

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำเสนอเนื้อหาออกเป็น 5 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 แนวคิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียน

ตอนที่ 2 แนวคิดเกี่ยวกับโรงเรียนในฝัน

ตอนที่ 3 ผู้อุปถัมภ์โรงเรียนในฝัน

ตอนที่ 4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 5 การวิจัยพหุกรณีศึกษา

ตอนที่ 1 แนวคิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียน

ในการวิจัยครั้งนี้ ศึกษาการมีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนของผู้อุปถัมภ์โรงเรียนในฝัน ซึ่งแนวคิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนนั้น เป็นแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน เนื่องจากผู้อุปถัมภ์โรงเรียนในฝันที่กล่าวถึงนั้นเป็นบุคคลหรือกลุ่มคนที่อยู่ในชุมชนที่ให้ความช่วยเหลือโรงเรียนในฝัน ในลักษณะการมีส่วนร่วมพัฒนาโรงเรียนในฝันด้านต่าง ๆ ผู้วิจัยจึงขอ นำเสนอแนวคิดการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและพัฒนาโรงเรียนของชุมชน ดังนี้

1.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

ความหมายของการมีส่วนร่วมมีผู้กล่าวไว้หลายคนดังนี้

กรรณิกา ชมดี (2524) ให้คำจำกัดความการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า หมายถึง ความร่วมมือของประชาชนไม่ว่าของปัจเจกชน บุคคล หรือกลุ่มคนที่เห็นพ้องต้องกัน และเข้ามา รับผิดชอบเพื่อการดำเนินการพัฒนา และการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ต้องการโดยกระทำผ่านกลุ่ม หรือองค์กรเพื่อให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การเกี่ยวข้อง ทางด้านจิตใจ และอารมณ์ (mental and emotional involvement) ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์ กลุ่ม (group situation) ผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าให้กระทำ การให้ (contribution) บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย นอกจากความหมายข้างต้นนี้แล้ว

จากการให้ความหมายของการมีส่วนร่วมข้างต้นพบว่า การมีส่วนร่วม หมายถึงการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนไม่ว่าจะเป็นบุคคล กลุ่มคน หรือองค์กร ในการดำเนินงานปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ โดยอาศัยความร่วมมือร่วมใจ การประสานงานและมีความรับผิดชอบเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ร่วมกัน

1.2 ความสำคัญของการมีส่วนร่วม

การจัดการศึกษามีความเกี่ยวข้องกับชุมชนและประชาชน โดยเฉพาะการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชนโรงเรียนเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมและตั้งอยู่ในสังคมประชาธิปไตย โรงเรียนควรเป็นของประชาชน จัดการเรียนการสอนโดยการรู้เห็น และความร่วมมือของประชาชน เพื่อประโยชน์ของประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงมีความสำคัญเนื่องจากทำให้ประชาชนได้ทราบเกี่ยวกับกิจการต่างๆ ของโรงเรียนเป็นการสร้างความเชื่อถือ ความมั่นใจ และความนิยมที่มีต่อโรงเรียนให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชน นอกจากนี้ยังเป็นการสนับสนุนให้ประชาชนเข้ามาช่วยเหลือกิจการต่างๆ ของโรงเรียน ทั้งในด้านการเงิน วัสดุ แรงงาน และกำลังใจ ส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้าใจในความสำคัญของการศึกษา ให้ประชาชนเห็นความสำคัญว่าเป็นหน้าที่ของประชาชนในระบอบประชาธิปไตยทุกคนที่จะต้องให้ความสนใจ และมีส่วนร่วมดูแลการจัดการศึกษาของโรงเรียน (ภิญโญ สาร, 2526)

สุวัฒน์ มุททเมธา (2524) ได้กล่าวไว้ว่า โรงเรียนจะสัมพันธ์กับบุคคลในชุมชนโรงเรียนต้องเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาต้องพยายามทำให้ชุมชนและประชาชนยอมรับว่าโรงเรียนเป็นสถาบันของชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน ยินดีให้ความช่วยเหลือโรงเรียน อาจจะเป็นเงิน วัสดุสิ่งของ แรงงาน ความคิดเห็น และข้อเสนอแนะในการปรับปรุงพัฒนาโรงเรียน รูปแบบของการสัมมนาสาธารณะเป็นอีกวิธีที่ทำให้การบริหารมีประสิทธิภาพ มีวิธีการทำโดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (พ่อแม่, ผู้ปกครอง, ครู, ผู้บริหาร, ผู้นำชุมชน) ทั้งนี้เพื่อให้ครู ผู้ปกครอง และประชาชนมีความเข้าใจอันดีต่อกัน เพื่อปรับปรุงหลักสูตร และการจัดการเรียนการสอนให้เป็นไปตามความต้องการของชุมชน โรงเรียนจำเป็นต้องรู้ถึงความต้องการของชุมชน สภาพ และปัญหาปัจจุบันเพื่อนำไปจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับชุมชนและยังเป็นการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างชุมชนกับโรงเรียนคอยช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพื่อประโยชน์สูงสุดที่เกิดขึ้นกับนักเรียนลูกหลานของคนในชุมชน

1.3 ลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชน

ได้มีผู้กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อให้เห็นแนวทางปฏิบัติที่ทำให้เกิดความร่วมมือ ไว้ดังนี้

กรณีศึกษา ชมดี (2524) ได้สรุปลักษณะการมีส่วนร่วม ไว้ในงานวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีผลต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ: ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการสารภี ตำบลท่าช้าง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี โดยแบ่งการมีส่วนร่วมเป็น 10 ลักษณะ คือ

1. การมีส่วนร่วมประชุม (attendance at meetings)
2. การมีส่วนร่วมในการออกเงิน (financial contribution)
3. การมีส่วนร่วมเป็นกรรมการ (membership on committees)
4. การมีส่วนร่วมเป็นผู้นำ (position of leadership)
5. การมีส่วนร่วมสัมภาษณ์ (interviewer)
6. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ชักชวน (solicitor)
7. การมีส่วนร่วมเป็นผู้บริโภค (customers)
8. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ริเริ่ม (entrepreneurs)
9. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ใช้แรงงาน (employers)
10. การมีส่วนร่วมออกวัสดุอุปกรณ์ (material contribution)

กรมการพัฒนาชุมชน (2529) ได้สรุปลักษณะต่างๆ ของการมีส่วนร่วมของประชาชน ออกเป็น 18 ลักษณะ ดังนี้

1. มีส่วนร่วมเป็นผู้ริเริ่ม
2. มีส่วนร่วมในการตัดสินใจดำเนินงาน
3. มีส่วนร่วมในการตัดสินใจใช้ทรัพยากร
4. มีส่วนร่วมในการออกความเห็นและข้อเสนอแนะ
5. มีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา
6. มีส่วนร่วมในการหาวิธีในการแก้ปัญหา
7. มีส่วนร่วมในการวางแผน
8. มีส่วนร่วมในการประชุม
9. มีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่ม
10. มีส่วนร่วมในการออกเสียงสนับสนุนหรือคัดค้านปัญหา
11. มีส่วนร่วมในการเป็นคณะกรรมการหรือบริหารงาน
12. มีส่วนร่วมในการเป็นสมาชิก
13. มีส่วนร่วมในการเป็นผู้ชักชวนหรือประชาสัมพันธ์

14. มีส่วนร่วมในการดำเนินตามกิจกรรมที่วางไว้
15. มีส่วนร่วมในการลงทุน หรือบริจาคเงิน/ทรัพย์สิน
16. มีส่วนร่วมในการออกแรง หรือสละแรงงาน
17. มีส่วนร่วมในการออกวัสดุอุปกรณ์
18. มีส่วนร่วมในการดูแลรักษา ติดตามหรือประเมินผล

ศิริกาญจน์ โกลุมภ์ (2542) กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียน ซึ่งมีทั้งหมด 3 ลักษณะ คือ แบบชายขอบ แบบเป็นบางส่วน และแบบสมบูรณ์ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. แบบชายขอบ (marginal participation) เป็นลักษณะการร่วมมือหรือการทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างโรงเรียน และชุมชนที่มีข้อจำกัดอันทำให้การมีส่วนร่วมไม่เต็มที่ ข้อจำกัดอันนี้อาจเกิดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน 2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งรู้สึกว่าคุณเองด้อยอำนาจกว่า ความเข้มข้นของการมีส่วนร่วมน้อยการมีส่วนร่วมของชุมชนแบบชายขอบ เป็นการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองนักเรียน และประชาชนทั่วไปกับโรงเรียน ซึ่งจะเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมโดยการร่วมงาน หรือให้ความร่วมมือหรือร่วมสนับสนุนโดยอาจจะแสดงความคิดเห็น หรือร่วมกิจกรรมบ้าง ลักษณะในการมาร่วมงาน เช่น ให้ความร่วมมือในการประชุม และให้คำแนะนำโดยการบริจาคเงิน และสิ่งของ หรือร่วมดำเนินงาน บางครั้งอาจแสดงความคิดเห็นในการดำเนินการบ้าง แต่ก็ไม่มีน้ำหนักเพราะส่วนมากมักจะคล้อยตามการตัดสินใจของกลุ่มที่มีอำนาจการตัดสินใจมากกว่า เช่น กลุ่มของคณะกรรมการโรงเรียนหรือกลุ่มผู้นำในโรงเรียน

2. แบบเป็นบางส่วน (partial participation) เป็นการเข้ามาเกี่ยวข้องกับประชาชนในชุมชน หรือกิจกรรมการศึกษาในระดับความเข้มข้นมากกว่าแบบชายขอบ กิจกรรมโดยคณะกรรมการโรงเรียนจึงมีความสำคัญ ที่รัฐถือว่านโยบายสำคัญซึ่งสามารถสร้างความชอบธรรมในการจัดการศึกษาของไทย การมีส่วนร่วมแบบบางส่วนนี้จะมีลักษณะที่มีส่วนร่วมแบบร่วมริเริ่มงาน มาร่วมงาน ร่วมให้การสนับสนุนด้วยการบริจาคหรือการร่วมมือในการทำงาน โดยมีบทบาทมากกว่าแบบชายขอบ ได้แก่ กลุ่มของคณะกรรมการโรงเรียนสามารถแสดงความคิดเห็น และร่วมตัดสินใจได้บ้างซึ่งการตัดสินใจนั้นอาจจะไม่สามารถเปลี่ยนแปลงการดำเนินการได้ทั้งหมดก็ตาม แต่อย่างไรก็ตามการคิดริเริ่มกิจกรรมต่างๆ ยังคงเริ่มต้นจากฝ่ายโรงเรียน และในการร่วมกิจกรรมสามารถมีส่วนร่วมได้ทุกกิจกรรม ยกเว้นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอน

3. แบบสมบูรณ์ (full participation) เป็นการมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนและชุมชน โดยทั้งสองฝ่ายร่วมกันอย่างเข้มข้นและเท่าเทียมกัน ต่างฝ่ายต่างมีอิทธิพลต่อกิจกรรมร่วมกัน ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมได้เต็มที่ เป็นการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้นำหลักในชุมชน เช่น เจ้าอาวาส ผู้บริหารโรงเรียน ประธานคณะกรรมการโรงเรียน เป็นกลุ่มที่มีบทบาทในอันที่จะชี้้นำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชน เป็นแบบแผนของการมีส่วนร่วม และมีอำนาจในการตัดสินใจอย่างเต็มที่ กลุ่มผู้นำชุมชนที่เป็นผู้มี

อิทธิพล เพราะมีทรัพยากรทางอำนาจ ทำให้มีบทบาทตามหน้าที่ที่เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน จะเป็นผู้ดำเนินการริเริ่มงาน ผู้คิดงาน ร่วมดำเนินการร่วมสนับสนุน ร่วมงาน ร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ร่วมแสดงความคิดเห็นร่วมจริงจังทุกขั้นตอนและมีอำนาจในการตัดสินใจได้มากที่สุด

จากแนวคิดลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนดังกล่าว พบว่า ในการศึกษาการมีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนของผู้อุปถัมภ์นั้นมีลักษณะการมีส่วนร่วมหลายลักษณะ ได้แก่ การมีส่วนร่วมประชุม การวางแผน เป็นกรรมการ การออกความคิดเห็น และข้อเสนอแนะ การติดตามหรือประเมินผล การออกวัสดุอุปกรณ์และการบริจาคเงิน

ส่วนขั้นตอนในการมีส่วนร่วมนั้น Cohen and Uphoff (1980) กล่าวว่า ประกอบด้วย 4 ชั้น
ชั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision making) ประการแรกที่จะต้องกระทำก็คือการกำหนดความต้องการและการจัดลำดับความสำคัญ ต่อจากนั้นก็เลือกนโยบายและประชากรที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจในช่วงเริ่มต้นการตัดสินใจช่วงดำเนินการวางแผนและการตัดสินใจในช่วงการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้

ชั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (Implementation) ในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินงานโครงการนั้นจะได้มาจากคำถามที่ว่าใครจะทำประโยชน์ให้แก่โครงการได้บ้างและจะทำประโยชน์ได้โดยวิธีใด เช่น การช่วยเหลือด้านทรัพยากร การบริหารงานและประสานงานและการขอความช่วยเหลือ เป็นต้น

ชั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) ในส่วนที่เกี่ยวกับผลประโยชน์นอกจากความสำคัญของผลประโยชน์ในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพแล้ว ยังต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มด้วยผลประโยชน์ของโครงการนี้จะรวมทั้งผลประโยชน์ในทางบวกและผลที่เกิดขึ้นในทางลบที่เป็นผลเสียของโครงการซึ่งอาจจะเป็นประโยชน์และเป็นโทษได้ทั้งต่อบุคคลและสังคม

ชั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลนั้นสิ่งสำคัญที่จะต้องสังเกตก็คือความเห็น (Views) ความชอบ (preference) และความคาดหวัง (expectation) ซึ่งจะมีอิทธิพลสามารถแปรเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มต่าง ๆ ได้

ส่วนกระบวนการมีส่วนร่วมในเชิงการพัฒนานั้น อคิน รพีพัฒน์ (2531: 49) ได้กล่าวถึงไว้ว่าประกอบไปด้วย 5 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การมีส่วนร่วมในขั้นการริเริ่มการพัฒนา ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหาภายในชุมชนตลอดจนมีส่วนร่วมในการกำหนดความต้องการของชุมชน และมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการด้วย

ขั้นตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการวางแผนการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงานตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่จะใช้

ขั้นตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมในขั้นการดำเนินการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์ โดยการสนับสนุนทรัพยากร วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน หรือเข้าร่วมบริหารงาน ประสานงาน และการดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

ขั้นตอนที่ 4 การมีส่วนร่วมในขั้นการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้รับจากการพัฒนา หรือยอมรับผล ประโยชน์อันเกิดจากการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและจิตใจ

ขั้นตอนที่ 5 การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผลการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้าร่วมประเมินว่า การพัฒนาที่ได้กระทำไปแล้วนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด ซึ่งในการประเมินอาจปรากฏในรูปของการประเมินย่อยเป็นการประเมินผลการหน้าเป็นระยะๆ หรือกระทำในรูปของการประเมินผลรวม ซึ่งเป็นการประเมินผลสรุปรวบยอด

ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ (2542) กล่าวถึงขั้นตอนสำคัญในกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานว่ามีขั้นตอนสำคัญ คือ 1) การศึกษาข้อมูลก่อนเริ่มดำเนินการ 2) การสร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชน 3) การสร้างเครือข่ายของกลุ่มผู้มีส่วนร่วม 4) การสร้างกิจกรรม 5) การต่อรองเพื่อการดำเนินการ 6) การร่วมกันดำเนินการ 7) การร่วมกันประเมินผลการดำเนินการ 8) การร่วมกันรับผลประโยชน์จากการดำเนินการ

พรทิพา จุลสุคนธ์ (2542) ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา กรณีศึกษาโรงเรียนชุมชนวัดศิริรัตนาราม ตำบลชอนสารเดช อำเภอหนองม่วง จังหวัดลพบุรี พบว่า โรงเรียนเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน คือ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมประเมินผล และร่วมรับประโยชน์

รจนา สุวรรณภา (2546) กล่าวว่า ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชน ควรเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ การวางแผนการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมประเมินผลจากการดำเนินงานร่วมกัน

จากแนวคิดต่างๆ ของการมีส่วนร่วมที่นำเสนอในข้างต้น ผู้วิจัยสรุปขั้นตอนการมีส่วนร่วม ดังนี้

ตารางที่ 1 ขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการพัฒนา

ขั้นตอนการมีส่วนร่วม	Cohen and Uphoff (1980)	อคิน (2531)	ศิริกาญจน์ (2542)	พรทิพา (2542)	รจนา (2546)
การตัดสินใจ	✓				✓
- การค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา		✓	✓	✓	
- การวางแผนดำเนินงาน		✓		✓	✓
การดำเนินงาน	✓	✓	✓	✓	✓
การรับผลประโยชน์	✓	✓	✓	✓	✓
- การให้ประโยชน์					
การประเมินผล	✓	✓	✓	✓	✓

จากแนวคิดข้างต้น ผู้วิจัยได้ศึกษาขั้นตอนการมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน คือ 1) มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 2) มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน 3) การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ และ 4) มีส่วนร่วมในการประเมินผล เนื่องจากเป็นแนวคิดที่ครอบคลุมการมีส่วนร่วมของนักการศึกษาที่กล่าวมาทั้งหมด

1.4 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา

ชูชาติ พวงสมจิตร (2540) กล่าวถึงปัจจัยที่สนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยเฉพาะการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาว่าประกอบด้วยปัจจัยที่สำคัญดังนี้

1. กลุ่มปัจจัยเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม ประกอบด้วย

1.1 ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ โครงสร้างทางเศรษฐกิจที่มีอุตสาหกรรมเป็นแกนหลักและสภาวะที่เศรษฐกิจดีส่งเสริมให้โรงเรียนได้รับการสนับสนุนจากชุมชนมาก

1.2 ปัจจัยด้านการเมืองการปกครอง ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง การปกครองในท้องถิ่นก่อให้เกิดการแข่งขันทางการเมืองและกระตุ้นให้นักการเมืองท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียน

1.3 ปัจจัยด้านสังคม วัฒนธรรม ได้แก่ ลักษณะนิสัยพื้นฐานคือความเชื่อและค่านิยมของคนไทย

2. กลุ่มปัจจัยเกี่ยวกับชุมชน ได้แก่ ความศรัทธาต่อการศึกษาและโรงเรียน ความรู้สึกเป็นเจ้าของโรงเรียน ความเป็นห่วงสวัสดิภาพของบุตรหลาน ความเกี่ยวข้องผูกพันกับโรงเรียน สถานภาพของคนในชุมชน ความคาดหวังที่มีต่อโรงเรียน ลักษณะนิสัยพื้นฐานของคนในชุมชน

เครือข่ายของชุมชน ผู้นำชุมชนความพร้อมของคนในชุมชน การเห็นความสำคัญของตนเองและการเห็นแก่ความเจริญของส่วนรวม

3. กลุ่มปัจจัยเกี่ยวกับโรงเรียน ประกอบด้วย

3.1 ปัจจัยเกี่ยวกับบุคลากรของโรงเรียน ได้แก่ ผู้บริหารรุ่นก่อนสร้างสมศรัทธาไว้ให้ผู้บริหารโรงเรียนมีความสัมพันธ์อันดีกับชุมชน ผู้บริหารทำงานกับกรรมการศึกษาได้ดี ผู้บริหารและครูให้เกียรติและกำลังใจแก่ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วม ผู้บริหารมีความรู้ความสามารถดี ผู้บริหารและครูประพฤติตนดี ครูรักผูกพันและรู้สึกว่าเป็นเจ้าของโรงเรียน โรงเรียนมีครูเก่าแก่หรือศิษย์เก่าอยู่ในโรงเรียน ครูสนใจเด็กและสอนดีและคณะครูมีความสามัคคี

3.2 ปัจจัยเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติงานของโรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนเป็นผู้เข้าไปขอความร่วมมือจากชุมชน โรงเรียนสร้างระบบที่เอื้อให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม โรงเรียนให้ความเอื้อเฟื้อแก่ชุมชน โรงเรียนสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชุมชน โรงเรียนสร้างความมั่นใจให้กับชุมชนว่าเด็กที่มาเรียนในโรงเรียนจะได้รับความปลอดภัย

3.3 ปัจจัยเกี่ยวกับผลการปฏิบัติงานของโรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนมีนโยบายและแผนงานที่ดีโรงเรียนมีความน่าเชื่อถือด้านการเงินและโรงเรียนมีชื่อเสียงดี

3.4 ปัจจัยเกี่ยวกับโรงเรียนด้านอื่นๆ ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของโรงเรียน ชื่อของโรงเรียน ประวัติด้านชื่อเสียงทางวิชาการของโรงเรียน ความเป็นโรงเรียนของชุมชนและโรงเรียนมีทีมงานที่ดีทั้งผู้บริหาร คณะครูและกรรมการศึกษา

พรทิพา จุลสุคนธ์ (2542) กล่าวถึงปัจจัยในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนว่าประกอบด้วยปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก โดยปัจจัยภายใน ได้แก่ 1) ภาวะผู้นำ 2) วัฒนธรรม 3) ทรัพยากร ประกอบด้วย ทรัพยากรของโรงเรียนและทรัพยากรของชุมชน และ 4) ความรู้ความเข้าใจ ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ 1) โครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ 2) ระบบเศรษฐกิจ 3) แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ 4) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 และ 5) การจัดการศึกษาตามนโยบายการประกันคุณภาพของสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ

ชำนานู ปาณาวงษ์ (2544) กล่าวถึงปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาได้แก่ สภาพชุมชนเป็นแบบชนบท มีการอยู่แบบพึ่งพาอาศัยกันและกัน ชุมชนมีอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักมีอาชีพอื่นเสริมและมีการรวมกลุ่มอาชีพกัน ชุมชนกับครูมีความสนิทสนมกันดี ผู้บริหารใส่ใจต่อนโยบายในด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ครูพักอาศัยอยู่ในชุมชน สถานภาพของครูส่วนใหญ่โสด มีอายุน้อย มีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะทำให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ส่วนปัจจัยที่ทำให้ชุมชนไม่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ได้แก่ สภาพชุมชนเป็นชุมชนเมืองมีแหล่งชุมชนแออัด ไม่มีการพึ่งพาอาศัยกัน ชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพส่วนตัว ไม่มีการ

รวมกลุ่มอาชีพกัน บางคนมีอาชีพไม่แน่นอน ครูกับชุมชนไม่มีเวลาพบปะสนทนากัน ผู้บริหารมีงานบริหารภายนอกโรงเรียน ไม่มีครูพักอาศัยในละแวกใกล้โรงเรียน ครูส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรสแล้ว มีอายุมาก ไม่มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียน

ขณะที่อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์ (2540) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับเงื่อนไข/ปัจจัยที่จะทำให้โรงเรียนสามารถทำงานร่วมกับชุมชนได้ใน 2 เงื่อนไข คือ

1. เงื่อนไขที่จำเป็น (Necessary Conditions) โดยบุคลากรที่เกี่ยวข้องต้องมีทัศนคติที่เห็นคุณค่าและความสำคัญของการเรียนรู้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาความรู้และจิตสำนึกของตนเอง และการเรียนรู้ที่ดีที่สุดทางหนึ่งเกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและเกิดขึ้นระหว่างการปฏิบัติ ซึ่งทัศนคติดังกล่าวจะมีผลให้บุคคลที่เกี่ยวข้องเห็นว่าความร่วมมือกันจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่องค์กร แก่ตนเอง และคนทั้งหมดที่ร่วมมือกัน ทำให้เกิดแรงจูงใจในการสร้างความร่วมมือให้เกิดขึ้น นอกจากนั้นบุคลากรต้องมีทัศนคติที่เคารพและเชื่อมั่นในศักยภาพการพัฒนาตนเองของมนุษย์ โดยไม่ยึดติดตามคุณค่าหรือค่านิยมที่สังคมกำหนดในเรื่องต่าง ๆ โดยเฉพาะในเรื่องของความรู้ตลอดจนเห็นคุณค่าและมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของกันและกันยอมเอื้อให้เกิดความร่วมมือระหว่างกัน รวมทั้งบุคลากรต้องมีทัศนคติที่เชื่อว่าความหลากหลาย (Diversity) เป็นลักษณะแท้จริงของธรรมชาติและมีประโยชน์ในเชิงพัฒนา ซึ่งจะช่วยส่งเสริมให้ความร่วมมือดำเนินไปได้ดี

2. เงื่อนไขที่พอเพียง (Sufficient Conditions) โดยการมีวิสัยทัศน์ในเรื่องการศึกษาของชุมชนร่วมกัน การมีส่วนร่วมและความสนับสนุนจากภาคีอื่น ๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชนซึ่งจะทำให้โรงเรียนและชุมชนร่วมกันสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนได้มากขึ้น นอกจากนั้นโครงสร้างของการจัดการศึกษาควรเป็นแนวราบ ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่สำคัญและจำเป็นที่เอื้อให้โรงเรียนและชุมชนโดยทั่วไปเกิดความร่วมมือกันมากขึ้น ที่สำคัญนโยบายการจัดการศึกษาของรัฐควรสร้างความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและชุมชน เช่น การขยายเป้าหมายของรัฐในการจัดการศึกษาจากความต้องการของรัฐเพียงฝ่ายเดียวมาสู่ความต้องการของผู้เรียน และชุมชน การเลิกผูกขาดการจัดการศึกษาของรัฐแล้วกระจายการศึกษาจากแหล่งเดียว (โรงเรียน) ไปสู่แหล่งความรู้ที่หลากหลาย การปรับปรุงระบบบริหารจัดการของโรงเรียนให้เปลี่ยนจากระบบแนวตั้งมาเป็นแนวราบมากขึ้น การให้ความสำคัญกับการพัฒนาระบบโรงเรียน (รวมทั้งครู) การปรับปรุงหลักสูตรกระบวนการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับการพัฒนาวิถีชีวิตของบุคคลและชุมชน และเอื้อให้เกิดการถ่ายทอดสติปัญญาอย่างต่อเนื่องของชุมชน

ศิริกาญจน์ โกลุมภ์ (2542) ทำการศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนเพื่อการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานพบว่าเงื่อนไขที่สนับสนุนและเป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ

เงื่อนไขที่สนับสนุน

1. เงื่อนไขเกี่ยวกับชุมชน ได้แก่ การที่มีการรวมกลุ่มกันเองในชุมชนหลายกลุ่ม การมีสถาบันทางศาสนาเป็นศูนย์กลางของชุมชน ผู้นำทางศาสนาให้การสนับสนุนและเห็นความสำคัญของการศึกษาและผู้นำชุมชนมีความกระตือรือร้นในการทำงาน

2. เงื่อนไขเกี่ยวกับคณะครู ได้แก่ การมีครูที่เป็นคนในท้องถิ่น คณะครูให้ความสำคัญและไปร่วมงานที่เป็นกิจกรรมของชุมชนและของคนในสังคม

3. เงื่อนไขเกี่ยวกับโรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนมีศักยภาพในการจัดการศึกษาเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน ความโปร่งใสในการบริหารด้านงบประมาณและการเงินของโรงเรียนและการเปิดโอกาสให้บุคลากรในชุมชนและนอกชุมชนเข้ามาใช้บริการต่าง ๆ ของโรงเรียน

4. เงื่อนไขเกี่ยวกับผู้บริหารโรงเรียน ได้แก่ การมีคุณลักษณะที่ดีของผู้บริหารโรงเรียนโดยเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี เป็นคนที่มีพื้นฐานทางครอบครัวอยู่ในชุมชนชนบทและมีฐานะใกล้เคียงกับคนในชุมชน

เงื่อนไขที่เป็นอุปสรรค

1. เงื่อนไขเกี่ยวกับชุมชน ได้แก่ คนในชุมชนขาดความรู้เรื่องการดำเนินงานของโรงเรียน โดยเฉพาะในเรื่องการเรียนการสอน และความไม่สนใจของคนในชุมชนเรื่องการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน

2. เงื่อนไขเกี่ยวกับโรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนไม่สามารถให้ความสนใจหรือให้ความสำคัญแก่คนในชุมชนอย่างทั่วถึง แม้ว่าจะได้พยายามปรับปรุงการทำงานหรือพยายามเข้าถึงชุมชน แต่อาจจะมีการละเลยเรื่องนี้ในบางจุดที่ทางโรงเรียนอาจจะนึกไม่ถึงหรือไม่มีความรอบคอบเพียงพอหรืออาจจะมีเหตุผลบางประการที่ทางโรงเรียนไม่เปิดเผย เช่น การที่คนในชุมชนบางส่วนไม่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียนทั้ง ๆ ที่เคยมีส่วนร่วมมาโดยตลอด

3. เงื่อนไขเกี่ยวกับระบบราชการ ได้แก่ การกำหนดเนื้อหาสาระของหลักสูตรจากส่วนกลางและการทำงานตามระบบราชการ คือ ในลักษณะที่เน้นเรื่องระเบียบปฏิบัติของทางราชการที่เข้มงวดเกินไป

จากการศึกษาแนวคิดดังกล่าว ผู้วิจัยยึดแนวคิดของชูชาติ (2540) ในการสรุปปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนดังนี้

ตารางที่ 2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน

ปัจจัย/เงื่อนไข	ชุมชน (2540)	อุทัยและอรัญ (2540)	พรทิพา (2542)	ศิริกาญจน์ (2542)	ชำนาญ (2544)
ปัจจัยสนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชน					
1. ปัจจัยสภาพแวดล้อม					
1.1 ด้านเศรษฐกิจ	✓		✓		✓
1.2 ด้านการเมืองการปกครอง	✓		✓		
1.3 ด้านสังคม วัฒนธรรม	✓		✓		✓
2. ปัจจัยชุมชน	✓	✓	✓	✓	✓
3. ปัจจัยโรงเรียน	✓		✓	✓	
3.1 บุคลากรในโรงเรียน	✓	✓	✓	✓	✓
3.2 วิธีปฏิบัติงานของโรงเรียน	✓				
3.3 ผลการปฏิบัติงานของโรงเรียน	✓				
3.4 ด้านอื่น ๆ	✓		✓		
เงื่อนไขที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วม					
4.1 ชุมชน				✓	
4.2 โรงเรียน				✓	
4.3 ระบบราชการ				✓	

1.5 ปัญหาและอุปสรรคที่ทำให้เกิดการขาดความร่วมมือ

สุพิชญา อีระกุล (2521) ได้สรุปปัญหา และอุปสรรคที่ทำให้เกิดการขาดความร่วมมือไว้

5 ประการ ดังนี้

1. ทักษะของผู้ปกครอง (parent attitudes) ผู้ปกครองมีทัศนคติแบบเดิม และประสบการณ์เก่าๆ ที่เคยมีต่อครูและโรงเรียนที่ไม่ส่งเสริมต่อการให้ความร่วมมือกับโรงเรียน เช่น คิดว่าการสอนนั้นเป็นหน้าที่ของครู การไม่ชอบครูเป็นรายบุคคล เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยทำให้ผู้ปกครองไม่ให้ความร่วมมือกับโรงเรียน

2. ทศนคติของครู (teacher attitudes) ครูส่วนมากไม่ชอบพบผู้ปกครอง เพราะกลัวว่าผู้ปกครองจะมาตำหนิเกี่ยวกับการสอนการอบรมเด็ก กลัวการมานั่งดูการสอน การควบคุมชั้นกลัวว่าจะถูกชมชู้ และต่อว่าเรื่องต่าง ๆ อันเนื่องมาจากเด็ก ดังนั้นครูจึงพยายามหลีกเลี่ยงการพบปะกับผู้ปกครอง

3. การเข้าใจผิด (misunderstanding) ผู้ปกครองเชื่อลูกหลานมากกว่าการหาเหตุผลอันควร ซึ่งบางครั้งทำให้เกิดความเข้าใจผิดต่อกันได้ง่าย ซึ่งผู้บริหารควรเร่งแก้ปัญหาด้วยการมีจดหมายถึงผู้ปกครอง การเชิญผู้ปกครองมาเยี่ยมโรงเรียน หรือการออกเยี่ยมบ้านผู้ปกครอง เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้โรงเรียน และผู้ปกครองได้ปรับความเข้าใจ

4. นโยบายของโรงเรียน (school policies) ผู้ปกครองจะไม่ให้ความร่วมมือ ถ้าไม่พอใจนโยบายบางอย่างของโรงเรียน เช่น การไม่อนุญาตให้เด็กออกไปรับประทานอาหารกลางวันที่บ้าน การกักเด็กไว้ทำให้เด็กกลับรถหรือเรือไม่ทัน หรือการให้ร่วมกิจกรรมเกินเวลาปกติ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ ผู้บริหารควรอธิบายให้ผู้ปกครอง และชุมชนเข้าใจถึงเหตุผลของโรงเรียน รวมทั้งเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายของโรงเรียนด้วย

5. การให้บริการแก่นักเรียน (pupil welfare service) ผู้ปกครองจะพอใจถ้าทราบว่าโรงเรียนเอาใจใส่ห่วงใยนักเรียน หรือให้บริการอื่นๆ ที่นอกเหนือจากการเรียนวิชาต่างๆ เช่น เปิดสอนพิเศษให้เด็กก่อนสอบ พอใจที่บุตรหลานได้ทุนศึกษาต่อ พอใจที่โรงเรียนแก้ปัญหาให้ลูกหลานได้แต่จะไม่พอใจที่ทราบว่า โรงเรียนไม่เอาใจใส่ดูแลเท่าที่ควร เช่น เด็กได้รับบาดเจ็บ จากการเล่นกีฬาเด็กป่วยไข้แล้วทางโรงเรียนไม่เอาใจใส่ เด็กทะเลาะหรือมีเรื่องกันจนถึงขั้นได้รับอันตราย เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ถ้าโรงเรียนทำได้ดี ก็จะช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ของโรงเรียนกับชุมชน แต่ถ้าจัดได้ไม่ดีก็จะกลายเป็นอุปสรรคต่อการสร้างความสัมพันธ์

1.6 แนวคิดและทฤษฎีทางสังคมที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน

นักสังคมวิทยาได้อธิบายลักษณะการกระทำ ของมนุษย์มากมาย ซึ่งสามารถนำมาอธิบายการมีส่วนร่วมของชุมชนรวมถึงการมีส่วนร่วมของผู้อุปถัมภ์โรงเรียนในฝันได้ เพราะการมีส่วนร่วมก็เป็นลักษณะการกระทำของมนุษย์อย่างหนึ่ง ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอทฤษฎี 2 ทฤษฎีหลัก คือ ทฤษฎีหลักของสังคมวิทยา และทฤษฎีเกี่ยวกับการกระทำและปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

1.6.1 ทฤษฎีหลักของสังคมวิทยา

ทฤษฎีที่ถือว่าเป็นพื้นฐานของความคิดทางสังคมวิทยา จำแนกได้ 3 ทฤษฎีหลักคือทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (Functionalism Theory) ทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict Theory) และทฤษฎีปฏิสัมพันธ์ (Interactionism Theory) (จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ, 2540: 8-10) โดยแต่ละทฤษฎีมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1. ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (Functionalism Theory) ทฤษฎีนี้มีที่มาจากแนวคิดของนักสังคมวิทยาที่มองว่าสังคมมีลักษณะเหมือนอินทรีย์ (Organism) ซึ่งประกอบด้วยส่วนต่างๆ ที่ทำหน้าที่เพื่อให้อินทรีย์นั้นดำรงชีวิตอยู่ได้ เช่นเดียวกับสังคมที่ส่วนต่างๆ เป็นสิ่งที่แยกจากกันได้ แต่ละส่วนมีหน้าที่เฉพาะ ดังนั้นการดำรงอยู่ของสังคมจึงขึ้นอยู่กับการทำงานหน้าที่ของส่วนต่างๆ ที่ต้องประสานสอดคล้องกันเหมือนการทำงานหน้าที่ของอวัยวะในร่างกาย ต่อมาได้มีการพัฒนาทฤษฎีนี้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีแนวคิดหลักๆ ดังนี้

- 1.1 สังคมเป็นระบบที่ประกอบด้วยส่วนต่างๆ ที่ประสานสอดคล้องกัน
- 1.2 ระบบต่างๆ ของสังคมมีแนวโน้มที่จะดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง
- 1.3 ส่วนต่างๆ ของสังคมอาจทำหน้าที่ในทางลบต่อสังคม แต่สังคมจะปรับตัวเพื่อ

แก้ปัญหาได้เองในระยะยาว

- 1.4 การเปลี่ยนแปลงของสังคมจะเป็นไปทีละน้อย
- 1.5 ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางสังคมเกิดจากการที่สมาชิกส่วนใหญ่ของสังคมมี

ค่านิยมร่วมกัน ซึ่งระบบค่านิยมเป็นส่วนที่ดำรงอยู่อย่างมั่นคงที่สุดในระบบสังคม

2. ทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict Theory) ทฤษฎีนี้มองว่าสังคมประกอบด้วยสมาชิกที่แบ่งแยกออกเป็นชนชั้นต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์ในลักษณะที่เอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน สังคมมิได้ดำรงอยู่เพราะสมาชิกมีค่านิยมร่วมกัน แต่เนื่องจากการบังคับ ควบคุม และการครอบงำความคิด ซึ่งทฤษฎีความขัดแย้งมีแนวคิดหลักๆ สรุปได้ดังนี้

- 2.1 ลักษณะสำคัญของสังคมคือการเปลี่ยนแปลงความขัดแย้งและการบังคับ
- 2.2 สังคมดำรงอยู่ภายใต้การครอบงำของกลุ่มที่ชนชั้นเหนือกว่า
- 2.3 กลุ่มต่างๆ ในสังคมมีผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มของตน

3. ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์ (Interactionism) แนวคิดของทฤษฎีนี้มองว่าบุคคลแต่ละคนจะมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน จะมีลักษณะของการตีความ และนิยามสภาพสังคมในวิถีที่คล้ายๆ กัน เพราะบุคคลเหล่านั้นผ่านกระบวนการกล่อมเกลாதงสังคม ประสบการณ์และการคาดหวังคล้ายๆ กัน ดังนั้นบรรทัดฐานร่วมกันจึงเกิดขึ้น อย่างไรก็ตามความแตกต่างก็เกิดขึ้นด้วย โดยมีรากฐานอยู่บนประสบการณ์ชนชั้นทางสังคม และสถานภาพของแต่ละบุคคล

1.6.2 ทฤษฎีเกี่ยวกับการกระทำ และปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

นักสังคมวิทยาได้เสนอแนวคิดเพื่ออธิบายพฤติกรรมทางสังคมที่บุคคลหรือกลุ่มแสดงออกไว้หลายแนวคิด ซึ่งแนวคิดที่เป็นที่รู้จักแพร่หลายและนำไปใช้ศึกษากันมาก (เจานงค์ และคณะ, 2540: 56-58) ซึ่งจะกล่าวถึงทั้งหมด 4 ทฤษฎี ดังนี้

1. ทฤษฎีบทบาท (Role Theory) ทฤษฎีนี้อธิบายพฤติกรรมทางสังคมที่บุคคลแสดงต่อกันว่าเป็นการแสดงตามบทบาทที่กำหนด ซึ่งบทบาทดังกล่าวคือสถานภาพและบรรทัดฐานนั่นเอง

นอกจากนี้ปัจจัยอีกด้านหนึ่งที่มีส่วนกำหนดบทบาทของคน คือตัวตน (Self) หรือการรับรู้ของบุคคลนั้นเอง ซึ่งแต่ละบุคคลอาจมีการรับรู้หรือเข้าใจในบทบาทของสถานภาพหนึ่งๆ แตกต่างกันไป ดังนั้นบทบาทที่บุคคลแสดงออกจริง (Enacted Role) จึงเป็นผลรวมของบทบาทตามความคาดหวังของสังคม (Expected Role) กับบทบาทตามการรับรู้ของตนเอง (Perceived Role)

2. ทฤษฎีการแลกเปลี่ยน (Exchange Theory) อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลว่าเกิดขึ้นเนื่องจากมีผลประโยชน์เป็นแรงจูงใจในการแสดงพฤติกรรมต่อกัน คนจะคำนึงถึงผลได้ผลเสียที่เกิดขึ้น (Cost-Reward) โดยให้ประสบการณ์ในอดีตเป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์จะคงดำเนินอยู่ตราบใดที่บุคคลประเมินว่าส่วนได้มีมากกว่าส่วนเสีย แต่ถ้าหากประเมินแล้วว่าการแลกเปลี่ยนนั้นไม่คุ้มค่างัน ความสัมพันธ์อาจจะสิ้นสุดหรือเปลี่ยนรูปแบบไปจากเดิม

3. ทฤษฎีการกระทำตอบโต้เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism) ทฤษฎีนี้มองว่าความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเป็นกระบวนการของการให้ความหมาย และเข้าใจความหมายได้ตรงกัน พฤติกรรมทุกอย่างเป็นสัญลักษณ์ (Symbols) ซึ่งมีความหมายบางสิ่งบางอย่าง เช่น การยื่นมือ หมายถึงการทักทาย การขอความช่วยเหลือ ฯลฯ แต่ความหมายเหล่านั้นมิได้ถูกกำหนดไว้ตายตัว บุคคลจะต้องตีความก่อนการตอบสนอง ซึ่งจะตีความอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับประสบการณ์การเรียนรู้ของบุคคล

4. ทฤษฎีการสร้างความประทับใจ (Impression Management) ทฤษฎีนี้จะมองว่าการกระทำ ตอบโต้เป็นกระบวนการที่บุคคลแสดงออกเพื่อสร้างความประทับใจให้กับอีกฝ่ายหนึ่งเปรียบเสมือนกับการแสดงละคร เช่น การแต่งกายสุภาพไปทำงาน การมีใจกว้างต่อเพื่อนฝูง เป็นต้น ทฤษฎีนี้มองว่าบุคคลแสดงพฤติกรรมนั้นเพียงเพื่อให้ตนดูดีมีคุณค่าในสายตาของผู้อื่น

โดยสรุปแนวคิดและทฤษฎีทางสังคมวิทยาที่กล่าวมาแล้วล้วนแล้วแต่มีมุมมองที่จะอธิบายการกระทำของกลุ่มหรือบุคคลที่แตกต่างกันออกไป โดยแนวคิดหลักทางสังคมวิทยานั้นจะอธิบายการกระทำทางสังคมในแนวที่กว้างของสังคมโดยรวม แต่แนวคิดเกี่ยวกับการกระทำและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมนั้นจะมุ่งอธิบายในแนวแคบ เน้นอธิบายการกระทำ ของกลุ่มคนเล็กและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลมากกว่า ซึ่งในการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ยึดทฤษฎี 5 ทฤษฎีจากการนำเสนอข้างต้น ได้แก่ ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (Functionalism Theory) ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์ (Interactionism) ทฤษฎีบทบาท (Role Theory) ทฤษฎีการแลกเปลี่ยน (Exchange Theory) และทฤษฎีการกระทำตอบโต้เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism) เป็นแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยขอแนะนำเสนอการนำทฤษฎีต่างๆ ไปใช้เป็นแนวทางในการเก็บข้อมูลภาคสนามดังนี้

ตารางที่ 3 ทฤษฎีที่ใช้เป็นแนวทางในการเก็บข้อมูลภาคสนาม

กิจกรรมการเก็บข้อมูลภาคสนาม	ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (Functionalism Theory)	ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์ (Interactionism)	ทฤษฎีบทบาท (Role Theory)	ทฤษฎีการแลกเปลี่ยน (Exchange Theory)	ทฤษฎีการกระทำตอบโต้เชิง สัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism)
1. การศึกษาเอกสาร	✓				
2. การสังเกตสภาพแวดล้อมภายใน โรงเรียน	✓				
3. การสังเกตกิจกรรมภายในโรงเรียน	✓	✓	✓	✓	✓
4. การสังเกตการเรียนการสอนในห้องเรียน	✓	✓	✓	✓	✓
5. การสังเกตสภาพห้องเรียน	✓				
6. การสังเกตชุมชนโดยรอบโรงเรียน	✓	✓	✓	✓	✓
7. การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้อุปถัมภ์ ผู้บริหาร ครูผู้สอน นักเรียน ผู้ปกครอง	✓	✓	✓	✓	✓
8. การสนทนากลุ่ม	✓	✓	✓	✓	✓

ในการศึกษาภาคสนามผู้วิจัยได้ศึกษาทฤษฎีทางสังคม เพื่อทำความเข้าใจพฤติกรรมและการแสดงออกของบุคคลในสังคมนั้นๆ ดังนี้ ยึดหลักทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ว่าบุคคลในสังคมนั้นๆ แต่ละบุคคลมีหน้าที่อย่างไรบ้างจากกิจกรรมการเก็บข้อมูลทุกประเภทไม่ว่าจะเป็นการศึกษาเอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม และจากกิจกรรมเก็บข้อมูลภาคสนามที่เกี่ยวข้องกับบุคคล อันได้แก่ การสังเกตกิจกรรมภายในโรงเรียน การสังเกตการเรียนการสอน การสังเกตชุมชนโดยรอบโรงเรียน การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล และการสนทนากลุ่ม ต้องอาศัยทฤษฎีทางสังคมทั้ง 5 ทฤษฎี ช่วยในการตีความและสร้างข้อสรุปจากข้อมูลที่ได้ เช่น จากทฤษฎีการแลกเปลี่ยน ผู้อุปถัมภ์เข้ามาช่วยเหลือโรงเรียนเนื่องจากมีผลประโยชน์เป็นแรงจูงใจให้เข้ามา เช่น อยากให้ลูกหลานของตนได้เรียนในโรงเรียนที่ดีมีคุณภาพ ไม่ต้องไปเรียนในโรงเรียนในเมือง จากทฤษฎีบทบาท บุคคลในสังคมนั้นๆ ไม่อาจเป็นคณะกรรมการสถานศึกษาหรือผู้ที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยเหลือตามบทบาทที่ตนเองได้รับ เป็นต้น

ตอนที่ 2 แนวคิดเกี่ยวกับโรงเรียนในฝัน

2.1 ประวัติของโรงเรียนในฝัน

คณะรัฐมนตรีได้ให้ความเห็นชอบในโครงการหนึ่งอำเภอหนึ่งโรงเรียนในฝันเมื่อวันที่ 22 เมษายน พ.ศ.2546 และกระทรวงศึกษาธิการได้มอบหมายให้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ได้พัฒนาแนวคิดและดำเนินโครงการต่อไปโดยมีหลักการและความเชื่อที่ว่า การศึกษาจะสามารถเปลี่ยนแปลงสภาพจากคนจนไปเป็นคนรวยได้ หากได้รับการศึกษาที่ดีมีคุณภาพ มีพื้นฐานการเรียนรู้ที่ดี สามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ตลอดชีวิต สามารถพัฒนาตนเองให้เป็นแรงงานที่มีคุณภาพ เป็นแรงงานที่มีฝีมือ มีรายได้และคุณภาพชีวิตที่สูงขึ้น สามารถหลุดพ้นจากวงจรความยากจนได้ อันเป็นความมุ่งมั่นของรัฐบาลโดยจะพัฒนาโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนที่ประชาชนใฝ่ฝันอยากให้นบุตรหลานได้เข้าเรียนในโรงเรียนที่ดีมีคุณภาพ โครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝันจะช่วยสานฝันให้เป็นจริงได้ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ เพื่อกระจายโรงเรียนที่มีคุณภาพมาตรฐานให้ทั่วถึงทุกอำเภอ เพื่อให้เด็กและเยาวชนในชนบทมีโอกาสเข้ารับการศึกษามีคุณภาพ และเติบโตด้วยความพร้อมอย่างสากล ให้เป็นพลังสำคัญในการปรับเปลี่ยนและขับเคลื่อนอนาคตของชาติให้พัฒนาอย่างยั่งยืนและมีศักดิ์ศรี (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2548: 1-4)

ลักษณะของโรงเรียนในฝัน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547: 13-14) มีดังนี้

1. จัดการศึกษาได้คุณภาพมาตรฐาน ปฏิรูปการเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น แข่งขันได้ในระดับสากล ผู้เรียนมีคุณภาพมาตรฐานชาติ สามารถพัฒนาสู่มาตรฐานสากล บนพื้นฐานความเป็นไทย จัดบรรยากาศการเรียนรู้ เชื้อต่อการพัฒนาศักยภาพผู้เรียน และมีความเป็นประชาธิปไตย

2. เป็นตัวอย่างการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในระดับอำเภอที่มีคุณภาพมาตรฐาน เทียบเคียงกับโรงเรียนชั้นนำ เป็นที่ยอมรับศรัทธาของนักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชนที่เน้นการมีส่วนร่วม

3. มีการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ บริหารคุณภาพทั้งระบบ มีความคล่องตัวรวดเร็ว ทันสมัย มีผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษามีอาชีพและมีจำนวนเพียงพอ

4. มีความเข้มแข็งทางวิชาการ สามารถเป็นต้นแบบ เป็นแหล่งเรียนรู้ ตลอดจนช่วยเหลือพัฒนาชุมชน และเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ผู้ปกครอง กรรมการสถานศึกษา และชุมชน เข้มแข็ง

5. มีเครือข่ายการสนับสนุน มีกระบวนการวิจัยและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เป็นแหล่งทดลอง สาทิต และฝึกอบรมครูของสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษา และการมีส่วนร่วมของภาคเอกชน
6. สื่อและเทคโนโลยีทันสมัยเพียงพอ เป็นระบบเครือข่ายและเชื่อมต่อการเรียนรู้ร่วมกัน
7. เป็นต้นแบบให้กับโรงเรียนอื่นๆ นำนวัตกรรมทางการศึกษาที่ทันสมัยไปพัฒนา โรงเรียนให้มีคุณภาพมาตรฐาน ลักษณะทางกายภาพของโรงเรียนได้มาตรฐานและเหมาะสมต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต

2.2 การคัดเลือกโรงเรียนเข้าร่วมโครงการ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติและกรมสามัญศึกษา) ได้กำหนดเกณฑ์การคัดเลือกโรงเรียน เพื่อให้แต่ละอำเภอใช้เป็นแนวทางในการคัดเลือกโรงเรียนขนาดกลางที่มีความพร้อมทางด้านสาธารณูปโภคทำเลที่ตั้งเหมาะสมผู้บริหารและครูมีศักยภาพเพียงพอ และที่สำคัญที่สุดคือได้รับการคัดเลือกจากประชาชนในท้องถิ่น โดยจะประเมินสภาพจริงของแต่ละโรงเรียนก่อนการพัฒนา จำนวนรวมทั้งสิ้น 921 โรงเรียน ใน 795 อำเภอ 81 กิ่งอำเภอ และ 45 เขตในกรุงเทพมหานคร โดยใน 81 กิ่งอำเภอ ขอให้เลือกโรงเรียนประถมศึกษา โดยขอให้เลือกโรงเรียนขยายโอกาสก่อน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2546: IV) ผลการคัดเลือกปรากฏว่า ร้อยละ 28 เป็นโรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (สพช.) ที่เปิดสอน 2-3 ระดับการศึกษาและ ร้อยละ 72 เป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาในสังกัดกรมสามัญศึกษา (สศ.)

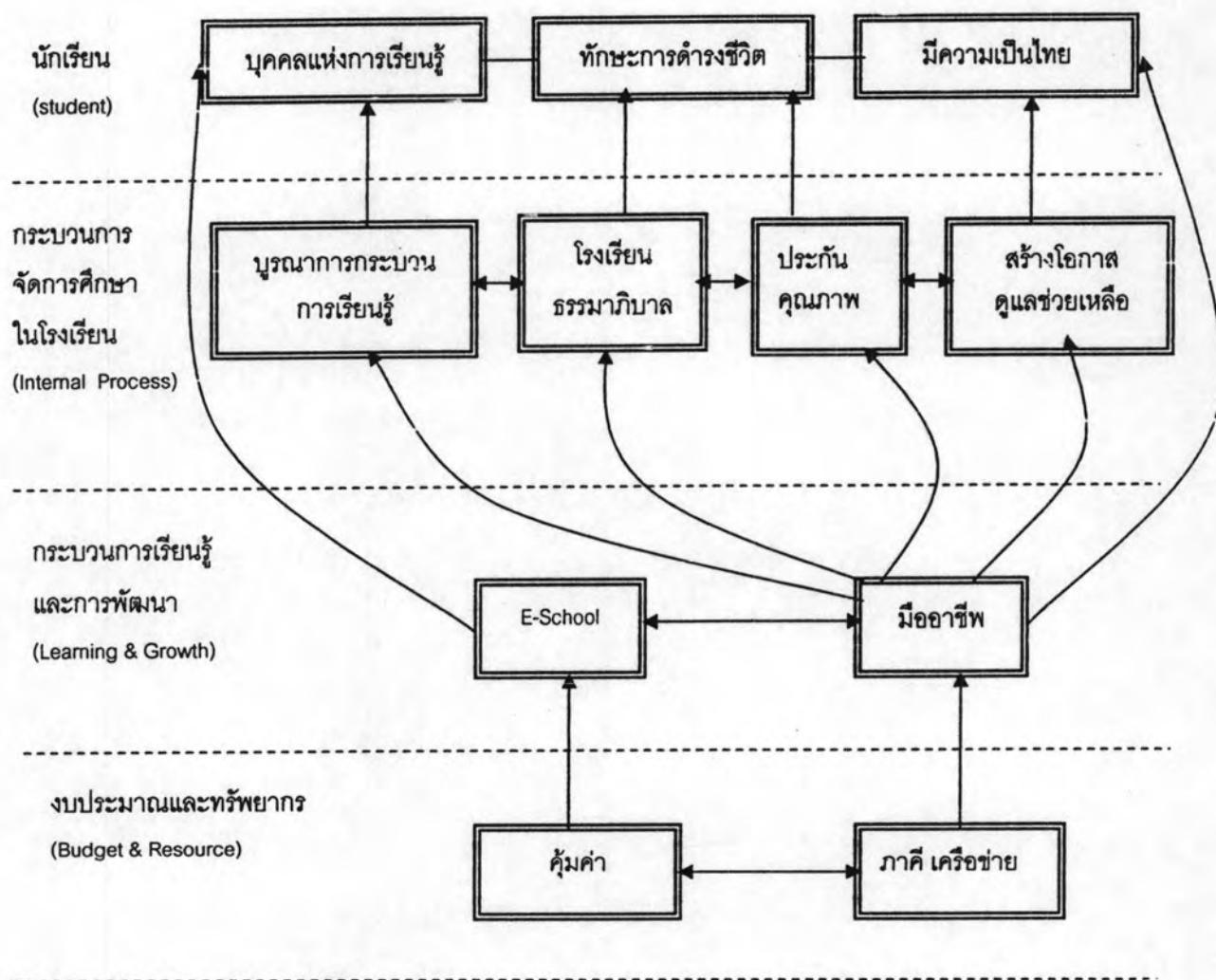
2.3 ยุทธศาสตร์การพัฒนาโรงเรียนในฝัน

การพัฒนาโรงเรียนในฝันให้ประสบความสำเร็จนั้น มีกลยุทธ์หลักในการพัฒนา 5 ด้าน และได้กำหนดแผนที่กลยุทธ์ (Strategy Map) วัตถุประสงค์เชิงกลยุทธ์ (Strategy Objectives) (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547: 26) ดังนี้

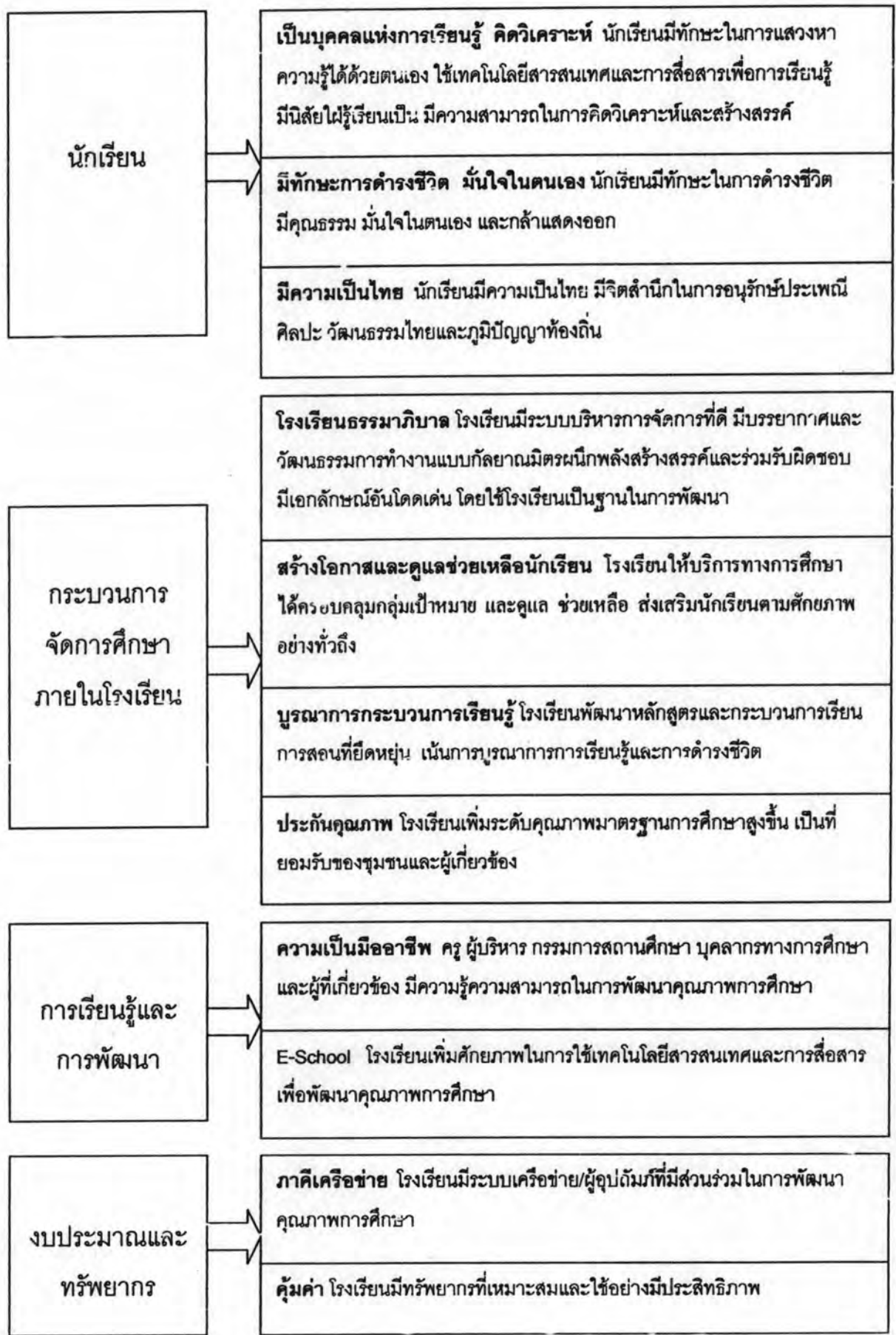
1. สร้างพลังขับเคลื่อนให้โรงเรียนมีระบบบริหารจัดการโรงเรียนที่ดี คล่องตัว มีประสิทธิภาพ ส่งผลให้นักเรียนพัฒนาศักยภาพ มีศักยภาพเป็นที่ยอมรับของสังคม
2. พัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการ ให้ผู้เรียนได้พัฒนาความสามารถ คุณลักษณะที่พึงประสงค์ และทักษะการดำรงชีวิตได้ตามศักยภาพ
3. สร้างเสริมศักยภาพบุคลากรทุกระดับให้เป็นมืออาชีพ มีทักษะในการปฏิบัติงาน สามารถจัดกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษา
4. เพิ่มสมรรถนะของโรงเรียนในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้และบริหารจัดการให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน

5. ระดมสรรพกำลังสร้างภาคีเครือข่ายอุปถัมภ์ที่เข้มแข็ง อันเกิดจากพลังการมีส่วนร่วมของชุมชน องค์กร ประชาสังคมในรูปแบบของผู้อุปถัมภ์และผู้ร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ ร่วมพัฒนา

แผนที่กลยุทธ์ (Strategy Map)

แผนภาพที่ 1 แผนที่กลยุทธ์ของโรงเรียนในฝัน
ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2546: 11)

แผนภาพที่ 2 วัตถุประสงค์เชิงกลยุทธ์ของโรงเรียนในฝัน
ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2546: 10)

2.4 ภาพความสำเร็จของโรงเรียนในฝัน

โรงเรียนในฝันต้องเป็นโรงเรียนที่ผู้ปกครองและชุมชนให้การยอมรับและมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพของทั้งนักเรียน ครู ผู้บริหาร และโรงเรียน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547: 25-26) โดยมีคุณลักษณะในด้านต่างๆ ดังนี้

นักเรียน

1. มีนิสัยใฝ่รู้ รักการอ่านและการค้นคว้า แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง เป็นคนดีมีคุณธรรม
2. รู้จัก มีทักษะการดำรงชีวิต ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้ สร้างงาน สร้างอาชีพ

นำเสนอผลงานอย่างสร้างสรรค์ สืบสานวัฒนธรรม

ครู

มีทักษะอาชีพใช้สื่อนวัตกรรม กระตือรือร้น พึ่งพาตนเอง

ผู้บริหาร

1. เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง
2. มีความรู้ความสามารถ
3. ปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ มีคุณภาพเกิดประโยชน์สูงสุดต่อนักเรียน

โรงเรียน

1. เป็นที่ยอมรับของชุมชน
2. มีบรรยากาศสภาพแวดล้อมที่ดี
3. มีเอกลักษณ์โดดเด่น
4. ได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย

ผู้ปกครองและชุมชน

ให้การยอมรับ เชื่อถือ มีความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของและสนับสนุนการดำเนินงานทุกโรงเรียน

ตอนที่ 3 ผู้อุปถัมภ์โรงเรียนในฝัน

3.1 ความหมายของผู้อุปถัมภ์

ผู้อุปถัมภ์ หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เป็นกัลยาณมิตรที่อาสาสมัครใจให้ความช่วยเหลือ สนับสนุน รับผิดชอบ รับเป็นเจ้าภาพโรงเรียนในฝันในลักษณะการมีส่วนร่วม (Participation) ทั้งทางด้านพลังกาย พลังทรัพย์และพลังปัญญาเพื่อร่วมกันดำเนินงานไปสู่เป้าหมายของโรงเรียนในฝันแต่ละโรงเรียนได้อย่างมีคุณภาพ และมีประสิทธิภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547: 14) ได้แก่

- 1) องค์กรภาครัฐ เช่น กองทัพบก กองทัพเรือ กระทรวงสาธารณสุข ตำรวจ เป็นต้น
- 2) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเครือข่ายชุมชน
- 3) องค์กรรัฐวิสาหกิจและธนาคาร
- 4) องค์กรเอกชน บริษัท ห้างร้าน กลุ่มธุรกิจต่าง ๆ
- 5) มูลนิธิ สมาคม วัด และกลุ่มบุคคล
- 6) บุคคล

ลักษณะการอุปถัมภ์มีหลายด้าน ได้แก่

1. ด้านพลังกาย

- 1.1 การปรับสภาพภูมิทัศน์ (Landscape)
- 1.2 การสร้างโรงเรียนสีเขียว (Green school) หรือโรงเรียนที่เน้นการอนุรักษ์

พลังงานและสิ่งแวดล้อม

- 1.3 การปรับปรุงกายภาพของสภาพอาคารต่าง ๆ

2. ด้านพลังทรัพย์

- 2.1 การบริจาคเงินและวัสดุอุปกรณ์ทางการศึกษา เช่น หนังสือสื่อสิ่งพิมพ์
ทุนการศึกษา ทุนอาหารกลางวัน เป็นต้น
- 2.2 การเป็นเจ้าของภาพทอดผ้าป่าการศึกษารายปี
- 2.3 การสร้างหรือซ่อมแซมอาคารสถานที่ เช่น ห้องสมุด ห้องเรียนสีเขียว

ห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ อาคารเรียน สนามกีฬา เป็นต้น

3. ด้านพลังปัญญา เช่น

- 3.1 เป็นวิทยากรให้ความรู้ต่างๆ แก่ผู้บริหาร ครูและ/หรือนักเรียน เช่นการบริหาร
จัดการ การส่งออกสินค้า ภาษาต่างประเทศ คอมพิวเตอร์ การตลาด ฯลฯ

- 3.2 การสนับสนุนให้นักเรียนมีรายได้ระหว่างเรียนและการจ้างงานช่วงปิดเทอม

- 3.3 การสนับสนุนให้สถานประกอบการเป็นแหล่งเรียนรู้และ/หรือแหล่งฝึกงาน

อาชีพ

3.2 การให้ความช่วยเหลือของผู้อุปถัมภ์

การให้ความอุปถัมภ์สามารถแสดงความจำนงรับเป็นเจ้าของภาพอุปการะโรงเรียนในหลายรูปแบบ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547: 19-22) ตัวอย่างเช่น

3.2.1 ผู้อุปถัมภ์รายกลุ่ม คือผู้ให้ความอุปถัมภ์โรงเรียนพร้อมกันหลายโรง ซึ่งผู้อุปถัมภ์แต่ละรายจะมีสถานประกอบการหรือสาขาบริษัทหรือสำนักงานตั้งอยู่ในอำเภอหรือกิ่งอำเภอนั้นๆ วิธีการอุปถัมภ์จะดำเนินงานวางแผนร่วมกับทางส่วนกลาง คือ ฝ่ายภาคีเครือข่ายอุปถัมภ์ของ

ศูนย์บริหารโครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน และโรงเรียนที่ผู้อุปถัมภ์แสดงความจำนงไว้ในรูปแบบของคณะกรรมการดำเนินงานร่วมกัน ตัวอย่างรายชื่อผู้อุปถัมภ์ จำนวนโรงเรียนและลักษณะการอุปถัมภ์ ข้อมูล ณ วันที่ 1 พฤษภาคม 2547 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547: 20)

ตารางที่ 4 รายชื่อผู้อุปถัมภ์ จำนวนโรงเรียนและลักษณะการอุปถัมภ์ที่อุปถัมภ์เป็นรายกลุ่ม

ที่	หน่วยงาน	โรงเรียน	ลักษณะการอุปถัมภ์
1	การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.)	27	-ห้องเรียนสีเขียว -วิทยากร/แหล่งเรียนรู้ -งบประมาณ 52 ล้านบาท:3ปี
2	ธนาคารพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมแห่งประเทศไทย(SME Bank)	8	-งบประมาณ -การบริหารจัดการ
3	สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย	11	-งบประมาณ -การบริหารจัดการ
4	สภาอุตสาหกรรมจังหวัดฉะเชิงเทรา	11	-
5	การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย	6	-
6	บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน)	4	-การพัฒนาบุคลากร -ค่ายเยาวชน
7	กองทัพเรือ	54	-ปรับสภาพภูมิทัศน์ -แหล่งเรียนรู้
8	มูลนิธิหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ	4	การพัฒนาทั้งระบบ
9	บริษัท ซินคอร์เปอร์เรชั่น จำกัด	24	-
10	บริษัท สหฟาร์ม ลพบุรี	11	การเรียนรู้ด้านการเกษตร
11	องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี	11	งบประมาณ 29.7ล้านบาท:3ปี
12	องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครปฐม	7	งบประมาณ
13	การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย	3	-
14	เทศบาลเมืองพัทลุง	11	-
15	มูลนิธิดำรงชัยธรรม	4	-
16	บริษัท ดนตรีสยามยามาฮ่า จำกัด	4	พัฒนาดนตรีโรงเรียนในฝัน
17	การสื่อสารแห่งประเทศไทย	9	-การพัฒนาห้อง ICT -การพัฒนาบุคลากรด้านICT

3.2.2 ผู้อุปถัมภ์รายโรงเรียน คือ ผู้ให้ความอุปถัมภ์โรงเรียนใดโรงเรียนหนึ่งทั้งระบบโรงเรียน ซึ่งผู้อุปถัมภ์แต่ละรายส่วนใหญ่จะเลือกอุปถัมภ์โรงเรียนที่มีที่ตั้งของสถานประกอบการหรือบริษัทหรือสำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ในอำเภอหรือกิ่งอำเภอนั้นๆ วิธีการอุปถัมภ์จะดำเนินการวางแผนอย่างมีส่วนร่วมกับทางโรงเรียนในรูปแบบของคณะกรรมการหรือผู้แทน ตัวอย่างรายชื่อผู้อุปถัมภ์ จำนวนโรงเรียน และลักษณะการอุปถัมภ์ ข้อมูล ณ วันที่ 1 พฤษภาคม 2547 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547: 21)

ตารางที่ 5 รายชื่อผู้อุปถัมภ์ จำนวนโรงเรียนและลักษณะการอุปถัมภ์ที่อุปถัมภ์เป็นรายโรงเรียน

ที่	หน่วยงาน	โรงเรียน	ลักษณะการอุปถัมภ์
1	บริษัท ปูนซีเมนต์ไทย จำกัด	1	การพัฒนาทั้งระบบ
2	บริษัท ทศท.คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน)	1	เครื่องคอมพิวเตอร์
3	บริษัท เครือเจริญโภคภัณฑ์ จำกัด	1	การพัฒนาทั้งระบบ
4	บริษัท สหวิริยาอินดัสตรี จำกัด	1	-
5	บริษัท ไมเนอร์กรุ๊ป จำกัด	1	การพัฒนาด้านภาษาอังกฤษและคอมพิวเตอร์
6	โรงงานยาสูบ	1	งบประมาณ 7 ล้านบาท
7	เทศบาลเมืองพญา	1	งบบริหาร 6 ล้าน: 3ปี

3.2.3 ผู้อุปถัมภ์เฉพาะเรื่อง คือ ผู้ให้ความสนับสนุนโรงเรียนส่วนใหญ่หรือทุกโรงเรียนในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ซึ่งผู้อุปถัมภ์แต่ละรายส่วนใหญ่จะเลือกวิธีการอุปถัมภ์ในรูปแบบแตกต่างกัน ตามความถนัดหรือความชำนาญเฉพาะทาง วิธีการอุปถัมภ์จะดำเนินงานวางแผนอย่างมีส่วนร่วมกับทางฝ่ายภาคีเครือข่ายอุปถัมภ์ของศูนย์บริหารโครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน ตัวอย่างรายชื่อผู้อุปถัมภ์ จำนวนโรงเรียน และลักษณะการอุปถัมภ์ข้อมูล ณ วันที่ 1 พฤษภาคม 2547 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547: 22)

ตารางที่ 6 รายชื่อผู้อุปถัมภ์ จำนวนโรงเรียนและลักษณะการอุปถัมภ์ที่อุปถัมภ์เฉพาะเรื่อง

ที่	หน่วยงาน	โรงเรียน	ลักษณะการอุปถัมภ์
1	สำนักงานกองสลากกินแบ่งรัฐบาล	921	กองทุนอาหารกลางวัน 92 ล้านบาท
2	บริษัท สยามดนตรียามาฮา จำกัด	261	รับอบรมครูสอนดนตรี ชั้นป.4 วิชา ซลุ่มรีคอร์ดเดอร์
		921	สนับสนุน CD หลักสูตรและการสอนดนตรี
3	บริษัท PTC (Parametric Technology Corporation)	921	Software Pro/Desktop วิทยากรฝึกอบรมแบบ TOT
4	บริษัท 2b1(ทูบีวัน) จำกัด	921	CD Discovery 921 ชุด (50 เรื่อง/ชุด)

จากการศึกษางานวิจัยของกระทรวงศึกษาธิการ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2549: 35-36) ผู้วิจัยขอนำเสนอตัวอย่างผู้อุปถัมภ์ที่เข้ามาสนับสนุนโรงเรียนต่างๆ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 7 ตัวอย่างผู้อุปถัมภ์ที่เข้ามาสนับสนุนโรงเรียนในฝัน

ที่	ประเภทผู้อุปถัมภ์	ผู้อุปถัมภ์	โรงเรียน	ระดับการศึกษาที่เปิดสอน
1	องค์กรภาครัฐ	กรมกิจการพลเรือน กองทัพอากาศ	1. โรงเรียนทวีวัฒนา สพท.กรุงเทพมหานคร เขต 3 ภาคกลาง	ช่วงชั้นที่ 3-4
2	องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเครือข่ายชุมชน	อบจ.นครพนม	2. โรงเรียนธาตุพนม สพท.นครพนม เขต 1 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ช่วงชั้นที่ 3-4
		อบจ.ชลบุรี	3. โรงเรียนชุมชนวัดหนองรี สพท.ชลบุรี เขต 1 ภาคตะวันออก	ช่วงชั้นที่ 1-3
		เครือข่ายชุมชนและองค์กรในท้องถิ่น	4. โรงเรียนกันทรารมณีสพท.ศรีสะเกษ เขต 1 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ช่วงชั้นที่ 3-4

ตารางที่ 7 ตัวอย่างผู้ประกอบการที่เข้ามาสนับสนุนโรงเรียนในพื้นที่ (ต่อ)

ที่	ประเภท ผู้ประกอบการ	ผู้ประกอบการ	โรงเรียน	ระดับการศึกษา ที่เปิดสอน
3	องค์กรรัฐวิสาหกิจ และธนาคาร	การไฟฟ้าฝ่ายผลิต แห่งประเทศไทย	5. โรงเรียนคอนสาร วิทยาคม สพท.ชัยภูมิ เขต 2 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ช่วงชั้นที่ 3-4
		บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน)	6. โรงเรียนจันทบุบง อนุสรณ์ สพท.ร้อยเอ็ด เขต 2 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ช่วงชั้นที่ 3-4
		บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน)	7. โรงเรียนเสด็จวนชยางค์กุล วิทยา สพท.ลำปาง เขต 1 ภาคเหนือ	ช่วงชั้นที่ 3-4
		ธนาคารพัฒนา วิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อมแห่ง ประเทศไทย	8. โรงเรียนโกรกพระ สพท.นครสวรรค์ เขต 1 ภาคเหนือ	ช่วงชั้นที่ 3-4
4	องค์กรเอกชน	กลุ่มบริษัทยูนิไทย	9. โรงเรียนวัดสลักเพชร สพท.ตราด ภาคตะวันออก	ช่วงชั้นที่ 1-3
		บริษัทยูนิแคล ไทย แลนด์ จำกัด	10. โรงเรียนพิมานพิทยา สวรรค์ สพท.สตูล เขต 1 ภาคใต้	ช่วงชั้นที่ 3-4
5	มูลนิธิ สมาคม วัด ฯลฯ	มูลนิธิดำรงชัยธรรม	11. โรงเรียนจันทร์หุ่น บำเพ็ญ สพท.กรุงเทพฯ เขต 2 ภาคกลาง	ช่วงชั้นที่ 3-4
6	บุคคล	ตระกูลว่องกุลกิจ	12. โรงเรียนกรับใหญ่ว่องกุล กิจพิทยาคม สพท.ราชบุรี เขต 2 ภาคกลาง	ช่วงชั้นที่ 3-4
		คุณอัสนี-วสันต์ โชติกุล	13. โรงเรียนเมืองเลย สพท.เลย เขต 1 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ช่วงชั้นที่ 1-3

3.3 ผลที่ผู้อุปถัมภ์จะได้รับจากการอุปถัมภ์

ผลที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของผู้อุปถัมภ์มีทั้งผลต่อผู้อุปถัมภ์ นักเรียน โรงเรียน และบุคคลที่เกี่ยวข้อง (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547: 25-27) ดังนี้

1. นักเรียนจะได้รับการพัฒนาศักยภาพทั้งทางด้านส่วนตัวและด้านวิชาการ/วิชาชีพเพื่อเป็นบุคคลที่มีคุณลักษณะสอดคล้องกับความต้องการของสถานประกอบการท้องถิ่น เพื่อเข้าสู่โลกอาชีพอย่างมีคุณภาพและมีความสุข

2. โรงเรียนได้รับการพัฒนาให้มีคุณภาพสอดคล้องตรงตามความต้องการและเป้าหมายของผู้อุปถัมภ์และท้องถิ่น

3. การปฏิบัติตามพันธกิจได้สำเร็จ จะเป็นหลักประกันอันดีว่าพ่อแม่ผู้ปกครองที่ทำงานอยู่ในสถานประกอบการจะมั่นใจได้ว่าบุตรหลานของตน จะได้รับการพัฒนาด้านความรู้ความคิด คุณธรรม และมีความปลอดภัยในชีวิต

4. มาตรการทางภาษี (ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน 2546)

4.1 บุคคลธรรมดา บริจาคเงินให้แก่โรงเรียนฯ ให้ยกเว้นภาษีเงินได้สำหรับเงินได้พึงประเมินหลังจากหักค่าใช้จ่ายและค่าลดหย่อนเป็นจำนวนสองเท่าของรายจ่ายที่จ่ายไปเป็นค่าใช้จ่ายเพื่อสนับสนุนการศึกษา แต่ต้องไม่เกินร้อยละ 10 ของเงินได้พึงประเมิน หลังจากหักค่าใช้จ่ายและค่าลดหย่อนดังกล่าวแล้ว ส่วนการบริจาคเป็นทรัพย์สิน สิ่งของอย่างอื่น ผู้บริจาคไม่มีสิทธิ์หักลดหย่อนได้

4.2 บริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล บริจาคเงินหรือทรัพย์สินให้แก่ทางโรงเรียน สามารถนำเงินทรัพย์สินมาตามตีมูลค่าเป็นจำนวนเงิน และให้ยกเว้นภาษีเงินได้เป็นจำนวนเงินหรือมูลค่าสองเท่าของรายจ่ายที่จ่ายไปเป็นค่าใช้จ่ายเพื่อสนับสนุนการศึกษา แต่ต้องไม่เกินร้อยละ 10 ของกำไรสุทธิก่อนหักรายจ่ายเพื่อการกุศลสาธารณะหรือการสาธารณประโยชน์และเพื่อการศึกษาหรือเพื่อการกีฬา ค่าใช้จ่ายเพื่อสนับสนุนการศึกษา ต้องเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับโครงการที่กระทรวงศึกษาธิการให้ความเห็นชอบ

4.3 ให้ยกเว้นภาษีเงินได้ ภาษีมูลค่าเพิ่ม ภาษีธุรกิจเฉพาะและอากรแสตมป์ให้แก่บุคคลธรรมดา หรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล สำหรับเงินได้ที่ได้จากการโอนทรัพย์สินการขายสินค้า และสำหรับการกระทำตราสารอันเนื่องมาจากการดำเนินการสนับสนุนการศึกษาโดยผู้โอนจะต้องไม่นำต้นทุนของทรัพย์สินค่า ซึ่งได้รับการยกเว้นภาษีดังกล่าวมาหักค่าใช้จ่ายในการคำนวณภาษีเงินได้

5. มาตรการอื่นๆ นอกจากมาตรการทางภาษีนี้นี้ การให้เครื่องหมายตอบแทน การประกาศเกียรติคุณ การมอบโล่ การมอบสิทธิพิเศษ การเสนอขอพระราชเครื่องราชอิสริยาภรณ์ อันเป็นที่สรรเสริญยิ่งดิเรกคุณาภรณ์

6. การประกาศต่อสาธารณชนในการบำเพ็ญประโยชน์ต่อประเทศชาติทางด้านการจัดการศึกษาของผู้อุปถัมภ์

กล่าวได้ว่า การมีส่วนร่วมของผู้อุปถัมภ์ในการดำเนินงานตามโครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน นอกจากจะเป็นการสร้างคน สร้างงานแล้วยังเป็นการสร้างสรรค์สังคมที่มีคุณภาพอย่างยั่งยืน อันจะนำมาซึ่งความภาคภูมิใจในการเป็นผู้สร้างคุณประโยชน์อย่างอเนกอนันต์แก่ประเทศชาติอีกด้วย

3.4 การดำเนินการของโรงเรียนเกี่ยวกับผู้อุปถัมภ์

ในการดำเนินงานด้านการมีส่วนร่วมของผู้อุปถัมภ์นั้น โรงเรียนต้องดำเนินการอย่างเป็นลำดับขั้นตอน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547: 31-33) ดังนี้

1. จัดทำแฟ้มข้อมูลสารสนเทศของโรงเรียนที่แสดงให้ผู้อุปถัมภ์ทราบสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการจำเป็นในการพัฒนาของโรงเรียน

2. ประชาสัมพันธ์ขอรับการสนับสนุนจากองค์กร ภาคเอกชน ภาครัฐบาลและรัฐวิสาหกิจ ผ่านสื่อโฆษณาต่าง ๆ

3. ส่งจดหมายเชิญชวนบุคคล และหน่วยงานหรือองค์กรร่วมเป็นผู้อุปถัมภ์โรงเรียน

4. จัดกิจกรรมทางวิชาการ หรือกิจกรรมอื่น ๆ เพื่อสร้างความคุ้นเคยและรับทราบหลักการของการพัฒนาโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนในฝัน เพื่อให้ภาคธุรกิจหรือผู้ประกอบการพิจารณาเป็นผู้อุปถัมภ์ของโรงเรียน

5. จัดทำระบบข้อมูลสารสนเทศบุคลากรหน่วยงาน องค์กรที่ให้การสนับสนุนโรงเรียน

6. ร่วมมือกับผู้อุปถัมภ์จัดทำแผนการดำเนินการพัฒนาคุณภาพการศึกษาและนิเทศติดตาม กำกับผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ

7. ประชุมสัมมนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ระหว่างโรงเรียนและผู้อุปถัมภ์อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ

8. บริหารทรัพย์สินที่ได้รับจากผู้อุปถัมภ์อย่างประหยัดและเกิดประโยชน์สูงสุด โดยมุ่งเน้นผลงานการพัฒนาคุณภาพของนักเรียนเป็นหลัก

9. นำเสนอการดำเนินงาน และผลการดำเนินงานต่อผู้อุปถัมภ์และสาธารณชนเป็นระบบอย่างต่อเนื่อง

10. ประสานขอความร่วมมือในการใช้แหล่งการเรียนรู้จากสถานประกอบการหรือการเป็นวิทยากรในการจัดการเรียนรู้

11. จัดทำแผนปฏิบัติการหรือแผนการดำเนินการให้ชัดเจนและต่อเนื่องเพื่อของบประมาณอุปถัมภ์ โดยคำนึงถึงระบบและช่วงเวลาในการจัดทำงบประมาณรายปีของผู้อุปถัมภ์ด้วย

12. สร้างความภาคภูมิใจแก่ผู้อุปถัมภ์ด้วยวิธีการที่เหมาะสม เช่น

12.1 การประกาศเกียรติคุณ

12.2 การมอบโล่ เกียรติบัตร เข็มเชิดชูเกียรติ ฯลฯ

12.3 การเผยแพร่ผลงาน/การสนับสนุนของผู้อุปถัมภ์ผ่านการสื่อสารรูปแบบต่างๆ

12.4 การแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการต่าง ๆ ของโรงเรียน

12.5 การให้โอกาสผู้อุปถัมภ์ได้พบกับผู้ปกครอง นักเรียน และคณะครู

12.6 การแสดงตราสัญลักษณ์ของผู้อุปถัมภ์พื้นที่ที่เหมาะสมของโรงเรียนโดยปฏิบัติ

ตามระเบียบและหลักเกณฑ์ของทางราชการ

12.7 การแสดงความขอบคุณด้วยผลงานและการเยี่ยมคารวะของคณะครูและนักเรียน

13. ประสานการดำเนินการและรายงานผลความก้าวหน้าในการดำเนินงานแก่ผู้อุปถัมภ์

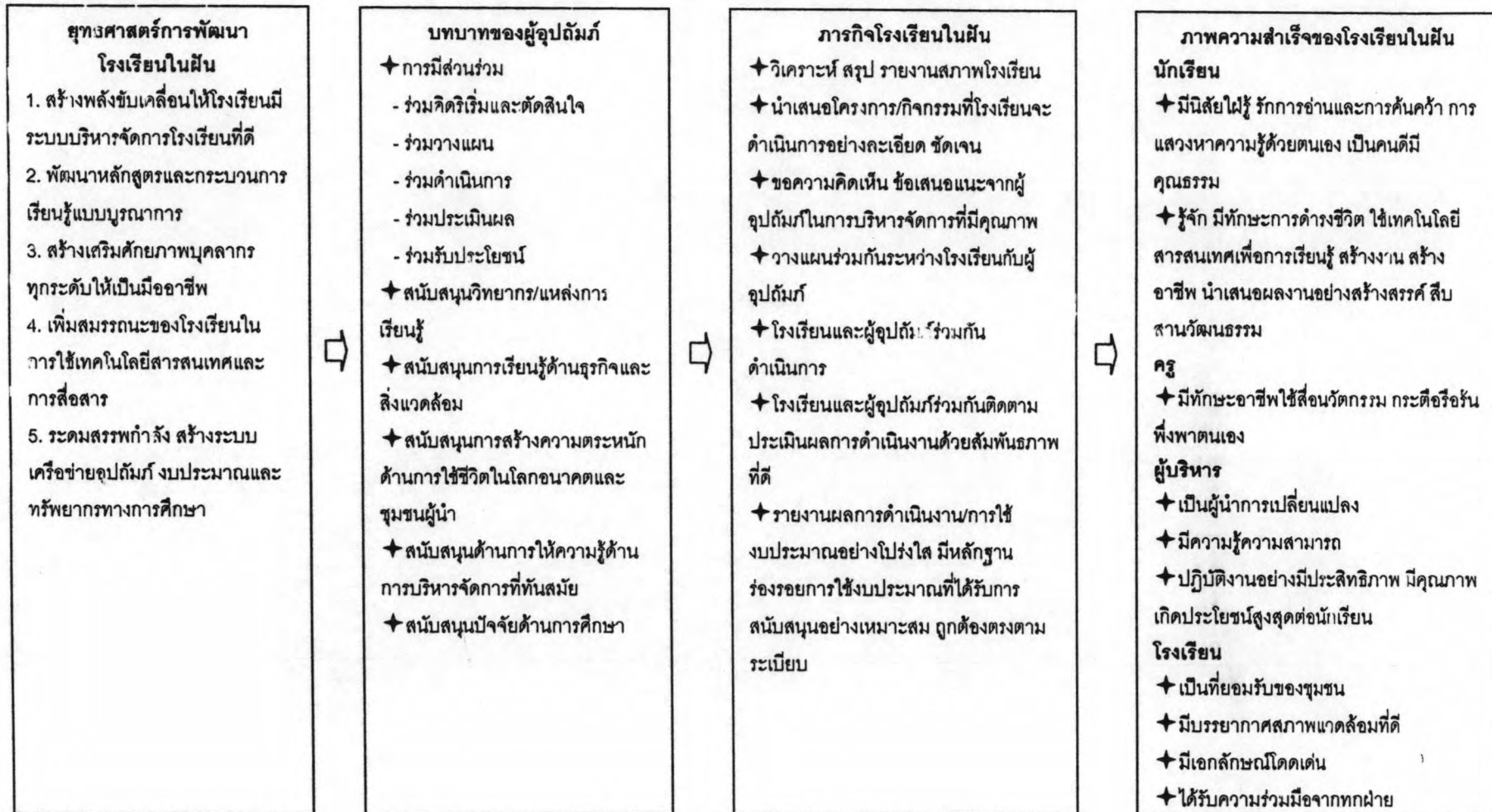
และหน่วยงานต้นสังกัดในแต่ละระดับอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ได้แก่

13.1 สนับสนุนโรงเรียนในการแสวงหาผู้อุปถัมภ์ด้วยการจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น จัดกิจกรรม นัดพบระหว่างผู้อุปถัมภ์และโรงเรียนโดยประสานผู้สนใจในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา และโรงเรียนมาพบกันเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และสร้างความเข้าใจร่วมกันในการอุปถัมภ์

13.2 ประชาสัมพันธ์เผยแพร่การสนับสนุนของผู้อุปถัมภ์และการดำเนินการของโรงเรียน

13.3 นิเทศ ติดตาม กำกับการดำเนินงานของโรงเรียนและรายงานผลต่อผู้อุปถัมภ์และหน่วยงานต้นสังกัด

13.4 การสร้างความเข้าใจกับโรงเรียนในด้านความสำคัญและคุณค่าของผู้อุปถัมภ์ จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับโครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน และผู้อุปถัมภ์ จากการศึกษายุทธศาสตร์ในการพัฒนาโรงเรียนทั้ง 5 กลยุทธ์ ผู้อุปถัมภ์โรงเรียนอยู่ในกลยุทธ์ การพัฒนาที่ 5 ระดมสรรพกำลัง สร้างระบบเครือข่ายอุปถัมภ์ งบประมาณและทรัพยากรทางการศึกษา บทบาทของผู้อุปถัมภ์ คือ การมีส่วนร่วม สนับสนุนวิทยากร/แหล่งการเรียนรู้ การเรียนรู้ด้าน ธุรกิจและสิ่งแวดล้อม การสร้างความตระหนักด้านการใช้ชีวิตในโลกอนาคต ด้านการให้ความรู้ด้านการบริหารจัดการที่ทันสมัย และปัจจัยด้านการศึกษา โดยโรงเรียนในฝันเองต้องวิเคราะห์ รายงาน สภาพโรงเรียน นำเสนอโครงการ/กิจกรรมที่โรงเรียนจะดำเนินการอย่างละเอียด ขอความคิดเห็น ข้อเสนอแนะจากผู้อุปถัมภ์ในการบริหารจัดการที่มีคุณภาพ วางแผนการพัฒนาโรงเรียนร่วมกัน ร่วมกันดำเนินการร่วมกันติดตามประเมินผลการดำเนินงานด้วยสัมพันธภาพที่ดี รายงานผลการดำเนินงาน/การใช้งบประมาณอย่างโปร่งใสอย่างเหมาะสม ถูกต้องตรงตามระเบียบ เพื่อให้เกิดผล ตามภาพความสำเร็จของโรงเรียนในฝัน สามารถสรุปความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์กับโรงเรียนใน ฝัน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547: 28) ได้ดังแผนภาพที่ 3 ต่อไปนี้

แผนภาพที่ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์กับโรงเรียนในฝัน
ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547: 28)

ตอนที่ 4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4.1 งานวิจัยในประเทศ

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนในฝันจำนวน 25 เรื่อง คำสำคัญที่ใช้สืบค้นคือ "โรงเรียนในฝัน" สืบค้นจากฐานข้อมูลปริญญาโท 24 มหาวิทยาลัย (<http://dcms.thailis.or.th/dcms/basic.php>) ศูนย์บรรณสารสนเทศทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (<http://lib.edu.chula.ac.th>) เว็บไซต์ของโครงการหนึ่งอำเภอหนึ่งโรงเรียนในฝัน (<http://www.labschools.net>) และงานวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ) พบว่า มีงานวิจัยที่ศึกษาในโรงเรียนขยายโอกาส จำนวน 1 เรื่อง โรงเรียนมัธยมศึกษาจำนวน 5 เรื่อง และศึกษาทั้งในโรงเรียนประถมศึกษา โรงเรียนขยายโอกาสและมัธยมศึกษา จำนวน 19 เรื่อง ลักษณะของงานวิจัยทุกระดับสามารถแบ่งออกเป็น 9 ลักษณะ ดังต่อไปนี้

1. ศึกษาการดำเนินงานของโรงเรียนในฝัน จำนวน 9 เรื่อง (ไชยภพ อุตสาหะ, 2548; ไพฑูรย์ วงศ์ภักดี, 2548; อีรพล เตมีศักดิ์, 2548; วันเพ็ญ หนองตะไกร, 2548; นิวัตร นาคะเวช, 2548; สุพร ไทยนิยม, 2548 ; นกสร ตันปัทมดิลก, 2548; สุภาพ เพชรอุดม, 2550; เรวัดณ์ โนนคู่เขตโขง, 2550)
2. ศึกษาเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร จำนวน 3 เรื่อง (ศิริ หิรัญอุทก, 2546; ชูเกียรติ์ ลักษณะศิริ, 2548; ดลยวัฒน์ สันติพิทักษ์, 2549)
3. ศึกษาเกี่ยวกับหลักสูตรสถานศึกษาจำนวน 2 เรื่อง (เสน่ห์ บุญชู, 2547; อิงอร จันทรเส็ง, 2548)
4. ศึกษาการบริหารวิชาการ จำนวน 3 เรื่อง (ผาสุก สุดเดมิย์, 2547, สมเกียรติ ทองแดง, 2548; วิภารัตน์ ธานีวัฒน์, 2548)
5. ศึกษาผู้ที่ให้ความช่วยเหลือโรงเรียนในฝัน จำนวน 3 เรื่อง คือผู้อุปถัมภ์โรงเรียนในฝัน จำนวน 2 เรื่อง (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2549; ธนา เปรมตุน, 2549) และคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 1 เรื่อง (สมบูรณ์ อวยศิลป์, 2548)
6. ศึกษาการบริหารงานของโรงเรียน จำนวน 2 เรื่อง (พรชัย ดาวรรณา, 2548; สมทรง กระจ่างศาสตร์, 2543)
7. ศึกษาปัจจัยสิ่งแวดล้อมทางการเรียนการสอน จำนวน 1 เรื่อง (จุฑามาศ ประเสริฐสุข, 2550)
8. ศึกษาการประเมินโครงการโรงเรียนในฝัน จำนวน 1 เรื่อง (เมฆ ศัลยารักษ์, 2548)

9. ศึกษาการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา จำนวน 1 เรื่อง (จิรศักดิ์ สุจิรานุธรรม, 2540)

ผู้วิจัยนำเสนอขอบเขตการศึกษาของโรงเรียนในฝันและสรุปผลการวิจัยทั้งหมด แบ่งตามระดับชั้น ปรากฏดังตารางที่ 2

ตารางที่ 8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนในฝัน

งานวิจัย	วัตถุประสงค์และวิธีดำเนินงานวิจัย	ผลการวิจัย
งานวิจัยในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา 1. เสน่ห์ บุญชู, 2547	ศึกษาการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา และเพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา แนวทางการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ โดยวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์และวิเคราะห์เอกสาร สรุปความดีความโดยใช้การวิเคราะห์แบบสามเส้า (Triangulation) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการสัมภาษณ์ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา 1 คน ครูผู้สอน 6 คน กรรมการสถานศึกษา 2 คน	โรงเรียนยังมีปัญหาด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านการกำหนดวิสัยทัศน์ ภารกิจ เป้าหมายและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ด้านการกำหนดโครงสร้างหลักสูตร ด้านการจัดทำรายวิชาตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ ด้านการออกแบบกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ด้านการจัดการเรียนรู้และการส่งเสริมการเรียนรู้ ด้านการวัดผลและประเมินผล ด้านการบริหารการจัดการหลักสูตร ด้านการเรียบเรียงเป็นเอกสารหลักสูตรสถานศึกษา
งานวิจัยในโรงเรียนมัธยมศึกษา 1. อิงอร จันทร์แสง, 2548	ศึกษาระดับการบริหารหลักสูตรโรงเรียนในฝัน โรงเรียนท้ายเหมืองวิทยา 7 ด้านและศึกษาระดับความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารหลักสูตรกับภาพความสำเร็จของผู้เรียนโรงเรียนในฝันโรงเรียนท้ายเหมืองวิทยา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพังงา 6 ด้าน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ครูผู้สอนโรงเรียนท้ายเหมืองวิทยา และนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารหลักสูตรโรงเรียนในฝัน และแบบทดสอบคุณภาพผู้เรียนตามภาพความสำเร็จของผู้เรียน โดยกำหนดเกณฑ์ระดับคุณภาพแบบรูบริก (Rubric) 5 ระดับ	1. ระดับการบริหารหลักสูตร ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง 2. ระดับคุณภาพผู้เรียนตามภาพความสำเร็จของผู้เรียน ภาพรวมอยู่ในระดับพอใช้ 3. ผลการวิเคราะห์ ความสัมพันธ์ระหว่าง การบริหารหลักสูตรกับคุณภาพผู้เรียนตามภาพความสำเร็จของผู้เรียน พบว่า การบริหารหลักสูตรกับคุณภาพผู้เรียนตามภาพความสำเร็จของผู้เรียน มีความสัมพันธ์กันระดับต่ำในทางบวก

ตารางที่ 8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนในฝัน (ต่อ)

งานวิจัย	วัตถุประสงค์และวิธีดำเนินงานวิจัย	ผลการวิจัย
2. ไพฑูรย์ วงศ์ภักดี, 2548	ศึกษาสภาพการดำเนินงาน โครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝันของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต 1 กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาค้างนี้คือผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอนและนักเรียน 427 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม	1. สภาพการดำเนินงาน โครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝันของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต 1 ของผู้บริหารและครูผู้สอน โดยภาพรวม มีการปฏิบัติอยู่ในระดับ "มาก" 2. ปัญหาการดำเนินงาน 5 แผนหลักโครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝันโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต 1 ของผู้บริหารและครู โดยภาพรวม มีปัญหาในการปฏิบัติงานอยู่ในระดับ "น้อย"
3. ชีระพล เตมีศักดิ์, 2548	ศึกษาการดำเนินงานตามโครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน พร้อมทั้งศึกษาสภาพปัญหาการดำเนินการตามโครงการ ประชากรที่ใช้คือครูอาจารย์โรงเรียนเชียงแสนวิทยาคม ในปีการศึกษา 2547 จำนวน 52 คน นักเรียน จำนวน 39 คน ผู้ปกครองนักเรียน 58 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม	สภาพปัญหาการดำเนินงานและแนวทางการพัฒนาโรงเรียนในฝันของโรงเรียนเชียงแสนวิทยาคม ผู้ให้ข้อมูลมีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า ในด้านการได้รับความช่วยเหลือจากภาคีเครือข่ายอุปถัมภ์และการระดมทรัพยากรทางการศึกษา ยังได้รับการช่วยเหลือที่มีจำนวนน้อย ทำให้การพัฒนาการศึกษาบางด้านยังไม่ได้พัฒนาอย่างเต็มที่และควรมีการประชาสัมพันธ์ให้กับสาธารณชน ได้รับรู้ข่าวสารของทางโรงเรียน โดยเฉพาะข่าวสารของโครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน
4. เมษ ตัลยารักษ์, 2548	การประเมินโครงการ ด้านคุณภาพผู้เรียนและเพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคและแนวทางการปรับปรุงการดำเนินงานโครงการของโรงเรียนท่ายเหมืองวิทยา เขตพื้นที่การศึกษาพังงา จังหวัดพังงา กลุ่มตัวอย่างได้แก่ ครูผู้สอนโรงเรียนท่ายเหมืองวิทยา	1. คุณภาพผู้เรียนของโรงเรียนท่ายเหมืองวิทยา ภาพรวมคุณภาพผู้เรียนอยู่ในระดับปานกลาง 2. ปัญหา/อุปสรรคในการดำเนินงานด้านคุณภาพผู้เรียน มีประเด็นที่สำคัญคือ โรงเรียนมีโครงการหรือกิจกรรมที่

ตารางที่ 8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนในฝัน (ต่อ)

งานวิจัย	วัตถุประสงค์และวิธีดำเนินงานวิจัย	ผลการวิจัย
	และนักเรียนช่วงชั้นที่ 3-4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามเชิงคุณภาพ กำหนดเกณฑ์การประเมินแบบรูบริก (Rubric) และแบบสอบถามปลายเปิด สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group)	ส่งเสริมให้นักเรียนรักการอ่านน้อย บรรยายภาคในการเรียนรู้มีน้อย คอมพิวเตอร์มีไม่เพียงพอ สื่อ ICT และแหล่งเรียนรู้แต่ละแหล่งมีสื่อวัสดุอุปกรณ์น้อย
5.สมทรง กระจำจาศาสตร์, 2549	ศึกษาระดับความพึงพอใจของข้าราชการครูที่มีต่อผลสำเร็จอย่างสมบูรณ์รอบด้าน จากการบริหารจัดการของโรงเรียนมัธยมศึกษา โครงการหนึ่งอำเภอหนึ่งโรงเรียนในฝัน กรุงเทพมหานคร และเพื่อเปรียบเทียบความพึงพอใจของข้าราชการครูระหว่างผู้บริหารกับครูผู้สอน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นข้าราชการครูของโรงเรียนมัธยมศึกษา โครงการหนึ่งอำเภอหนึ่งโรงเรียนในฝัน กรุงเทพมหานคร จำนวน 314 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามวัดความพึงพอใจของข้าราชการครูโรงเรียนมัธยมศึกษา สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมติฐานโดยการทดสอบค่าที (t - test)	1. ระดับความพึงพอใจของข้าราชการครูโรงเรียนมัธยมศึกษาโครงการหนึ่งอำเภอหนึ่งโรงเรียนในฝัน กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก 2. ผลการเปรียบเทียบความพึงพอใจของผู้บริหารกับครูที่มีต่อผลสำเร็จรอบด้านจากการบริหารจัดการของโรงเรียนมัธยมศึกษาในโครงการหนึ่งอำเภอหนึ่งโรงเรียนในฝันกรุงเทพมหานคร พบว่า ผู้บริหารและครูมีความพึงพอใจทั้งภาพรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
งานวิจัยที่ ศึกษาทั้งในโรงเรียน ประถมศึกษา ขยายโอกาสและ มัธยมศึกษา 1.ศิริ นิรัญอุทก, 2546	ศึกษาสภาพการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสารของโรงเรียนในโครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดสุพรรณบุรี กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้บริหาร ครูผู้รับผิดชอบ	เป็นระยะเริ่มต้นของโครงการ การใช้ไอซีทีจะเป็นการเตรียมการด้านต่าง ๆ เพื่อรองรับการใช้ไอซีที ดังนี้ 1) ด้านการเตรียมการ มีการเตรียมหลักสูตรเพื่อรองรับไอซีที 2) ด้านการเตรียมการ

ตารางที่ 8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนในฝัน (ต่อ)

งานวิจัย	วัตถุประสงค์และวิธีดำเนินงานวิจัย	ผลการวิจัย
	<p>ด้านไอซีที ครูผู้สอน จำนวน 348 คน เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสอบถามครูผู้สอน และครูผู้รับผิดชอบด้านไอซีที และ แบบสัมภาษณ์ผู้บริหาร วิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่ ค่าเฉลี่ย และค่าร้อยละ</p>	<p>และจัดกิจกรรมเพื่อการเรียนการสอน 3) ด้านอาคารสถานที่ 4) ด้านฮาร์ดแวร์ และซอฟต์แวร์ 5) ด้านการประเมินผล 6) ด้านการสนับสนุนของมหาวิทยาลัยที่เลี้ยง</p>
<p>2. ผาสุข สุตเดมีย์, 2547</p>	<p>ศึกษาแนวทางการดำเนินงานวิชาการของโรงเรียนตามโครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. การดำเนินงานเกี่ยวกับงานหลักสูตร 2. การดำเนินงานด้านการบริหารวิชาการ 3. การดำเนินงานเกี่ยวกับงานการสร้างระบบความร่วมมือหน่วยงานอื่น ประชากรที่ศึกษา ได้แก่ โรงเรียนในฝันจังหวัดพระนครศรีอยุธยา 16 โรงเรียน ผู้ให้ข้อมูล คือ ผู้บริหารและผู้รับผิดชอบงานวิชาการ เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูล และสรุปสาระสำคัญของข้อมูล พิจารณาประเด็นคำตอบนำมาแจกแจงความถี่ และหาค่าร้อยละ 4. การดำเนินงานเกี่ยวกับงานการใช้สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการเรียนการสอน 5. การดำเนินงานเกี่ยวกับงานการเทียบโอนประสบการณ์ผลการเรียน 	<ol style="list-style-type: none"> 1. แนวทางการดำเนินงานเกี่ยวกับงานหลักสูตร โรงเรียนสวนใหญ่มีนโยบายเน้นการ บูรณาการนำยุทธศาสตร์ของโรงเรียนในฝันสอดแทรกในหลักสูตร 2. แนวทางการดำเนินงานเกี่ยวกับงานการบริหารวิชาการ โรงเรียนสวนใหญ่มีนโยบายเน้นบูรณาการเป็นหลักนโยบายในการพัฒนาปรับปรุงการเรียนการสอน เน้นเทคโนโลยี 3. แนวทางการดำเนินงานเกี่ยวกับงานการสร้างระบบความร่วมมือหน่วยงานอื่น โรงเรียนสวนใหญ่มีนโยบายเน้นการ ให้บริการแก่หน่วยงานอื่น 4. แนวทางการดำเนินงานเกี่ยวกับงานการใช้สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการเรียนการสอน โรงเรียนสวนใหญ่มีนโยบาย เน้นให้ทุกกลุ่มสาระใช้สื่อเทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และ E-learning 5. แนวทางการดำเนินงานเกี่ยวกับงานการเทียบโอนประสบการณ์ผลการเรียน โรงเรียนสวนใหญ่ มีนโยบายการเทียบโอนประสบการณ์ซึ่งโรงเรียนสวนใหญ่ดำเนินการตามแนวปฏิบัติของกระทรวงศึกษาธิการ และโรงเรียนสวนใหญ่ยังไม่มีประสบการณ์การเทียบโอนประสบการณ์ผลการเรียน

ตารางที่ 8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนในฝัน (ต่อ)

งานวิจัย	วัตถุประสงค์และวิธีดำเนินงานวิจัย	ผลการวิจัย
3. จิรศักดิ์ สุจินานุกรม, 2547	ศึกษาและเปรียบเทียบปัญหาการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาของโรงเรียนในฝัน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชลบุรี เขต 2 จำแนกตามประเภทโรงเรียน โดยใช้กรอบความคิด "เดมมิ่ง" (Deming Cycle) ประกอบด้วย การวางแผน (Plan) การปฏิบัติ (Do) การตรวจสอบประเมินผล (Check) และการปรับปรุงแก้ไข (Act) กลุ่มตัวอย่างได้แก่ ผู้บริหาร ครูวิชาการ หัวหน้าหมวดวิชา และครูผู้สอน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ สถิติที่ใช้ได้แก่ ค่าคะแนนเฉลี่ย ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าที	1. ระดับปัญหาการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาโดยรวมและรายด้านของโรงเรียน พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการวางแผน ด้านการปฏิบัติ ด้านการปรับปรุงแก้ไข และด้านการตรวจสอบประเมินผล ระดับปานกลาง 2. เปรียบเทียบปัญหาการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา จำแนกตามประเภทโรงเรียน พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยที่โรงเรียนประถมศึกษามีปัญหาการประกันคุณภาพในสถานศึกษามากกว่าโรงเรียนมัธยมศึกษา
4. สุพร ไทยนิยม, 2548	ศึกษาการพัฒนางานของโรงเรียนในโครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาฉะเชิงเทรา เขต 2 จำแนกตามตำแหน่งของบุคลากรและขนาดโรงเรียน กลุ่มตัวอย่างคือ บุคลากรของโรงเรียน เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าคะแนนเฉลี่ย ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าที	1. การพัฒนาของโรงเรียนระดับมาก 2. การพัฒนาของโรงเรียน จำแนกตามตำแหน่งของบุคลากร โดยรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ 3. การพัฒนาของโรงเรียน จำแนกตามขนาดของโรงเรียน โดยรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยโรงเรียนขนาดกลางมีการพัฒนางานมากกว่าโรงเรียนขนาดใหญ่
5. สมเกียรติ ทองแดง, 2548	ศึกษาและเปรียบเทียบปัญหาการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนในฝัน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชลบุรี จำแนกตามตำแหน่งหน้าที่และประสบการณ์การปฏิบัติงาน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารและครูผู้สอนโรงเรียนในฝัน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา	1. ปัญหาการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน โดยรวมและรายด้าน อยู่ในระดับปานกลาง 2. การเปรียบเทียบปัญหาการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน จำแนกตามตำแหน่งหน้าที่โดยรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ตารางที่ 8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนในฝัน (ต่อ)

งานวิจัย	วัตถุประสงค์และวิธีดำเนินงานวิจัย	ผลการวิจัย
	ชลบุรี เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม มาตรฐานประมาณค่า 5 ระดับ มีค่าความเชื่อมั่น .95 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าที	ยกเว้นด้านการจัดการเรียนการสอน และด้านการประกันคุณภาพการศึกษา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 3. เปรียบเทียบปัญหาการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนในฝัน จำแนกตามประสบการณ์การปฏิบัติงาน โดยรวมและรายด้าน แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ
6.วันเพ็ญ หนองตะไกร, 2548	ศึกษาและเปรียบเทียบผลการดำเนินงาน และแนวทางเสริมสร้างการดำเนินงานของโรงเรียนในโครงการหนึ่งอำเภอหนึ่งโรงเรียนในฝัน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สระแก้ว จำแนกตามเขตพื้นที่การศึกษา กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ครูผู้สอน ที่ปฏิบัติหน้าที่สอนในโรงเรียนในฝัน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระแก้ว แบบสอบถาม เป็นแบบมาตรฐานประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) ค่าสถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าคะแนนเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) และการทดสอบค่าที (t-test)	1. ผลการดำเนินงานของโรงเรียน โดยรวมอยู่ในระดับมาก 2. ผลการดำเนินงานของโรงเรียน จำแนกตามเขตพื้นที่การศึกษา โดยรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยโรงเรียนที่สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระแก้ว เขต 1 มีผลการดำเนินงานสูงกว่าสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระแก้ว เขต 2 3. ควรมีแนวทางเสริมสร้าง ด้านระบบบริหารและจัดการ ด้านคุณภาพนักเรียน และกระบวนการจัดการเรียนรู้ ด้านพัฒนาครูและบุคลากรทาง ควรพัฒนาคู่มือการบริหารเทคโนโลยี สารสนเทศ ด้านระบบภาคีเครือข่ายและ ทรัพยากรทางการศึกษา
7. สมบูรณ์ อวยศิลป์, 2548	ศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการโรงเรียนโครงการหนึ่งอำเภอหนึ่งโรงเรียนในฝัน บทบาทคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีต่อการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โรงเรียนในฝัน สังกัดเขตพื้นที่การศึกษากระบี่ และสังเคราะห์ ข้อเสนอของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยใน	1. สภาพปัจจุบันโรงเรียนในฝัน ทั้งหมด เป็นโรงเรียนประจำอำเภอ 2. ปัญหาที่โรงเรียนประสบอยู่ ได้แก่ การขาดแคลนครูผู้สอนในบางสาระ ครูผู้สอนยังด้อยความรู้และทักษะการผลิตและใช้ สื่อเทคโนโลยีใหม่ ๆ ในการจัดการเรียน การสอน 3. ข้อเสนอแนะของคณะกรรมการสถาน

ตารางที่ 8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนในฝัน (ต่อ)

งานวิจัย	วัตถุประสงค์และวิธีดำเนินงานวิจัย	ผลการวิจัย
	<p>ครั้งนี้ ได้แก่ คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียนในฝัน สังกัดเขตพื้นที่ การศึกษากระบี่ จำนวน 8 โรงเรียน โรงเรียน ละ 15 คน รวมทั้งสิ้น 120 คน เครื่องมือที่ใช้ ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามปลายเปิด และแบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยค่าสถิติร้อยละและการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis)</p>	<p>ศึกษาขั้นพื้นฐาน เสนอแนะเพื่อให้ สถานศึกษาแจ้งข่าว เชิญชวนให้ คณะกรรมการสถานศึกษาได้เข้าร่วม กำหนดนโยบาย หรือแผนแม่บทในการ พัฒนาสถานศึกษา เข้าร่วมในการนิเทศ ติดตาม ประเมินผลการทำงานในแต่ละ ฝ่ายที่มากขึ้น</p>
8. พรชัย ดาวรรณา, 2548	<p>ศึกษาและเพื่อเปรียบเทียบความสามารถใน การบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนในฝัน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ฉะเชิงเทรา 4 ด้าน ได้แก่</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ด้านการบริหารงานวิชาการ 2. ด้านการบริหารงานบุคลากร 3. ด้านการบริหารงานงบประมาณ 4. ด้านการบริหารงานทั่วไป <p>กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยผู้เกี่ยวข้องกับ โรงเรียนในฝัน 11 โรงเรียน ได้แก่ ครูผู้สอน และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลเป็น แบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า เกี่ยวกับการปฏิบัติงานทั้ง 4 สถิติที่ใช้ใน การวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ความ เบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ความ แปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. ความสามารถในการบริหารงาน โรงเรียนของผู้บริหารโรงเรียนในฝัน ทั้ง 4 ด้าน อยู่ในระดับมาก 2. ความสามารถในการบริหารงาน โรงเรียนทั้งโดยรวมและทุกด้านของ ผู้บริหารโรงเรียนในฝันระหว่างความ คิดเห็นของครูผู้สอนกับคณะกรรมการ สถานศึกษาขั้นพื้นฐานแตกต่างกัน 3. ความสามารถในการบริหารงาน โรงเรียนของผู้บริหารโรงเรียนระหว่าง ความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องในแต่ละ โรงเรียนแตกต่างกัน ($p < .05$)
9.นิวัตร นาคะเวช, 2548	<ol style="list-style-type: none"> 1. ศึกษาสภาพการดำเนินงานและปัญหา อุปสรรคของโรงเรียนต้นแบบ 2. ศึกษาสภาพการจัดการเรียนรู้และ คุณลักษณะของนักเรียนโรงเรียนต้นแบบ 3. ศึกษาการมีส่วนร่วมและความพึงพอใจ ของผู้ปกครองนักเรียน โรงเรียนต้นแบบ 4. ศึกษาความพึงพอใจของผู้บริหาร และ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. สภาพปัญหาและอุปสรรคของโรงเรียน ต้นแบบ โรงเรียนส่วนใหญ่ต้องการได้รับการ จัดสรร งบประมาณ อาคารเรียน ห้องปฏิบัติการและคอมพิวเตอร์เพิ่มเติม ชุมชนให้การสนับสนุนร่วมมืออยู่ในระดับ น้อยและไม่ต่อเนื่อง สภาพการ ดำเนินงานของโรงเรียนต้นแบบ

ตารางที่ 8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนในฝัน (ต่อ)

งานวิจัย	วัตถุประสงค์และวิธีดำเนินงานวิจัย	ผลการวิจัย
	ครูในการจัดการศึกษาของโรงเรียนต้นแบบ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ ใช้แบบสอบถาม 5 ฉบับ เพื่อรวบรวมข้อมูลจากผู้บริหาร ครู นักเรียน และผู้ปกครอง วิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS	2. สภาพการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนต้นแบบ คุณลักษณะและการทำงานของ ผู้เรียน และการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง นักเรียนโดยภาพรวมอยู่ในระดับดี 3. ความพึงพอใจของผู้บริหาร ครู โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก
10. ไชยภพ อุตสาณะ, 2548	ศึกษาและเปรียบเทียบปัญหาการดำเนินการของโรงเรียนในโครงการหนึ่ง อำเภอหนึ่งโรงเรียนในฝันของจังหวัดร้อยเอ็ด ระหว่างผู้บริหารและครูผู้สอน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้เป็น ผู้บริหารสถานศึกษา และ ครูผู้สอน จำนวน 275 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบ ตรวจสอบรายการ (Check - List) และแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ ข้อมูลได้แก่ค่าร้อยละ และค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบสมมติฐานโดยใช้ สถิติค่าที (t - test)	1. ปัญหาการดำเนินการของโรงเรียน โดยรวมและรายด้านมีปัญหอยู่ในระดับ ปานกลาง 2. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็น ระหว่างผู้บริหารและครูผู้สอน โดยรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ.05 และ มีปัญหาในการดำเนินการ แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .05
11. ชูเกียรติ ลักษณะศิริ, 2548	ประเมินโครงการเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อการศึกษาของโรงเรียนในฝัน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลพบุรี ในด้านต่าง ๆ ดังนี้ 1) ปัจจัยพื้นฐานด้าน สภาพแวดล้อมของโครงการ 2) ด้าน กระบวนการปฏิบัติระหว่างดำเนินการของโครงการ 3) ด้านผลผลิตของโครงการ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในงานวิจัย ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ครู นักเรียน สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลพบุรี ปีการศึกษา 2548 จำนวนทั้งสิ้น 368 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถาม	1. ปัจจัยปัจจัยพื้นฐานด้านสภาพแวดล้อมของโครงการ ใน 4 ด้าน คือ ความต้องการจำเป็นของโครงการ ความ เป็นไปได้ของโครงการ วัตถุประสงค์ ของโครงการ และความพร้อมและทรัพยากร ในภาพรวมอยู่ในเกณฑ์มากทั้ง 4 ด้าน 2. ด้านกระบวนการปฏิบัติระหว่าง ดำเนินการของโครงการ ใน 2 ด้าน คือ กิจกรรมการดำเนินการของโครงการและ ช่วงเวลาการดำเนินโครงการในภาพรวม พบว่ามีเกณฑ์อยู่ในระดับมากทั้ง 2 ด้าน

ตารางที่ 8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนในฝัน (ต่อ)

งานวิจัย	วัตถุประสงค์และวิธีดำเนินงานวิจัย	ผลการวิจัย
		3. ด้านผลผลิตของโครงการ ใน 3 ด้าน คือ ผลรวม ผลกระทบ และคุณค่าหรือประโยชน์ ในภาพรวมอยู่ในเกณฑ์มากที่สุด 3 ด้าน
12. นกสร ต้นปัทมดิลก, 2548	1. ศึกษาการดำเนินงานของโรงเรียนต้นแบบที่มีการปฏิบัติงานเป็นเลิศ 2. ศึกษาความสำเร็จ ปัญหา อุปสรรค และแนวทางแก้ไขปัญหา 3. ศึกษาปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคของโรงเรียนต้นแบบที่มีการปฏิบัติเป็นเลิศ การศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาแบบข้ามกรณีระหว่างโรงเรียนประถมศึกษา กับมัธยมศึกษาที่อยู่ในเขตเมืองและนอกเมือง จากกรณีศึกษาจำนวน 3 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนไทยรัฐวิทยา 75 โรงเรียนวชิรธรรมสาริต และโรงเรียนสันกำแพง เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกต แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ ไม่เป็นทางการ และแบบเจาะลึก การสนทนากลุ่ม การวิเคราะห์เอกสาร วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา สร้างข้อสรุปแบบอุปนัย และวิเคราะห์เปรียบเทียบแบบข้ามกรณี	1. โรงเรียนต้นแบบมีการดำเนินงานดีนี้ ด้านการจัดทำหลักสูตรและการจัดการเรียนระดับประถมมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนมากกว่าระดับมัธยมครูและนักเรียนมีการใช้ไอซีทีมากกว่า โรงเรียนนอกเมืองนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้มากกว่าโรงเรียนในเมือง ด้านการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ทุกโรงเรียนปรับภูมิทัศน์ให้สวยงามเป็นระเบียบ โรงเรียนในเมืองจะมี software ใช้มากกว่านอกเมือง ด้านการพัฒนาบุคลากรทั้งสามโรงเรียนได้จัดการอบรมสัมมนาบ่อยขึ้น ด้านงบประมาณทั้งสามโรงเรียนใช้วิธีระดมทรัพยากรจากชุมชน และได้รับความช่วยเหลือบางส่วนจากภาคเอกชน 2. ภาพความสำเร็จของโรงเรียนต้นแบบทั้งสามโรงคล้ายคลึงกันคือ ผู้บริหารมีความสามารถในการบริหารจัดการ มีวิสัยทัศน์ นักเรียนมีความกล้าแสดงออก ด้านผู้เรียน พบว่านักเรียนมีพัฒนาการทางการเรียนรู้ดีขึ้น ด้านบริหารจัดการภายใน พบว่าโรงเรียนมีการจัดระบบการทำงานและกำหนดทิศทางการทำงานชัดเจนขึ้นด้านการเรียนรู้และการพัฒนา พบว่าครูมีพัฒนาการในการทำแผนการจัดการเรียนรู้ การวิจัย การจัดการเรียนรู้ที่เน้น

ตารางที่ 8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนในฝัน (ต่อ)

งานวิจัย	วัตถุประสงค์และวิธีดำเนินงานวิจัย	ผลการวิจัย
		ผู้เรียนเป็นสำคัญ ด้านงบประมาณและทรัพยากร พบว่า โรงเรียนมีงบประมาณเพิ่มขึ้น
13. วิภารัตน์ ธานีวัฒน์ , 2549	ศึกษาและเปรียบเทียบปัญหาการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนในฝัน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลบุรี เขต 2 จำแนกตามตำแหน่งหน้าที่และประสบการณ์การปฏิบัติงาน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนโรงเรียนในฝัน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลบุรี เขต 2 จำนวน 248 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ มีค่าความเชื่อมั่น .97 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ความเบี่ยงเบนมาตรฐานและการทดสอบค่าที (t-Test)	1. ปัญหาการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนในฝัน โดยรวม ระดับปานกลาง 2. เปรียบเทียบปัญหาการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนในฝัน จำแนกตามตำแหน่งหน้าที่โดยรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ 3. เปรียบเทียบปัญหาการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนใน จำแนกตามประสบการณ์การปฏิบัติงาน โดยรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .05$)
14. ดลยวัฒน์ สันติ พิทักษ์ ,2549	ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการปฏิบัติงานด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารและคุณลักษณะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารของโรงเรียนในโครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาพังงา กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน ครู และนักเรียนโรงเรียนในฝัน สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาพังงา จำนวน 8 โรงเรียน มีจำนวนกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 557 คน โดยแบ่งเป็น ผู้บริหารโรงเรียนจำนวน 25 คน ครู 165 คน และนักเรียนจำนวน 367 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่าและแบบปลายเปิดเพื่อรวบรวมข้อเสนอแนะ	1. การดำเนินงานด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารของโรงเรียนอยู่ในระดับปานกลางและด้านคุณลักษณะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารของนักเรียนและครูตามกรอบกลยุทธ์ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารอยู่ในระดับปานกลาง 2. ความสัมพันธ์ระหว่างการปฏิบัติงานด้านไอซีทีกับคุณลักษณะ ไอซีทีของนักเรียนและครู พบว่า มีความสัมพันธ์อยู่ในระดับปานกลาง

ตารางที่ 8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนในฝัน (ต่อ)

งานวิจัย	วัตถุประสงค์และวิธีดำเนินงานวิจัย	ผลการวิจัย
15. สทฐ ศธ , 2549	<p>ศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมและผลของการมีส่วนร่วมของผู้อุปถัมภ์ โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบพหุกรณีศึกษา กรณีศึกษาโรงเรียนทั้งหมด 13 โรงเรียน โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกโรงเรียน 3 ข้อคือ 1) โรงเรียนที่ได้รับการอุปถัมภ์จากผู้อุปถัมภ์ที่แตกต่างกัน 6 ประเภท 2) โรงเรียนที่ตั้งอยู่ในภูมิภาคแตกต่างกัน 4 ภาค ได้แก่ (1) ภาคเหนือ (2)ภาคกลาง (3) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (4) ภาคใต้ และ 3) เป็นโรงเรียนที่เปิดสอนในระดับที่แตกต่างกัน แบ่งเป็น 2 ระดับ คือ (1) เปิดสอนในช่วงชั้นที่ 1-2 และช่วงชั้นที่ 1-3 (2) เปิดสอนช่วงชั้นที่ 3-4 โดยเครื่องมือวิจัย ได้แก่ แนวทางการสัมภาษณ์จำนวน 1 ชุด เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครอง และผู้อุปถัมภ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)</p>	<p>กระบวนการมีส่วนร่วมของผู้อุปถัมภ์มีดังนี้ ผู้อุปถัมภ์ได้ร่วมคิด ประชุมเพื่อกำหนดแนวทางในการพัฒนาร่วมกับทางโรงเรียน โดยใช้ผลการศึกษาความต้องการของโรงเรียนและชุมชนเพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนาโรงเรียน ผู้อุปถัมภ์ช่วยดำเนินงานตามโครงการของร่วมประเมินผลกับครู คุณผลการเรียนรู้ของนักเรียน กำกับ ติดตาม และตรวจสอบผลการดำเนินการของโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง ผู้อุปถัมภ์มีความภาคภูมิใจในการมีส่วนร่วมพัฒนาโรงเรียน และผู้อุปถัมภ์นำหลักฐานค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ไปใช้ในการลดหย่อนภาษี สำหรับผลที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมมีดังนี้ 1) ด้านผู้เรียน พบว่านักเรียนมีพัฒนา การทางการเรียนรู้ดี รักภาคภูมิใจในโรงเรียน มีทักษะในการสืบค้นข้อมูล กล้าคิด กล้าทำ 2) ด้านบริหารจัดการภายใน พบว่า โรงเรียนกำหนดทิศทางการทำงานชัดเจนขึ้น มีการประสานงาน กับผู้อุปถัมภ์มากขึ้น เพื่อนำไปสู่การบริหารจัดการที่ดี 3) ด้านการเรียนรู้และการพัฒนา พบว่าครูมีพัฒนาการในการทำแผนการจัดการเรียนรู้ การวิจัย การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีการใช้สื่อเทคโนโลยี การวัดและประเมินผลตามสภาพ ครูมีการปรับวิธีสอน มีการสืบค้นข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต 4) ด้านงบประมาณและทรัพยากร พบว่า โรงเรียนมีงบประมาณเพิ่มขึ้น</p>

ตารางที่ 8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนในฝัน (ต่อ)

งานวิจัย	วัตถุประสงค์และวิธีดำเนินงานวิจัย	ผลการวิจัย
16. เรวัดณ์ โนนคู่เขตโขง, 2550	ศึกษาระดับปัญหาและแนวทางในการพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนในโครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน ในเขตตรวจราชการที่ 10 และเปรียบเทียบปัญหาการดำเนินงานดังกล่าว จำแนกตามตำแหน่ง ขนาดโรงเรียน และที่ตั้งโรงเรียน กลุ่มตัวอย่างได้แก่ ผู้บริหารและครู โรงเรียนในโครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน ในเขตตรวจราชการที่ 10 จำนวน 479 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ และแบบตรวจสอบรายการ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าคะแนนเฉลี่ย ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way ANOVA)	1. ปัญหาการดำเนินงานโรงเรียน โดยรวมทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง ทั้ง 4 ด้าน 2. เปรียบเทียบปัญหาการดำเนินงานโรงเรียน จำแนกตามตำแหน่ง พบว่าโรงเรียนที่มีปัญหาโดยรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ 3. เปรียบเทียบปัญหาการดำเนินงานโรงเรียน จำแนกตามขนาดโรงเรียน พบว่าโรงเรียนขนาดกลาง ขนาดใหญ่ และขนาดใหญ่พิเศษ มีปัญหาโดยตรงและรายด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ 4. เปรียบเทียบปัญหาการดำเนินงานโรงเรียน จำแนกตามที่ตั้งโรงเรียน พบว่าโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในและนอกเขตเทศบาล มีปัญหาโดยรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ
17. ธนา เปรมตุน, 2549	ศึกษาความคาดหวังของข้าราชการครูที่มีต่อการมีส่วนร่วมของผู้อุปถัมภ์ ในการดำเนินการสู่ภาพความสำเร็จ โครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน กรุงเทพมหานคร และเพื่อเปรียบเทียบความคาดหวังของข้าราชการครูที่มีต่อการมีส่วนร่วมของผู้อุปถัมภ์ ในการดำเนินการสู่ภาพความสำเร็จจำแนกตามตำแหน่งและช่วงชั้นของโรงเรียน กลุ่มตัวอย่างได้แก่ ผู้บริหารและครู โรงเรียนในโครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน เปิดสอนในช่วงชั้นที่ 1-2 และช่วงชั้นที่ 3-4 เป็นโรงเรียนขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก ในเขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1 เขต 2 และเขต 3	1. ข้าราชการครูมีความคาดหวังต่อการมีส่วนร่วมของผู้อุปถัมภ์ ในการดำเนินการสู่ภาพความสำเร็จ โดยภาพรวมและรายด้านในระดับมาก 2. ผลการเปรียบเทียบความคาดหวังที่มีต่อการมีส่วนร่วมของผู้อุปถัมภ์ของผู้บริหารและครู พบว่า ผู้บริหารมีความคาดหวังสูงกว่าครู อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ในภาพรวมและการมีส่วนร่วมด้านการวางแผน ด้านดำเนินการ และด้านร่วมรับประโยชน์ 3. ผลการเปรียบเทียบความคาดหวังที่มีต่อการมีส่วนร่วมของผู้อุปถัมภ์ของโรงเรียนที่เปิดสอนช่วงชั้นที่ 1-2 และช่วงชั้นที่ 3-4 พบว่า โรงเรียนที่เปิดสอน

ตารางที่ 8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนในฝัน (ต่อ)

งานวิจัย	วัตถุประสงค์และวิธีดำเนินงานวิจัย	ผลการวิจัย
	<p>สุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น จำนวน 420 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าคะแนนเฉลี่ย ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าที</p>	<p>ช่วงชั้นที่ 1-2 จะคาดหวังสูงกว่าโรงเรียนที่เปิดสอนช่วงชั้นที่ 3-4 อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ในภาพรวม</p>
<p>18. จุฑามาศ ประเสริฐสุข , 2550</p>	<p>ศึกษาระดับปัจจัยสิ่งแวดล้อมทางการเรียนการสอน และระดับองค์การแห่งการเรียนรู้ เปรียบเทียบปัจจัยสิ่งแวดล้อมทางการเรียนการสอนและองค์การแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนจำแนกตามประเภทโรงเรียน และระดับช่วงชั้น ศึกษาความสัมพันธ์ของปัจจัยสิ่งแวดล้อมทางการเรียนการสอนที่ส่งผลกระทบต่อองค์การแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียน กลุ่มตัวอย่างได้แก่ ครูประจำชั้น หรือครูที่ปรึกษาโรงเรียนในฝันในเขตจำนวน 230 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามประเภทมาตราส่วนประมาณค่า 4 ระดับ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วย ค่าคะแนนเฉลี่ย ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบค่าที (t) การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์อย่างง่าย และวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. ปัจจัยสิ่งแวดล้อมทางการเรียนการสอน โดยรวมอยู่ในระดับดี 2. ปัจจัยสิ่งแวดล้อมทางการเรียนการสอน จำแนกตามประเภทโรงเรียน แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ 3. ปัจจัยสิ่งแวดล้อมทางการเรียนการสอน จำแนกตามระดับช่วงชั้นแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ 4. องค์การแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนในเขตตะวันออก โดยรวมอยู่ในระดับมาก 5. องค์การแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียน จำแนก ตามประเภทโรงเรียน แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยทางสถิติ 6. องค์การแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียน จำแนกตามระดับช่วงชั้น แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ 7. ปัจจัยสิ่งแวดล้อมทางการเรียนการสอน มีความสัมพันธ์กับองค์การแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียน โดยรวมและรายด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตารางที่ 8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนในฝัน (ต่อ)

งานวิจัย	วัตถุประสงค์และวิธีดำเนินงานวิจัย	ผลการวิจัย
19. สุภาพ เพชรอุดม, 2550	ศึกษาสภาพการดำเนินงาน ปัญหาการดำเนินงาน เปรียบเทียบสภาพการดำเนินงานและปัญหาการดำเนินงานของโรงเรียนในฝัน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาน่าน กลุ่มตัวอย่าง คือ ครูโรงเรียนในฝัน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาน่าน เขต 2 จำนวน 7 โรงเรียน รวมทั้งสิ้นจำนวน 173 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถาม ประเภทตรวจสอบรายการ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้โปรแกรมสำเร็จรูป โดยใช้ค่าความถี่ ร้อยละ และไค-สแควร์ (Chi-Square Test) ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา	1. สภาพการดำเนินงาน พบว่า มีการดำเนินงานตั้งแต่เตรียมบุคลากร การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานด้านต่าง ๆ ของโรงเรียนและชุมชน 2. ปัญหาการดำเนินงาน ส่วนใหญ่ คือ ขาดบุคลากร หรือบุคลากรไม่ครบตามเกณฑ์และบุคลากรมีภาระงานพิเศษมาก ทำให้ไม่มีเวลาพัฒนาการเรียนการสอน 3. การเปรียบเทียบสภาพการดำเนินงานของโรงเรียนขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ ด้านการเตรียมบุคลากร และการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียนส่วนใหญ่ไม่แตกต่างกัน

จากการศึกษางานวิจัยโรงเรียนในฝันทั้ง 25 เรื่องที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยขอเสนอประเด็นที่ได้จากการสังเคราะห์จากงานวิจัยทั้งหมด ดังต่อไปนี้

1. การดำเนินงานของโครงการ (ไพฑูริย์ วงศ์ภักดี, 2548; ธีระพล เตมียศักดิ์, 2548; วันเพ็ญ หนองตะไกร, 2548; ไชยภพ อุตสาหะ, 2548; นกสร ต้นบัวมดิลก, 2548; นิวัตร นาคะเวช, 2548; สุภาพ เพชรอุดม, 2550)

2. ปัญหาการดำเนินงานของโรงเรียน (ไพฑูริย์ วงศ์ภักดี, 2548; ธีระพล เตมียศักดิ์, 2548; เมษ ตัลยารักษ์, 2548; นิวัตร นาคะเวช, 2548; นกสร ต้นบัวมดิลก, 2548; สุภาพ เพชรอุดม, 2550)

3. การดำเนินงานวิชาการของโรงเรียน (ผาสุข สุตเตมีย์, 2547; สมเกียรติ ทองแดง, 2548; วิภารัตน์ ธาณีวัฒน์, 2549)

4. การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา (เสน่ห์ บุญชู, 2547; อิงอร จันทร์เส็ง, 2548)

5. การพัฒนางานของโรงเรียน (สุพร ไทยนิยม, 2548; เรวดีวัฒน์ โนนคู่เขตโขง, 2550)

6. การบริหารจัดการของโรงเรียน (สมทรง กระจำงศาสตร์, 2549; พรชัย ดาวรรณา, 2548)

7. การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ศิริ นิรัญอุทก, 2546; คลยวัฒน์ สันติพิทักษ์, 2549)

8. การประเมินโครงการโรงเรียนในฝัน (เมษ ตัลยารักษ์, 2548)

9. ศึกษาภาพความสำเร็จของโรงเรียน (อิงอร จันทร์เส็ง, 2548)

10. การประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา (จรัลศักดิ์ สุจิรานุธรรม, 2547)
11. บทบาทคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีต่อการจัดการศึกษา (เล่นท์ บุญชู, 2547)
12. สภาพการจัดการเรียนรู้และคุณลักษณะของนักเรียน (นิวัตร นาคะเวช, 2548)
13. การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองนักเรียน (นิวัตร นาคะเวช, 2548)
14. ประเมินโครงการเทคโนโลยีสารสนเทศของโรงเรียน (ชูเกียรติ ลักษณะศิริ, 2548)
15. ปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินงานของโรงเรียน (นภสร ตันปัทมดิลก, 2548)
16. การมีส่วนร่วมของผู้อุปถัมภ์ (สพฐ ศธ, 2549)
17. ผลที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของผู้อุปถัมภ์ (สพฐ ศธ, 2549)
18. ปัจจัยสิ่งแวดล้อมทางการเรียนการสอน และระดับองค์การแห่งการเรียนรู้ (จุฑามาศ ประเสริฐสุข, 2550)

19. ความคาดหวังของครูต่อการมีส่วนร่วมของผู้อุปถัมภ์ (ธนา เปรมตุ่น, 2549)

จากการศึกษาประเด็นส่วนใหญ่ที่นักวิจัยใช้ในการศึกษาเกี่ยวกับโรงเรียนในฝัน พบว่า นักวิจัยส่วนใหญ่ศึกษาสภาพการดำเนินงาน สภาพปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินงานของโรงเรียนในฝัน ซึ่งจากข้อค้นพบในการวิจัยเกี่ยวกับผู้อุปถัมภ์โรงเรียน พบว่า ปัญหาในการดำเนินงานของโรงเรียนในฝันนั้นพบว่า ชุมชนยังให้ความร่วมมือน้อย งบประมาณในการดำเนินงานยังไม่เพียงพอ งบประมาณที่ได้มาจากการระดมทรัพยากรจากชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และงบประมาณบางส่วนได้จากภาคเอกชน และจากงานวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของผู้อุปถัมภ์และผลการมีส่วนร่วมโดยได้ศึกษาการมีส่วนร่วมในภาพรวมทั้งประเทศ จากการศึกษางานวิจัยดังกล่าวผู้วิจัยต้องการศึกษาเพิ่มเติมว่า โรงเรียนในฝันที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาโรงเรียนได้รับความช่วยเหลือจากใครบ้าง อย่างไรและมีปัจจัยส่งเสริมและปัจจัยอุปสรรคใดบ้างในการมีส่วนร่วมของผู้อุปถัมภ์ดังกล่าว ผู้วิจัยต้องการศึกษาเช่นกันว่าประเภทของโรงเรียนทั้งโรงเรียนมัธยมศึกษาและโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษามีผลการศึกษาแตกต่างกันอย่างไร

จากการศึกษางานวิจัยโรงเรียนในฝันข้างต้น พบว่า มีการศึกษาเปรียบเทียบผลการวิจัยระหว่างขนาดโรงเรียน ประเภทของโรงเรียน สถานที่ตั้งของโรงเรียน ซึ่งในวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยต้องการเปรียบเทียบผลการวิจัยระหว่างโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษากับโรงเรียนมัธยมศึกษา ผู้วิจัยจึงขอเสนอขอบเขตการศึกษาและผลการวิจัยงานวิจัยที่ศึกษาเปรียบเทียบไว้ดังนี้

ตารางที่ 9 ผลการวิจัยการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างขนาด ประเภท สถานที่ตั้งของโรงเรียน

งานวิจัย	วัตถุประสงค์	ผลการวิจัย
<p>1. นภสร ต้นปัทมดิลก, 2548</p> <p>เป็นการวิจัย เชิงคุณภาพ เก็บรวบรวม ข้อมูลโดยวิธีการ การสังเกต สัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการวิเคราะห์ เอกสาร</p>	<p>1. ศึกษาการดำเนินงานของโรงเรียน ต้นแบบ</p> <p>1.1 ด้านหลักสูตร (เปรียบเทียบโรงเรียนประถมศึกษาและ มัธยมศึกษา โรงเรียนนอกเมืองและ โรงเรียนในเมือง)</p> <p>1.2 ศึกษาการพัฒนาหลักสูตร (เปรียบเทียบโรงเรียนประถมศึกษาและ มัธยมศึกษา โรงเรียนนอกเมืองและ โรงเรียนในเมือง)</p> <p>1.3 ศึกษาการบริหารจัดการ (เปรียบเทียบโรงเรียนประถมศึกษาและ มัธยมศึกษา)</p> <p>1.4 ศึกษางบประมาณ (เปรียบเทียบโรงเรียนประถมศึกษาและ มัธยมศึกษา)</p> <p>2. ศึกษาภาพความสำเร็จของโรงเรียน ต้นแบบ</p>	<p>1. การดำเนินงานของโรงเรียนต้นแบบ</p> <p>1.1 ด้านการจัดทำหลักสูตรและการจัดการเรียน ระดับประถมมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาร่วม ในการเรียนมากกว่า ระดับมัธยมครูและนักเรียน มีการใช้ไอซีทีมากกว่า โรงเรียนนอกเมืองนำ ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้มากกว่าโรงเรียนในเมือง</p> <p>1.2 ด้านการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ทุกโรงเรียน ปรับภูมิทัศน์ให้สวยงามเป็นระเบียบ ระดับ ประถมศึกษาจะปรับปรุงห้องเรียนให้มีสื่อไอซีที มากขึ้น ระดับมัธยมศึกษาสร้างห้องศูนย์ การเรียนรู้แยกตามกลุ่มสาระและมีอุปกรณ์ไอซีที ที่ทันสมัย โรงเรียนในเมืองจะมี software ใช้มากกว่านอกเมือง ด้านงบประมาณทั้งสาม โรงเรียนใช้วิธีระดมทรัพยากรจากชุมชนและ ได้รับความช่วยเหลือบางส่วนจากภาคเอกชน</p> <p>1.3 แต่ละโรงเรียนแบ่งการทำงานออกเป็นฝ่าย เพื่อสะดวกในการปฏิบัติงาน ด้านการ ประชาสัมพันธ์ทั้งสามโรงเรียนมีเว็บไซต์ นอกจากนี้โรงเรียนมัศึกษามีวารสารของ โรงเรียน</p> <p>1.4 ด้านงบประมาณทั้งสามโรงเรียนใช้วิธีระดม ทรัพยากรจากชุมชนและได้รับความช่วยเหลือ บางส่วนจากภาคเอกชน โรงเรียนมัธยมศึกษา เน้นการพึ่งพาตนเอง โดยขอความร่วมมือจาก ผู้ประกอบการและชุมชนเป็นหลัก</p> <p>2. ภาพความสำเร็จของโรงเรียนต้นแบบทั้งสาม โรงเรียนมีความคล้ายคลึงคือ ผู้บริหาร มีความสามารถในการบริหารจัดการ มีวิสัยทัศน์ ครูสามารถใช้สื่อไอซีที ในการสอน กระตือรือร้น และมีความเป็นมืออาชีพ นักเรียนกล้าแสดงออก ระดับมัศึกษานักเรียนมีโอกาสใช้สื่อไอซีที มากกว่าประถมศึกษา</p>

ตารางที่ 9 ผลการวิจัยการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างขนาด ประเภท สถานที่ตั้งของโรงเรียน (ต่อ)

งานวิจัย	วัตถุประสงค์	ผลการวิจัย
2.ธนา เปรมตุน, 2549 การวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามในการเก็บข้อมูล	เปรียบเทียบคาดหวังของข้าราชการครูที่มีต่อการมีส่วนร่วมของผู้อุปถัมภ์ ในการดำเนินการสู่ภาพความสำเร็จของโรงเรียนในฝันตามช่วงชั้นที่เปิดสอน (เปรียบเทียบช่วงชั้นที่ 1-2 และช่วงชั้นที่ 3-4)	ผลการเปรียบเทียบความคาดหวังที่มีต่อการมีส่วนร่วมของผู้อุปถัมภ์ของโรงเรียนที่เปิดสอนช่วงชั้นที่ 1-2 และ ช่วงชั้นที่ 3-4 พบว่า โรงเรียนที่เปิดสอนช่วงชั้นที่ 1-2 จะคาดหวังสูงกว่าโรงเรียนที่เปิดสอนช่วงชั้น 3-4 อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ในภาพรวม และการมีส่วนร่วมด้านร่วมคิดริเริ่มและตัดสินใจ ด้านร่วมวางแผน และด้านร่วมรับประโยชน์
3. เรวัธน์ โนนคู่เขตโขง, 2550 เป็นการวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามในการเก็บข้อมูล	1. เปรียบเทียบปัญหาการดำเนินงานโรงเรียนในฝันของข้าราชการที่ปฏิบัติงานในโรงเรียนที่มีขนาดแตกต่างกัน 2. เปรียบเทียบปัญหาการดำเนินงานโรงเรียนในฝันของข้าราชการที่ปฏิบัติงานในโรงเรียนแยกตามสถานที่ตั้ง	โรงเรียนขนาดกลาง ขนาดใหญ่และขนาดใหญ่พิเศษ มีปัญหาโดยตรงและรายด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ พบว่าโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในและนอกเขตเทศบาล มีปัญหาโดยรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสนับสนุนการจัดการศึกษาของโรงเรียน ดังนี้

ประกอบ คุณารักษ์ และคณะ (2531) ได้ศึกษารูปแบบความร่วมมือขององค์กรชุมชนต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา พบว่า ถ้าการจัดการศึกษาได้คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพและก่อให้เกิดประโยชน์หลายประการ ประการแรกประชาชนในฐานะเจ้าของการศึกษา จะรู้ว่าเขาและบุตรหลานของเขาต้องการอะไรจากการศึกษา และอะไรที่เขาไม่ต้องการ ความต้องการเหล่านี้เกิดจากการสัมผัสสภาพข้อเท็จจริงในชีวิตการทำงานและการดำรงชีวิตทั่วไป ประการที่สอง การให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการศึกษาจะก่อให้เกิดความรู้สึกมีอำนาจและการได้มีส่วนร่วมในชุมชนจะนำไปสู่ความรับผิดชอบ ประการที่สาม การมีส่วนร่วมทำให้โอกาสดำเนินกิจการด้านการศึกษาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นการควบคุมการดำเนินงานของระบบราชการให้รอบคอบสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ประการที่สี่ การมีส่วนร่วมทางการศึกษาเปิดโอกาสให้มีการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นมากขึ้น เพราะจิตสำนึกนอกจากจะเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์จากการศึกษาแล้วยังต้องเป็นผู้ให้สิ่งที่จำเป็นต่อการศึกษอีกด้วย

สมลักษณ์ ภูคำแสน (2540: ก-ข) ได้ศึกษาบทบาทของชุมชนต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดขอนแก่น พบว่า ชุมชนมีส่วนร่วมในระดับมากในด้านการบริหารงานทั่วไปคือการกำหนดนโยบายการอำนวยความสะดวก การประสานงานการรายงานผล และการบริหารงบประมาณด้านวิชาการคือการจัดหาวิทยากรท้องถิ่น การจัดหาหนังสือเรียน การหาทุน และการเข้าร่วมกิจกรรม ด้านกิจการนักเรียน คือด้านรณรงค์การเข้าเรียนการจัดสวัสดิการ การให้ทุนการศึกษา การเข้าร่วมกิจกรรมดนตรี กีฬา การแนะแนวศึกษาต่อการสอดส่องดูแลความประพฤติ กิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย การจัดงานประจำปี งานประเพณีต่าง ๆ และศึกษามอบหมายที่ควรเป็นของชุมชน ต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา พบว่าต้องร่วมมือกันทุกๆ ด้าน จึงจะทำให้การศึกษาของไทยบรรลุจุดมุ่งหมาย ส่วนปัญหาการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา พบว่าชุมชนในท้องถิ่น ที่ตั้งของโรงเรียนมีสภาพเศรษฐกิจที่ไม่ดีประชาชนส่วนใหญ่ยากจน จะไม่สามารถเข้าร่วมในการจัดการศึกษาได้เต็มที่

อิศราภรณ์ ธรรมโย (2545) ศึกษาเรื่อง "การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องเกษตรผสมผสานครบวงจร" เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้แบบบันทึกภาคสนามและการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างและการสังเกต เก็บข้อมูลจากเกษตรกร นักวิชาการ/วิทยากรท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ผู้ปกครองนักเรียน และผู้แทนองค์กรท้องถิ่น ผลการวิจัยพบว่า 1) การพัฒนาหลักสูตร คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมโดยการมาร่วมประชุมเพื่อสร้างหลักสูตร สร้างแนวการสอน และสร้างแบบทดสอบ การนำหลักสูตรไปใช้ คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมโดยมาวางแผนจัดการเรียนการสอนร่วมกับครูผู้สอน มาเป็นวิทยากรให้สัมภาษณ์นักเรียน ให้ศึกษาดูงาน มาสาธิตให้ใช้สถานที่ ร่วมเสียสละแรงงาน วัสดุและอุปกรณ์ต่างๆ และประเมินแฟ้มผลงานนักเรียน ส่วนการประเมินผลหลักสูตร คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมโดยมาสนทนากลุ่มร่วมกับคณะนักวิจัย เพื่อนำข้อมูลไปพิจารณาความเหมาะสมและปรับปรุงหลักสูตรต่อไป 2) คนในชุมชนส่วนใหญ่ไม่ประสบปัญหาในการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร เพราะได้มีการนัดหมายล่วงหน้า และตรงกับช่วงเวลาว่างพอดี 3) คนในชุมชนส่วนใหญ่รู้สึกดีใจ ภาคภูมิใจ และรู้สึกเป็นเกียรติที่ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น นอกจากนี้คนในชุมชนยังเห็นว่าการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นมีประโยชน์หลายด้านทั้งต่อนักเรียน โรงเรียนและคนในชุมชนเอง

ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ (2542: 223-224) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนเพื่อจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า สิ่งสำคัญที่สุดที่เป็นสิ่งกำหนดกระบวนการและแบบแผนของการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ เงื่อนไขด้านบทบาทของชุมชน คือ เงื่อนไขเกี่ยวกับความคิดพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน เงื่อนไขด้านสภาพแวดล้อมของชุมชนและเงื่อนไขทางด้านโรงเรียนและที่สำคัญคือการกำหนดความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนตรงกันระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัด

การศึกษาในชุมชน คือ ผู้นำชุมชน ผู้บริหารโรงเรียนคณะกรรมการโรงเรียน คณะครูและผู้ปกครอง นักเรียน ส่วนกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียน ในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานพบว่า มีขั้นตอนที่สำคัญ 8 ขั้นตอน คือ การศึกษาข้อมูลพื้นฐานก่อนร่วมดำเนินการ การสร้างความสัมพันธ์กับประชาชนในชุมชน การสร้างเครือข่ายของกลุ่มผู้มีส่วนร่วม การสร้างกิจกรรม การต่อรองเพื่อการดำเนินการ การร่วมกันดำเนินการ การร่วมมือกันประเมินผลการดำเนินการ การร่วมกันรักษาผลประโยชน์

พิทูล กันทะวัง (2547: ง) ศึกษาองค์ประกอบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา และเพื่อนำเสนอแนวทางการปฏิบัติในการนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้ประสบผลสำเร็จ พบว่า องค์ประกอบที่มีค่าน้ำหนักขององค์ประกอบมากที่สุด คือ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาด้านบุคลากร เท่ากับ 0.982 และสามารถอธิบายความผันแปรที่เกิดในการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา ร้อยละ 98 เมื่อพิจารณาอิทธิพลที่ส่งผลต่อตัวแปรความสำเร็จของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา พบว่า ตัวแปรความสำเร็จของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา ได้รับอิทธิพลทางตรงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 จากตัวแปรการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา โดยมีขนาดอิทธิพลเท่ากับ 0.675 แนวทางปฏิบัติในการนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ได้แก่ ทำให้ชุมชนรู้จักโรงเรียนมากที่สุด โรงเรียนยินดีที่จะให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ยอมรับฟังความคิดเห็น และพยายามจัดให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้มากที่สุด นอกจากนี้การนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาต้องพิจารณาถึงลักษณะกิจกรรมการมีส่วนร่วม และบุคคลที่เข้ามามีส่วนร่วมด้วย โดยในแต่ละกิจกรรมการมีส่วนร่วมกลุ่มคน และวิธีการจะแตกต่างกันออกไป

4.2 งานวิจัยต่างประเทศ

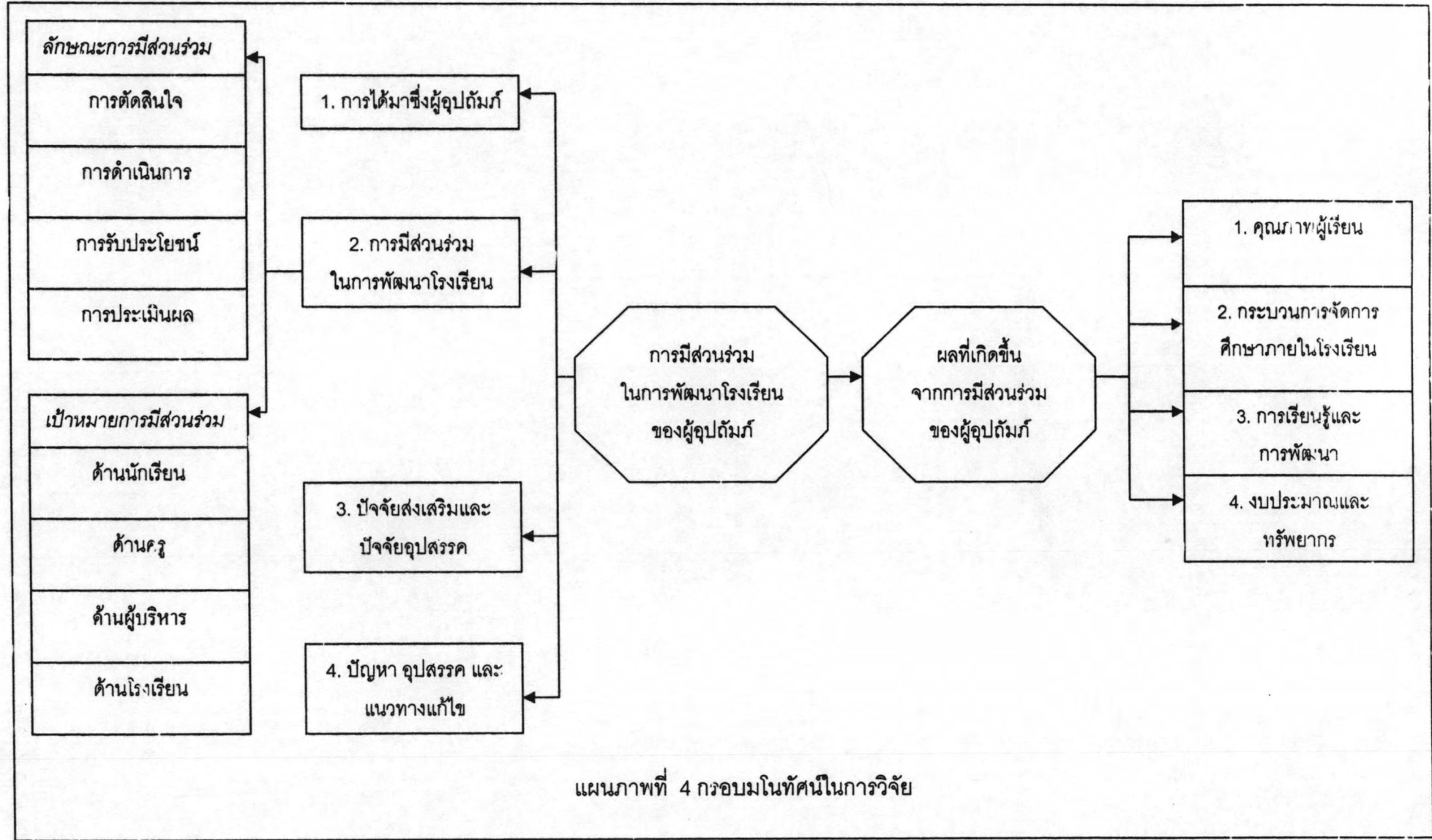
Pauline (2003) ศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในนโยบาย และการดำเนินการของโรงเรียน ใน Malawi: ความสมดุลของภูมิปัญญาท้องถิ่น นโยบายระดับชาติ และความสำคัญของหน่วยงานระหว่างประเทศ พบว่า ใน Malawi ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนทรัพยากรในการจัดการศึกษา แต่ไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และพบว่าคนในชุมชนไม่ค่อยกระตือรือร้นในการช่วยเหลือโรงเรียน ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนไม่ค่อยมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาก็เนื่องมาจากชุมชนไม่เข้มแข็ง นอกจากนี้โรงเรียนอยู่ไกลชุมชน หรือชุมชนนั้นมีหลายโรงเรียน บางโรงเรียนไม่มีคุณภาพทำให้ประชาชนไม่สนใจ และชุมชนขาดแรงกระตุ้นให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ชุมชนไม่เห็นความสำคัญของโรงเรียน หรือบางแห่งมีหน่วยงานรัฐเข้ามาช่วยเหลือมากเกินไป สภาพของชุมชนก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา

Pousada (1984) ศึกษาเรื่อง "การมีส่วนร่วมของชุมชนในการศึกษาสองภาษา: ชุมชนเปอริโตริโกของฮาร์เล็มตะวันออก" ผลการวิจัยพบว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนมีคุณค่าอย่างยิ่งทั้งต่อชุมชนและโรงเรียนโดยเฉพาะการเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนอย่างระมัดระวัง และโปรแกรมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชุมชนในระยะยาว และพบว่าในขณะที่การดำเนินการโครงสร้างที่เป็นรูปแบบการติดต่อประสานงานระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเป็นไปเพียงผิวเผิน และมีผลกระทบต่อข้อกำหนดนโยบาย การดำเนินงาน หรือการประเมินผลการจัดการศึกษาสองภาษาเพียงเล็กน้อยและแม้ว่าจะมีความตั้งใจที่ดี โรงเรียนไม่ได้ให้ความสนใจในรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนซึ่งมีผลในพลังอำนาจพื้นฐานที่มีอยู่ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

จากการศึกษางานวิจัยของต่างประเทศ พบว่า ชุมชนเข้ามาร่วมจัดการศึกษาน้อยและเพียงผิวเผินเท่านั้น ส่วนใหญ่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนด้านทรัพยากร ส่วนด้านอื่นเช่น การวางแผน การประเมินผล ยังเข้ามามีส่วนร่วมน้อย และพบว่าสภาพชุมชนเป็นปัจจัยหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา หากชุมชนไม่เข้มแข็งจะเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและพัฒนาโรงเรียนน้อย

กรอบมโนทัศน์ในการวิจัย

การศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง งานวิจัยที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาส่วนใหญ่ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยเข้ามาสนับสนุนในด้านทรัพยากรและการร่วมกิจกรรมของโรงเรียน แต่หลังจากที่คณะรัฐมนตรีอนุมัติโครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน โรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการ ซึ่งเรียกว่า โรงเรียนในฝัน ได้มีหน่วยงานจากภายนอกเข้ามาอุปถัมภ์ ช่วยเหลือโรงเรียน ทั้งจากองค์กรเอกชน หน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานภาครัฐ จนโรงเรียนเกิดการพัฒนาอย่างชัดเจน แต่การพัฒนาโรงเรียนให้ประสบความสำเร็จเป็นที่ยอมรับของชุมชนและบุคคลที่เกี่ยวข้อง โรงเรียนในฝันต้องอาศัยความร่วมมือจากชุมชนและหน่วยงานภายนอก ผู้วิจัยจึงมิได้ศึกษาผู้อุปถัมภ์จากภายนอกเท่านั้นยังได้ศึกษาผู้อุปถัมภ์ที่อยู่ในชุมชนด้วย ผู้วิจัยจึงได้กำหนดกรอบมโนทัศน์ในการวิจัยโดยได้แสดงให้เห็น การได้มาซึ่งผู้อุปถัมภ์ การมีส่วนร่วมของผู้อุปถัมภ์ 4 ขั้นตอน ได้แก่ การตัดสินใจ การดำเนินการ การประเมินผล และการรับประโยชน์ ส่งผลในด้านต่างๆ 4 ด้านได้แก่ ด้านผู้เรียน ด้านกระบวนการจัดการศึกษาภายในโรงเรียน ด้านการเรียนรู้และการพัฒนาครู และด้านงบประมาณและทรัพยากร รวมถึงปัจจัยส่งเสริมและปัจจัยอุปสรรคในการมีส่วนร่วมของผู้อุปถัมภ์ รวมทั้งปัญหา อุปสรรค และแนวทางแก้ไขปัญหาจากการมีส่วนร่วมของผู้อุปถัมภ์ ผู้วิจัยได้นำเสนอกรอบมโนทัศน์ในการวิจัยดังนี้

แผนภาพที่ 4 กรอบมโนทัศน์ในการวิจัย

ตอนที่ 5 การวิจัยพหุกรณีศึกษา

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาแบบพหุกรณีศึกษา 2 กรณี ผู้วิจัยจึงขอนำเสนอรายละเอียด 2 หัวข้อ คือ 1) การวิจัยพหุกรณีศึกษา (Multiple case study research) 2) เทคนิควิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

5.1 การวิจัยพหุกรณีศึกษา (Multiple case study research)

การวิจัยพหุกรณีศึกษาในตอนนี้จะแยกนำเสนอเนื้อหาออกเป็น 4 ส่วน คือ 1) ลักษณะของการวิจัยพหุกรณีศึกษา 2) องค์ประกอบและขั้นตอนการวิจัยคุณภาพ 3) วิธีการวิจัย: เทคนิคการวิจัยภาคสนาม 4) การวิเคราะห์ข้อมูล

5.1.1 ลักษณะของการวิจัยพหุกรณีศึกษา

การวิจัยพหุกรณีศึกษา เป็นวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและจัดระบบของข้อมูลจากกรณีตัวอย่างในการวิจัยตั้งแต่ 2 กรณีตัวอย่างขึ้นไป เพื่อที่จะทำความเข้าใจสิ่งที่ต้องการศึกษาได้อย่างลึกซึ้งและสามารถนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้กับบริบทที่ใกล้เคียงได้มากขึ้นเพราะการวิจัยแบบพหุกรณีศึกษาเป็นวิธีการวิจัยที่ทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและสมบูรณ์มากกว่าการวิจัยรายกรณี ซึ่งในการวิจัยเชิงคุณภาพทั่วๆ ไปนั้น สนใจลักษณะของข้อมูลที่เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมมองภาพรวมของปรากฏการณ์ ความรู้สึกนึกคิด จิตใจ เน้นการศึกษาติดตามเจาะลึกโดยที่นักวิจัยไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ต่างๆ ในบริบทการวิจัยนั้นๆ เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติแต่ผลการวิจัยที่ได้มีจุดอ่อนในการสรุปอ้างอิงสู่บริบทการวิจัยอื่น ดังนั้นการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยจึงเลือกใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการวิจัยพหุกรณีศึกษา

Yin (1994) กล่าวว่าวัตถุประสงค์ของกรณีศึกษามี 3 ข้อ คือ เพื่ออธิบาย (Explanation) เพื่อบรรยาย (Description) และเพื่อแสวงหา (Exploratory) ส่วนประกอบของกรณีศึกษา จำแนกตามการออกแบบการวิจัย สามารถแบ่งกรณีศึกษาออกเป็น 2 ประเภทคือ

1) กรณีศึกษาเดียว (Single Case Study) เป็นการวิจัยที่มุ่งศึกษาเฉพาะกลุ่มบุคคล กลุ่มคนปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่ง หรือกรณีใดกรณีหนึ่งเพียงกรณีเดียวภายใต้เงื่อนไขเดียวกัน เพื่อแสวงหาคำตอบที่จะอธิบายหรือหาเหตุผลของการเกิดปรากฏการณ์นั้น เพื่อการตรวจสอบหรือเป็นการศึกษานำร่องเพื่อเป็นพื้นฐานในการสร้างทฤษฎี เช่น การศึกษากรณีโรงเรียนที่มีปัญหาในการปฏิรูป การศึกษาถึงชีวิตของคนกลุ่มหนึ่งในบริบทเดียวกัน เป็นต้น

2) การวิจัยพหุกรณี (Multiple Case Study) เป็นการศึกษากรณีเฉพาะหลายๆ กรณี โดยสนใจทำการศึกษาในเชิงเปรียบเทียบและมุ่งหาความสัมพันธ์จากข้อมูลเชิงประจักษ์เพื่อนำไปสู่การสรุปเป็นทฤษฎี

การวิจัยพหุกรณีศึกษาเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่มีลักษณะสำคัญ คือ การแสวงหาความรู้ โดยการพิจารณาปรากฏการณ์สังคมจากสภาพแวดล้อมความเป็นจริงในทุกมิติ เพื่อหาความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์กับสภาพแวดล้อมนั้น วิธีการนี้จะสนใจข้อมูลด้านความรู้สึกนึกคิด ความหมาย ค่านิยมหรืออุดมการณ์ของบุคคลนอกเหนือไปจากข้อมูลเชิงปริมาณ มักใช้เวลาในการศึกษาติดตามระยะยาว ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการเป็นวิธีการหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูลและเน้นการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย ซึ่งจะขยายความเป็นลักษณะสำคัญของการวิจัยเชิงคุณภาพได้ดังนี้ (สุภางค์ จันทวานิช, 2543)

1. เน้นการมองปรากฏการณ์ให้เห็นภาพรวม โดยการมองจากหลายแง่มุมการศึกษา ปรากฏการณ์นั้นจากแง่มุมหรือแนวคิดทฤษฎีที่มีความหลากหลายมากกว่ายึดแนวคิดอันใดอันหนึ่งเป็นหลัก ไม่พิจารณาปรากฏการณ์อย่างเป็นเสี่ยงเดียวหรือดูเพียงด้านใดด้านหนึ่งแต่ดูให้เห็นภาพเต็มรูป

2. เป็นการศึกษาติดตามระยะยาวและเจาะลึก เพื่อให้เข้าใจความหมายของปรากฏการณ์สังคมซึ่งมีความเป็นพลวัตการวิจัยจึงมักกินเวลาเป็นปี เพื่อจะให้เห็นสภาพความเปลี่ยนแปลงในระยะต่างๆ นอกจากนั้นก็เป็นการศึกษาเจาะลึก เช่น การศึกษาเฉพาะกรณีหรือการศึกษาเฉพาะบุคคลเพื่อให้ทำความเข้าใจได้อย่างลึกซึ้งและสามารถมองเห็นภาพได้จากหลายแง่มุม

3. ศึกษาปรากฏการณ์ในสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ เพื่อให้เข้าใจความหมายของปรากฏการณ์ในสภาพแวดล้อมตามความเป็นจริง มักมีการวิจัยสนาม (Field research) ในการวิจัยคุณภาพจะไม่มีกรอบควบคุมและทดลองในห้องปฏิบัติการเพราะทำให้ผู้วิจัยไม่เห็นปรากฏการณ์ในบริบททางสังคมและวัฒนธรรม

4. คำนึงถึงความเป็นมนุษย์ของผู้ถูกวิจัยให้ความสำคัญ และเคารพผู้ถูกวิจัยในฐานะที่เป็นเพื่อนมนุษย์ไม่นำข้อมูลของผู้ถูกวิจัยไปเผยแพร่ไปใช้ให้เกิดความเสียหายแก่ผู้ถูกวิจัย ไม่ฝืนใจ ถ้าผู้ถูกวิจัยไม่เต็มใจหรือไม่ต้องการให้ความร่วมมือ

5. ใช้การพรรณนาและการคิดวิเคราะห์แบบอุปนัย ในการศึกษาชุมชนหรือการศึกษาเฉพาะกรณี เพื่อให้เห็นภาพรวมในขั้นแรกนักวิจัยเชิงคุณภาพจะให้รายละเอียดเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของชุมชนหรือกรณีศึกษาในลักษณะของการพรรณนา ส่วนในการวิเคราะห์นักวิจัยเชิงคุณภาพจะใช้วิธีการตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Induction) เป็นวิธีการวิเคราะห์ที่สำคัญวิธีการนี้คือการนำข้อมูลเชิงรูปธรรมย่อยๆ หลายๆ กรณีมาสรุปเป็นข้อสรุปเชิงนามธรรมโดยการพิจารณา ลักษณะร่วมที่พบในการวิจัยเชิงคุณภาพจะเน้นการวิเคราะห์แบบอุปนัยมากกว่าการใช้สถิติตัวเลข

6. เน้นปัจจัยหรือตัวแปรด้านความรู้สึกรู้สึกนึกคิด จิตใจ ความหมาย ในการศึกษา

ปรากฏการณ์ทางสังคม นักวิจัยเชิงคุณภาพเชื่อว่าองค์ประกอบด้านจิตใจ ความคิดและความหมาย คือสิ่งที่อยู่เบื้องหลังพฤติกรรมมนุษย์และเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมที่มนุษย์แสดงออกมา จำเป็นต้องทำความเข้าใจให้ชัดเจนจึงจะสามารถอธิบายปรากฏการณ์ได้

5.1.2 องค์ประกอบและขั้นตอนการทำวิจัยคุณภาพ

นิตา ชูโต (2545) ได้เสนอองค์ประกอบและขั้นตอนในการวางแผนการวิจัยคุณภาพ เพื่อให้ นักวิจัยพร้อมที่จะทำงานตามขั้นตอนต่างๆ ได้ดังนี้

การวางแผน

- ปัญหาชั่วคราว
- เลือกพื้นที่
- เวลาที่ศึกษา
- ตัวแปรต่างๆ ที่จะศึกษา

สมมุติฐานในการทำงาน

- สมมุติฐานชั่วคราว
- ได้ปัญหาวิจัย

การเก็บข้อมูล

- สัมภาษณ์ สังเกตแบบมีส่วนร่วม
- ข้อมูลเอกสาร

การวิเคราะห์ข้อมูลและแปลผล

- ลดทอนขนาดข้อมูล, จัดทำให้เป็นระบบ
- ตรวจสอบสมมุติฐานและทฤษฎี
- การสรุป

การเขียนรายงาน

- รูปแบบ, การพิมพ์
- การตรวจสอบ ฯลฯ

ขั้นตอนแรกของการเริ่มงานวิจัย คือ การเตรียมตัวในสนามซึ่งเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญมาก "สนาม ในการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ ปรากฏการณ์สังคมที่เราจะศึกษานั้นเกิดขึ้น" (สุภาวงศ์ จันทวานิช, 2543) เป็นปรากฏการณ์ที่เป็นจริงโดยธรรมชาติ ปรากฏการณ์ในสนามประกอบด้วยฉาก (Setting) ทั้งทางกายภาพที่ไม่มีชีวิต เช่น สถานที่ตั้งบ้านเรือน ถนน หมู่บ้านหรือโรงเรียน เป็นต้นและสิ่งมีชีวิตอันได้แก่ ผู้คน กลุ่มคน (Actors) ซึ่งจะรวมทั้งตัวหลักและตัวรองหรือตัวประกอบต่างๆ ซึ่งมีบทบาท (Role) ปฏิสัมพันธ์ (Interactive) และการแสดงออกกิจกรรมต่างๆ ในโอกาสและเหตุการณ์ต่างๆ กัน (Activities And Events) (นิตา ชูโต, 2545)

5.1.3 วิธีการวิจัย: เทคนิคการวิจัยภาคสนาม

1) การเลือกสนามวิจัย

การเลือกสนามหรือสถานที่วิจัย ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายประการ ทั้งที่เกี่ยวกับตัวแปรที่ศึกษาว่าเหมาะสมกับสถานที่วิจัย และ/หรือนักวิจัยจะสามารถเข้าไปเก็บข้อมูลได้หรือไม่ รวมทั้งนักวิจัยมีความรู้เดิมคุ้นเคยเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ มาก่อน การเลือกสนามในช่วงระยะแรกๆ และการให้เหตุผลในการเลือกส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องราวของความเหมาะสมและเหตุผลทางหลักการทั่วไป และหลังจากเข้าไปสำรวจ "สนาม" แล้ว บางครั้งอาจจะเกิดการเปลี่ยนแปลงได้ ดังนั้นประเด็นสำคัญในการเลือกสนามจึงขึ้นอยู่กับ

1. นักวิจัยสามารถจะเข้าไปศึกษาในสถานที่ หรือสนามที่ตั้งใจจะเข้าไปศึกษานั้นได้หรือไม่

2. บทบาทที่จะเป็น หรือบทบาทที่จะสวมเข้าไปในสถานการณ์นั้นๆ จะช่วยให้เข้าถึงข้อมูลที่สนใจได้มากน้อยพอเพียงหรือไม่ นักวิจัยไม่มีทางรู้เกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ดังกล่าวมาก่อน จนกว่าจะได้ทดลองเข้าไปสำรวจดูช่องทางความเป็นไปได้ด้วยตนเองก่อน พร้อมทั้งประยุกต์ใช้วิธีการต่างๆ ในการเข้าถึง "สนาม" ให้ได้ (นิตา ชูโต, 2545)

2) การใช้เวลาในสนาม

การใช้เวลาในสนาม นักวิจัยต้องหาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการจัดช่วงเวลาที่อยู่ในสนามคือ จะเข้าสนามช่วงไหน ใช้เวลานานเท่าใด และจะออกจากสนามช่วงเวลาใด นักวิจัยต้องคำนึงถึงกิจกรรมของชุมชนที่ตนควรเข้าไปมีส่วนร่วม (สุภางค์ จันทวานิช, 2543)

3) การเตรียมตัวเข้าสู่สนาม

การเตรียมตัวเข้าสู่สนาม คือ การพยายามที่จะเข้าไปอยู่ในสนามอย่างดีที่สุดผสมผสานกลมกลืนที่สุดและพร้อมที่สุด สิ่งที่ต้องเตรียม คือ ภาษา ในกรณีที่ผู้วิจัยไม่ได้ใช้ภาษาเดียวกับที่ใช้ในสนาม การแต่งกายนักวิจัยควรแต่งกายให้เหมือนกับคนในสังคมที่เราจะเข้าไปศึกษา เพื่อให้คนในสังคมนั้นยอมรับ เตรียมอุปกรณ์อื่นๆ ที่จำเป็นในการปฏิบัติงานภาคสนาม เช่น กล้องถ่ายรูป เทปบันทึกเสียง อุปกรณ์เหล่านี้ช่วยให้การเก็บบันทึกข้อมูลสมบูรณ์ขึ้น (สุภางค์ จันทวานิช, 2543)

4) ยุทธวิธีเข้าสู่สนาม

นักวิจัยมียุทธวิธีใหญ่ๆ 2 แบบอย่างในการแสดงออกถึงสถานภาพของนักวิจัย ได้แก่ แบบเปิดเผย คือ นักวิจัยขออนุญาตเข้าไปเก็บข้อมูลในสถานที่ใดสถานที่หนึ่งโดยเปิดเผยสถานภาพการเป็นนักวิจัย และแบบปกปิดสถานภาพนักวิจัย เมื่อต้องการได้ข้อมูลสนามแบบ "ปิด" ต่อคนภายนอกกรณีดังกล่าวนักวิจัยจะสวมบทบาทเป็นคนอื่นปะปนเข้าสนามโดยไม่แจ้งให้ผู้คนในสนามรู้บทบาทที่แท้จริงของตัวเอง (นิตา ชูโต, 2545) การเลือกบทบาทชนิดเปิดเผยหรือปกปิดขึ้นกับการคาดการณ์ว่า ถ้าคนในชุมชนทราบบทบาทของนักวิจัยแล้วจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงข้อมูลหรือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของชาวบ้านหรือไม่ (สุภางค์ จันทวานิช, 2543)

5) การสร้างสัมพันธภาพในสนาม

เมื่อนักวิจัยได้รับอนุญาตเข้าไปในสนามแล้ว สิ่งสำคัญที่จะทำให้การเก็บข้อมูลราบรื่นและได้ข้อมูลที่มีคุณภาพขึ้นอยู่กับ การสร้างสัมพันธภาพ การปฏิบัติตนให้เข้ากับบรรยากาศของสนาม ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง การแต่งกาย กิริยาวาจา การประพฤติ การปฏิบัติตนซึ่งไม่ควรจะมากหรือน้อยเกินมาตรฐานของบุคคลในสนามที่ศึกษาอยู่ (นิศา ชูโต, 2545) ในวันแรกๆ ของการเตรียมตัวทำงานภาคสนาม เทคนิคที่จะช่วยให้นักวิจัยสร้างความสัมพันธ์ได้ดีมีดังนี้ (สุภาวงศ์ จันทวานิช, 2543)

1. วางท่าที่สงบเสงี่ยม ไม่ทำตัวให้เด่นจนผิดสังเกต
2. หลีกเลี่ยงการถามคำถามที่จะทำให้ผู้ตอบรู้สึกอึดอัด และจำเป็นต้องปกป้องตนเอง
3. อย่าทำตัวทัดเทียมผู้นำของชุมชน
4. พยายามเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชน แต่เกี่ยวข้องอย่างสงบและพร้อมที่จะช่วยเหลือจะทำให้ได้รับการยอมรับจากชาวบ้านเร็วขึ้น
5. หาใครคนหนึ่งเป็นผู้แนะนำให้เรา รู้จักกับชาวบ้าน
6. เมื่อมีความรู้สึกอึดอัดให้เข้าใจว่าเป็นความรู้สึกปกติธรรมดา เพราะเรากำลังเข้ามาอยู่ในสิ่งแวดล้อมใหม่

7. ให้ถือว่าสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสนามโดยเฉพาะการกระทำของเราไม่ใช่เรื่องส่วนตัวแต่เป็นเรื่องของงาน

8. อย่าคาดหวังว่าจะทำอะไรได้มากในวันแรกๆ การสร้างความสัมพันธ์ใช้เวลาเป็นเดือนๆ
9. เป็นมิตรกับทุกคน

6) การรวบรวมข้อมูลในสนาม

ยุทธวิธีสำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูลในสนามคือ การสังเกต การสัมภาษณ์แบบลุ่มลึก และการวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับสนามการวิจัยเชิงคุณภาพ การเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลจะกระทำควบคู่กันไป กล่าวคือเมื่อได้ข้อมูลมาไม่ว่าจะได้จากเอกสาร สังเกตหรือสัมภาษณ์ นักวิจัยจะวิเคราะห์ตรวจสอบความถูกต้องจากแหล่งต่างๆ ในสนาม โดยการสังเกตสัมภาษณ์ซ้ำจากแหล่งผู้ให้ข้อมูลหลายคนด้วยวิธีการหลายๆ วิธีการ แล้วค่อยๆ ปรับสมมติฐานชั่วคราวไปเรื่อยๆ จนกระทั่งเกิดความชัดเจนในข้อมูลและการตีความหมาย (นิศา ชูโต, 2540)

5.1.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการจำแนกหมวดหมู่ของข้อมูลให้เป็นระบบ เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจในความหลากหลาย ความหมายและความสัมพันธ์ของข้อมูลในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมหนึ่ง การอธิบายความหมายและความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ต่างๆ เพื่อให้เห็นความหลากหลายของปรากฏการณ์มากกว่าที่จะเสนอความสัมพันธ์และความคล้ายคลึงที่วัดได้ด้วยค่าทางสถิติ ความหลากหลายของปรากฏการณ์ต่างๆ ที่มีลักษณะเกี่ยวข้องกันเพราะ

เชื่อมโยงกัน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ที่มีอยู่จริงในสังคมทุกๆ ด้านเพื่อให้ได้ภาพรวม การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพอาจทำได้หลายวิธีตามลักษณะงานวิจัยแนวการวิเคราะห์ข้อมูล สนามในการวิจัยเชิงคุณภาพนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการวิจัย แนวคิดทฤษฎีในการ วิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับพื้นฐานของแนวคิดของทฤษฎีใหญ่ๆ ทางปรากฏการณ์วิทยา วัฒนธรรมการเรียนรู้ ดังนั้นแนวคิดในการวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามจึงเป็น เรื่องที่นักวิจัยจะนำรายละเอียดและประสบการณ์ในสนามมาแสดงให้เห็นความเกี่ยวข้องกับปัญหา วิจัยอย่างไรโดยวิเคราะห์ให้เห็นรายละเอียดที่ลึกซึ้งให้เห็นรูปแบบประสบการณ์วิถีคิด กรอบของ วัฒนธรรมสนามหรือเพียงแต่ต้องการแสดงภาพตัวอย่างเพื่อประกอบการวิเคราะห์เชิงปริมาณ เพื่อให้เห็นเปรียบเทียบความเหมือนความแตกต่างของแต่ละกรณี และ/หรือต้องการศึกษาเพื่อ พัฒนาทฤษฎีเฉพาะจากข้อมูลรูปธรรม ซึ่งจะนำไปสู่การได้มาซึ่งทฤษฎีอื่นๆ ได้คำอธิบายใหม่ ทฤษฎีใหม่ๆ ต่อไปเมื่อตระหนักในความคิดดังกล่าวแล้วนักวิจัยก็สามารถวิเคราะห์ สังเคราะห์ สรุปล สร้างทฤษฎีจากข้อมูลรูปธรรมในสนามเป็นข้อมูลนามธรรมได้ โดยวิธีการอุปนัยต่อไปว่าจะ วิเคราะห์ข้อมูลในระดับใด ระดับอธิบายปรากฏการณ์จะเชื่อมโยงความคิดคนใน - คนนอก จะจัดทำสารบบคำ วิถีคิดจะสร้างเป็นรูปแบบหรือทฤษฎี และการเขียนรายงานการวิจัยก็เป็น ผลผลิตของรูปแบบการวิเคราะห์ที่ได้คิดสร้างตามแนวที่ได้วางไว้นั่นเอง (นิศา ชูโต, 2545)

การวิจัยเชิงคุณภาพนั้นขณะที่เก็บข้อมูลไม่ว่าจะเป็นการสังเกต การสัมภาษณ์ ข้อมูล เอกสารในสนามนั้น นักวิจัยจะใช้เวลาวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ควบคู่กันไปและนำผลการวิเคราะห์มา ใช้ในการปรับ แนวคิด ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล และวิธีการเก็บข้อมูลให้ครบถ้วนเพิ่มความ แม่นตรงของการวิจัยยิ่งขึ้นดังนั้นช่วงการเก็บข้อมูลกับการวิเคราะห์จึงมิได้แยกออกจากกันอย่าง เด็ดขาดเป็นสองช่วงแต่เป็นกระบวนการที่ควบคู่กันไป เพียงแต่ความเข้มข้นของกิจกรรมในแต่ละ ช่วงแตกต่างกัน (Lofland, 1971 อ้างถึงใน นิศา ชูโต, 2545) กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิง คุณภาพ จึงเริ่มกระทำไปเรื่อยๆ ตั้งแต่อยู่ในสนามและหลังจากเก็บข้อมูลเสร็จก็เป็นช่วงที่นำเอา แนวคิดต่างๆ ที่ได้พัฒนาไว้ก่อนมาวิเคราะห์ทำเป็นระบบอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งจะทำให้งานวิเคราะห์เป็น ระบบและทำได้สะดวกไม่ยุ่งยากสิ่งสำคัญที่นักวิจัยพึงระมัดระวัง คือ อย่าทิ้งให้ข้อมูลกองไว้เป็น ตั๋งๆ โดยมีได้วิเคราะห์หรือแม้แต่อ่าน นักวิจัยจะต้องอ่านบันทึกต่างๆ ที่เขียนบันทึกไว้ในสนามไม่ว่า จะเป็นบันทึกสนามที่เขียนเองหรือบันทึกสนามที่ผู้ช่วยวิจัยหรือผู้ร่วมวิจัยเขียน ข้อมูลบันทึก สัมภาษณ์ที่พิมพ์ถ่ายทอดจากเทปบันทึกและข้อมูลจากเอกสารต่างๆ การอ่านเพื่อวิเคราะห์นั้น จะต้องอ่านแล้วอ่านอีกหลายครั้ง อ่านวิเคราะห์ เชื่อมโยงและอ่าน อาจจะเป็น 4 หรือ 5 ครั้งถ้า จำเป็น และถ้าคิดว่ายัง "สกัดแก่นสาระ" จากข้อมูลได้ไม่ครบถ้วน การอ่าน คิด วิเคราะห์ เชื่อมโยง สังเคราะห์ หลายๆ ครั้งนี้เปรียบเสมือนการซักถามพูดคุยกับข้อมูลจนรู้อย่างทะลุปรุโปร่ง การ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพต้องใช้เวลาและความละเอียด นักวิจัยไม่มีทางลัดอื่นๆ ให้อีกนอกจาก

จะอุทิศเวลาและพลังกำลังให้งานนี้อย่าลืมว่า “การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นกระบวนการค้นหาค้นคิดที่ต่อเนื่องตลอดเวลาในการวิจัย” (นิตา ชูโต, 2545)

การจัดระบบเอกสารข้อมูล

ในขณะที่เก็บข้อมูลนักวิจัยมีเอกสารมากมาย จึงต้องจัดทำเอกสารเหล่านี้ให้เป็นระบบ โดยสร้างระบบแยกเป็นหมวดหมู่ (File) เพื่อการสืบค้นได้ง่าย เมื่อแยกเป็นหลายหมวดหลายแฟ้มก็ต้องทำสำเนาหลายชุดและจะต้องเก็บต้นฉบับทุกอย่างไว้ 1 ชุด ในแฟ้มต้นฉบับเก็บไว้ในที่ปลอดภัย ต้นฉบับทุกชนิดไม่ว่าจะเป็นเอกสารหรือเทปบันทึกต่างๆ เมื่อนำออกไปจากแฟ้มต้นฉบับเพื่อทำสำเนาเสร็จแล้วต้องรีบเก็บทันที เมื่อมีข้อมูลใหม่ก็ต้องรีบทำสำเนาต้นฉบับเข้าแฟ้มต้นฉบับทันที แฟ้มสำคัญที่ควรจัดทำนอกจากแฟ้มต้นฉบับแล้ว ควรจัดทำแฟ้มข้อมูลดังนี้ (นิตา ชูโต, 2540)

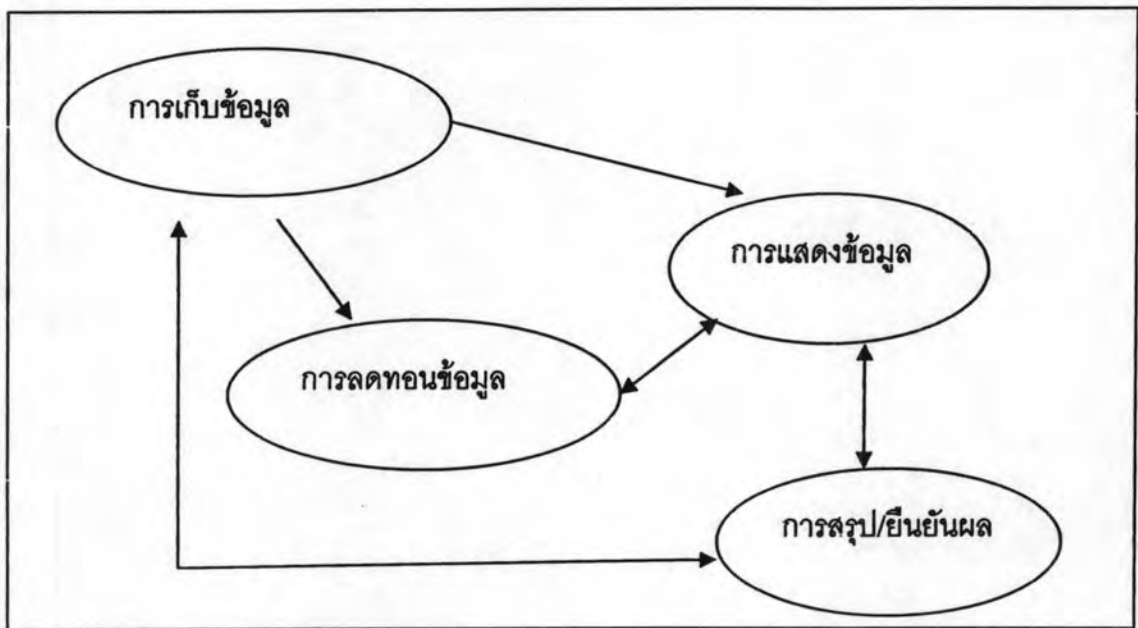
1. หมวดเรื่องต่างๆ ไป เพื่อติดตามเรื่องราวต่างๆ ได้สะดวกรวดเร็วควรแยกเป็นแฟ้มบุคคลสถานที่ องค์กร เอกสาร รู้ได้ว่าอะไรเกิดขึ้นกับใครที่ไหนอย่างไร

2. หมวดข้อมูลสนาม นักวิจัยควรแยกแฟ้มข้อมูลการสังเกต แฟ้มการสัมภาษณ์ และแฟ้มบันทึกเกี่ยวกับกระบวนการในการเก็บรวบรวมข้อมูลไว้โดยเฉพาะ เพื่อช่วยในการเขียนวิธีการและกระบวนการเก็บข้อมูลสำหรับรายงานการวิจัย

3. หมวดการวิเคราะห์ ในขณะที่เก็บข้อมูลและเริ่มต้นวิเคราะห์ นักวิจัยก็เริ่มจะมีแนวคิดเกี่ยวกับ หัวเรื่อง หัวข้อเกิดขึ้นแล้วจึงสามารถเริ่มทำแฟ้มหัวเรื่องต่างๆ แยกเก็บเหตุการณ์และบันทึกความคิดในการวิเคราะห์ ฯลฯ เมื่อเวลาเก็บข้อมูลผ่านไปแฟ้มการวิเคราะห์ก็จะเพิ่มจำนวนเอกสารและหัวเรื่องมากขึ้นๆ ถ้านักวิจัยมีงบประมาณเพียงพอจะทำสำเนาเรื่องต่างๆ เรื่องละแผ่นแยกเข้าแฟ้ม แต่ถ้างบประมาณจำกัดก็ใช้ดินสอขีดเขียนหรือใส่หัวเรื่องไว้ แล้วแยกคิด ปะติด เก็บใส่ในแต่ละแฟ้มหัวเรื่องการยกแฟ้มไว้เป็นหมวดหมู่ให้เป็นระบบนี้ จะช่วยในการวิเคราะห์และเขียนต่อไป แม้ว่าการแยกและเก็บแฟ้มจะต้องใช้เวลามากก็ตามแต่ถ้าทำให้เป็นระบบเสียแต่แรกจะประหยัดเวลาในภายหลัง

กิจกรรมการวิเคราะห์ข้อมูล

กิจกรรมการวิเคราะห์นั้นประกอบด้วย กิจกรรมการลดทอนขนาดและปริมาณข้อมูล (Data Reduction) การเลือกข้อมูลเพื่อแสดงหลักฐาน (Data display) การสร้างข้อสรุปและการทดสอบยืนยันผลสรุป (Conclusion and Verification) กิจกรรมทั้ง 3 นี้ ต้องต่อเนื่องและเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ดังรูป (Miles and Huberman, 1967 อ้างถึงใน นิตา ชูโต, 2540)

แผนภาพที่ 5 ความต่อเนื่องและเกี่ยวข้องสัมพันธ์ของการวิเคราะห์ข้อมูล

1. การลดทอนข้อมูล (Data Reduction)

การลดทอนข้อมูล หมายถึง วิธีการ “เลือกเพิกถอนจุดที่น่าสนใจ อันจะทำให้เข้าใจง่ายสรุปย่อ ปรับข้อมูลดิบที่เก็บจากสนาม” การปรับลดทอนข้อมูลดิบนั้นนักวิจัยทำอยู่ตลอดเวลาตั้งแต่การเลือกสนาม การตัดสินใจว่าจะเก็บข้อมูลอะไรที่จะแสดงแนวคิดและในช่วงการเก็บข้อมูลก็กระทำเช่นเดียวกัน คือ การลงรหัส การทดสอบแนวคิด รวมเป็นกลุ่มแบ่งเป็นส่วนๆ เขียนข้อสรุปชั่วคราวและแปลงข้อมูลอยู่ตลอดเวลา จนกระทั่งเขียนรายงานเสร็จ นักวิจัยเป็นผู้ตัดสินใจว่าข้อมูลกลุ่มไหนจะลงรหัส กลุ่มไหนจะใช้สรุป กลุ่มไหนไม่ใช้เพราะซ้ำกับกลุ่มก่อน ฯลฯ การลดทอนข้อมูลจึงเป็นส่วนหนึ่งของการวิเคราะห์ เพื่อให้เกิดความชัดเจน เป็นพวก เป็นประเภท เป็นรูปแบบหาจุดที่น่าสนใจและปรับลด เพิ่ม หาข้อมูลใหม่ จนกระทั่งได้ผลสรุปและพิสูจน์บทสรุปจนเป็นที่น่าสนใจ

2. การแสดงผลข้อมูล (Data display)

การแสดงผลข้อมูล หมายถึง “กระบวนการวิเคราะห์ การจัด เลือกเพิกถอนสรรหาตัวอย่างข้อมูลหรือสารสนเทศ ไม่ว่าจะเป็นการสรุปจากรายงาน การสังเกต คำพูดจากการสัมภาษณ์หรือการกระทำหรือการแสดงพฤติกรรมของ บุคคลสำคัญ ฯลฯ แสดงประกอบเป็นหลักฐานของข้อสรุปชั่วคราว” เพื่อแสดงตัวอย่างให้เห็น และก่อให้เกิดความเข้าใจว่า เกิดอะไรขึ้นก่อนหลังอย่างไรและทำไม อันจะโยงไปสู่การวิเคราะห์และสรุปผลต่อไป

3. การสร้างข้อสรุปและยืนยันผลสรุป (Conclusion and Verification)

การวิเคราะห์ในส่วนนี้ หมายถึง “การสังเคราะห์ ประติบัติต่อข้อสรุปย่อยๆ ในช่วงแรกๆ เข้าด้วยกันเป็นบทสรุปและตรวจสอบยืนยันเป็นผลสรุปการวิจัยในช่วงสุดท้าย” เมื่อนักวิจัยได้ข้อมูลมาในช่วงแรกและเริ่มวิเคราะห์เขาจะมองเห็นความหมาย ความคล้ายคลึง ความแตกต่างความอาจจะเป็นไปได้และรูปแบบต่างๆ ได้ชั่วคราว ซึ่งควรต้องสรุปเก็บไว้พลางๆ ก่อนแล้วจึงค่อยๆ เก็บข้อมูลต่อเนื่อง ทดสอบแนวคิดของการสรุปชั่วคราวนั้นๆ ไปเรื่อยๆ อีกเพราะข้อสรุปยังไม่มั่นคงหรือยังเคี้ยวไม่ตก “ตะกอน” ยังต้องการหลักฐานพิสูจน์ยืนยันให้ชัดเจนการพัฒนาข้อสรุปย่อยๆ ไปสู่ข้อสรุปใหญ่ๆ เรื่อยๆ ขึ้นไปนี้เป็นก้าวย่อยๆ ก้าวแรกของการพัฒนาทฤษฎีการสภาพเฉพาะไปสู่ข้อสรุป (Generalized) ทั่วไป นั่นคือ กระบวนการประมวลความคิดอันเกิดจากข้อมูลรูปธรรมในสนามไปสู่แบบที่เป็นนามธรรมจนเป็นแนวคิดทฤษฎี (Grounded Theory) ตามวิธีการแบบอุปนัย (Inductive) นั่นเองจะเห็นได้ว่า กิจกรรมทั้ง 3 ประการ ในช่วงการวิเคราะห์ข้อมูลนั้นเชื่อมโยงโยงโยงซึ่งกันและกันเกี่ยวเนื่องไปยังช่วงในการเก็บข้อมูล เมื่อเก็บข้อมูลแล้วก็ต้องลดทอนลง จนได้ความคิดแล้วนำไปสู่การแสดงผลข้อมูลไปสู่การสรุปชั่วคราว พร้อมทั้งเพื่อทดสอบเก็บข้อมูล ลดทอน สรุป แสดงหลักฐานอีกจนกว่าจะได้ข้อสรุปที่ชัดเจนมั่นคง

5.2 เทคนิควิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยในครั้งนี้ใช้เทคนิคในการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งหมด 4 เทคนิค คือ 1) การสังเกต 2) การสัมภาษณ์ 3) การสนทนากลุ่ม 4) การวิเคราะห์เอกสาร ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

5.2.1 การสังเกต (Observation)

การสังเกต หรือการสังเกตการณ์ของผู้วิจัยเชิงคุณภาพ เน้นที่ความสัมพันธ์ของคนในสังคมมากกว่าสังเกตตัวคนแต่ละคน การสังเกตพฤติกรรมทางสังคมจึงต้องทำอย่างต่อเนื่องด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยเชิงคุณภาพจึงต้องพักอยู่ในชุมชนที่ตนทำการวิจัย การสังเกตมี 2 แบบ (สุภาวงศ์ จันทวานิช, 2543) คือ

1) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) คือ การเข้าไปเกี่ยวข้องกับหรือร่วมกิจกรรมด้วย เช่น ไปร่วมในพิธีแต่งงาน ผู้วิจัยจะเห็นพฤติกรรมหรือขั้นตอนต่างๆ ผู้วิจัยจะพบเห็นแบบแผนพฤติกรรม ความสัมพันธ์ของบุคคลและความหมายของพฤติกรรมนั้นๆ ในขณะที่เดียวกัน ผู้วิจัยก็ควรพูดคุยและสัมภาษณ์ ซักถามพร้อมๆ กันไปเช่นเดียวกัน

2) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (non - participant observation) เป็นการสังเกตโดยที่ผู้วิจัย ไม่ได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรม ผู้วิจัยเป็นคนที่อยู่นอกกิจกรรมที่เกิดขึ้น จึงไม่สามารถเก็บข้อมูลได้ละเอียดเหมือนการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมจึงเหมาะในการเข้า

สู่สนามในช่วงแรกๆ หรือขึ้นอยู่กับสถานการณ์ เช่น การสังเกตการประชุมกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ที่ผู้จัดไม่อนุญาตให้บุคคลอื่นเข้าร่วมประชุม เป็นต้น

การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมอาจเกือบลูกกันได้ เช่น ระยะแรกๆ ใช้วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม แต่เมื่อผู้วิจัยคุ้นเคยกับชุมชนดีแล้วอาจขออนุญาตเข้าไปสังเกตแบบมีส่วนร่วมได้ ผู้วิจัยจึงต้องตระหนักว่าจะสังเกตอะไรปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มคนเป็นอย่างไร เพื่อให้เห็นความเป็นจริงที่เกิดขึ้น ส่วนการบันทึกนั้นถ้าเป็นการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมก็สามารถทำได้ในขณะสังเกต แต่ถ้าเป็นการสังเกตแบบมีส่วนร่วมการบันทึกอาจจะไม่สะดวก ควรบันทึกเมื่อเสร็จจากการสังเกตแล้ว ในขณะที่สังเกตหรือบันทึกนั้นผู้วิจัยต้องคิด (หรือตีความ) และตรวจสอบลักษณะต่างๆ ของกิจกรรมไปด้วย การสังเกตจะให้ประโยชน์แก่ผู้วิจัย คือ ทำให้เห็นพฤติกรรมที่เป็นธรรมชาติ ทำให้ได้ข้อมูลที่คนไม่ยอมบอกหรือไม่อาจตอบได้และจะเป็นการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์

การสังเกต หมายถึง การเฝ้าดูหรือการศึกษาเหตุการณ์หรือเรื่องราวโดยละเอียด ซึ่งนักวิจัยไม่สามารถจะสังเกตทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นในสนามได้หมด ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีศูนย์กลางของการสังเกต กรอบของปรากฏการณ์ในฉากสนาม (Social Setting) ไม่ว่าจะเป็นองค์การ โรงเรียน ชุมชน มุมถนน ฯลฯ ซึ่งสามารถแยกย่อยออกเป็นศูนย์กลางของการสังเกตตั้งแต่เล็กไปหาใหญ่ได้ ประมาณ 6 หน่วย (Lofland, 1971 อ้างถึงใน นิศา ชูโต, 2545) ดังนี้

- 1) การกระทำ (Acts) หมายถึง พฤติกรรมของบุคคลในสถานการณ์หนึ่งในช่วงเวลาสั้นๆ คือ ตั้งแต่ วินาที นาที ไปจนถึงชั่วโมง
- 2) กิจกรรม (Activities) หรือการกระทำของหลายๆ คนในฉากซึ่งแสดงความสำคัญและความผูกพันการกระทำที่เกี่ยวข้องกับหลายคนมากกว่าเป็นส่วนบุคคล หรือส่วนตัวซึ่งใช้เวลาเป็นหน่วยวัน สัปดาห์ เดือนหรือเป็นช่วงฤดู ปลูก หว่านไถ เป็นต้น
- 3) ความหมาย (Meanings) คือการให้ความหมายของการกระทำหรือกิจกรรม โดยคำพูดที่แสดงออกของผู้ให้ข้อมูล (Actor's Verbal) อธิบายให้คำจำกัดความและทิศทางของการกระทำต่อสิ่งของ เหตุการณ์และคุณลักษณะต่างๆ ของมนุษย์ เช่น ทำตามนวัตกรรม ความเชื่อความเข้าใจอุดมการณ์ ภาพตายตัวหรือภาพเหมารวม (stereotype) อคติต่างๆ ทั้งทางบวกและทางลบ
- 4) การมีส่วนร่วม (Participation) ของบุคคลต่างๆ ในสถานการณ์หรือฉากที่เราศึกษา ซึ่งอาจเป็นการแสดงออกถึงการมีส่วนร่วมของบุคคลในองค์การที่มีรูปแบบอยู่แล้วในฉากเช่น ร่วมอยู่ในทีมนักกีฬา เป็นกรรมกรกลุ่มอาชีพ ทำหน้าที่เป็นกรรมกรทำงานในโรงงาน กลุ่มผู้ด้อยโอกาส กลุ่มผู้ใช้แรงงานหรืออาจเป็นรูปแบบอันเกิดจากการคิดสร้าง โดยคุณสมบัตินั้นมีส่วนร่วมในฉากหนึ่งๆ (Constructing Pattern)

5) ความสัมพันธ์ (Relationship) ของบุคคลต่างๆ ลักษณะของความสัมพันธ์อันเกิดขึ้นในช่วงเวลาที่มีอิทธิพลต่อกันและกัน ความสัมพันธ์ของกิจกรรมที่เชื่อมโยงในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะ เป็นทางแนวตั้งหรือแนวนอน ทางมิติหรือปริภูมิ ทางปกป้องหรือละเลย ฯลฯ รวมทั้งด้านความตระหนักในเรื่องราวเกี่ยวกับสถานภาพของมนุษย์ เช่น ความเจ็บป่วยในกลุ่มผู้เป็นโรคเอดส์ ความตาย ฯลฯ

6) สถานที่ (Setting) รูปแบบทุกสิ่งทุกอย่างภายใต้ "สภาพศึกษา" ซึ่งถือเป็นหน่วยการวิเคราะห์ อาจเป็นสถาบันรูปแบบต่างๆ เช่น โรงเรียน โรงงาน โรงพยาบาล โรงแรม ฯลฯ หรืออาจเป็นระบบ เช่น ระบบราชการ ระบบเอกชน ฯลฯ ซึ่งถ้ามีหลายหน่วยงานการวิเคราะห์ ก็อาจแยกเป็นอนุระบบ (Sub Setting) เช่น การศึกษาเต็มรูปแบบของโรงเรียนราษฎร์หรือโรงเรียนขนาดเดียวกันหรือประเภทเดียวกันเมื่อสามารถแตกปรากฏการณ์ทางสังคมออกเป็นหน่วยย่อยๆ แล้ว เราก็จะสามารถบอกได้ว่า ภายใต้สภาพการณ์ศึกษาของเรา เราสังเกตคุณลักษณะใด รูปแบบใด ช่วงเวลาใด ใช้บุคคลหรือกลุ่ม หรือสถานที่ใดเป็นหน่วยการวิเคราะห์ ภายใต้หน่วยย่อย เราให้ภาพนิ่ง (Static) ณ จุดเวลาหนึ่งเหมือน "รูปถ่าย" หรือจะแสดงภาพต่อเนื่องเหมือน "ภาพยนตร์" ในช่วงระยะเวลาานเท่าใด วิเคราะห์รูปแบบใด ฯลฯ ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการวิจัยแต่ละเรื่อง

ช่วงระยะเวลาของการสังเกต

การสังเกตสนาม อย่างมีระบบนั้น Spradley (1980 อ้างถึงใน นิตา ชูโต, 2545) แบ่งการสังเกตในสนามไว้เป็น 3 ช่วงระยะเวลา คือช่วงระยะแรก การสังเกตทั่วไป (Descriptive) ของทุกสิ่งทุกอย่างในฉาก เช่น โครงสร้างด้านกายภาพ สถานที่ต่างๆ บ้านเรือน การแต่งกายของบุคคล ฯลฯ ซึ่งเป็นเรื่องที่เห็นได้ง่ายชัดเจนในช่วงนี้ นักวิจัยจะสังเกตและจัดเตรียมทำแผนผังของเขตแดนที่ สถานที่ต่างๆ ของฉากช่วงระยะสอง การสังเกตแบบมีศูนย์กลาง (Focused) หลังจากคุ้นเคยกับสนาม ฉากและบุคคลต่างๆ รวมทั้งมีโอกาสได้เข้าถึงฉากต่างๆ ทางสังคมมากขึ้นแล้ว อาจมุ่งประเด็นสังเกตเฉพาะบางกิจกรรมที่สนใจเท่านั้น ซึ่งต้องอาศัยการสัมภาษณ์ผู้รู้หรือผู้ให้ข้อมูลเข้ามาช่วยด้วย เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของเกณฑ์การสังเกต เมื่อเปรียบเทียบกับช่วงแรกแล้วช่วงนี้จะเป็นระบบมากกว่าช่วงระยะสาม การสังเกตแบบเลือกเฟ้น (Selective) เป็นการสังเกตต่อจากช่วงที่สองโดยเน้นประเด็นประเภทของกิจกรรมแต่ช่วงนี้จะมุ่งประเด็นเรื่องความแตกต่างของกิจกรรมเพื่อตรวจสอบให้เกิดความชัดเจนยิ่งขึ้นนั่นเองส่วนใหญ่การสังเกตจะทำคู่ไปกับการสัมภาษณ์บางกรณีอาจจะสังเกตโดยอิสระได้ เช่น พฤติกรรมหรือการกระทำที่ไม่มีภาษาเกี่ยวข้องหรือเรื่องพิเศษที่ต้องรอจังหวะช่วงเวลาของการสังเกต การกระทำหลายๆ เรื่อง การเลื่อนฐานะทางสังคมของบุคคลในสนามหรือการเปลี่ยนแปลงของบริบทของสนามเป็นต้น

5.2.2 การสัมภาษณ์ (Interview)

การสัมภาษณ์เป็นวิธีการศึกษาค้นคว้าที่ใช้กันโดยทั่วไปในแขนงวิชาทางสังคมศาสตร์เป็นการสนทนาอย่างมีจุดมุ่งหมายเป็นหลัก ฉะนั้นจึงใช้ได้ทั่วไปโดยไม่จำกัดว่าผู้ให้ข้อมูลจะมีระดับการศึกษาสูงต่ำเพียงใด ลักษณะสำคัญของการสัมภาษณ์คือ มีความยืดหยุ่นผู้สัมภาษณ์มีโอกาสอธิบายขยายความหรือซักถามคำถามเพิ่มเติมต่อกัน เพื่อให้ผู้ตอบเข้าใจจุดประสงค์ของผู้สัมภาษณ์ ลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ในขณะที่สัมภาษณ์สามารถสังเกตพฤติกรรมต่างๆ ของผู้ตอบได้ ผู้สัมภาษณ์มีโอกาสสังเกตสีหน้าท่าทาง ความรู้สึกปฏิกิริยาที่ซ่อนเร้นไว้ในใจที่แสดงออกมาในขณะที่พูดไม่พูด (สุภาวงศ์ จันทวานิช, 2543)

ประเภทของการสัมภาษณ์

การสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยอาจแบ่งออกได้เป็นประเภทต่างๆ ดังนี้

1. การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured interview) หรือการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (Formal Interview) การสัมภาษณ์แบบนี้มีลักษณะคล้ายกับการใช้แบบสอบถาม และเป็นวิธีที่ใช้ได้ค่อนข้างง่ายสำหรับนักสัมภาษณ์เพราะคำถามต่างๆ ได้ถูกกำหนดเป็นแบบสัมภาษณ์ขึ้นไว้ประกอบกับการสัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้า

2. การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured interview) หรือการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) การสัมภาษณ์แบบนี้เป็นวิธีการที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ และเป็นแบบที่มักจะควบคู่กับการสังเกตแบบมีส่วนร่วมมักจะใช้กับการวิจัยทางชาติพันธุ์วรรณา ซึ่งต้องการข้อมูลที่ละเอียดลึกซึ้งเกี่ยวกับวัฒนธรรมของกลุ่มชน ข้อมูลที่ได้ต้องถูกนำมาศึกษาวิเคราะห์ เพื่อให้เห็นภาพและเข้าใจปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรม

ขั้นตอนของการสัมภาษณ์

การเตรียมการสัมภาษณ์ ควรเลือกกลุ่มตัวอย่างที่ไปสัมภาษณ์ เตรียมงานขั้นต้นเกี่ยวกับกลุ่มตัวอย่างวางแผนการสัมภาษณ์โดยเตรียมคำถามไว้ล่วงหน้า กำหนดเวลาสัมภาษณ์ให้เหมาะสม ซ้อมสัมภาษณ์บุคคลอื่นๆ เพื่อจะได้แก้ไขคำถามให้สมบูรณ์ถูกต้อง เตรียมอุปกรณ์จัดบันทึกให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ติดต่อกับผู้ถูกสัมภาษณ์โดยนัดหมายไว้ล่วงหน้า ขั้นเริ่มการสัมภาษณ์ มีขั้นตอนคือ แนะนำตนเองของผู้ถูกสัมภาษณ์ สร้างบรรยากาศให้รู้สึกเป็นกันเอง บอกวัตถุประสงค์ในการสัมภาษณ์พร้อมให้คำสัญญาว่าจะเก็บข้อมูลเป็นความลับ ถ้าจำเป็นต้องจัดบันทึกหรือใช้เครื่องบันทึกเสียงต้องแจ้งให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ทราบขั้นสัมภาษณ์ นักวิจัยควรปฏิบัติดังนี้ ใช้คำถามที่เตรียมไว้ล่วงหน้า ควรเป็นนักฟังที่ตั้งใจฟังและติดตาม ใช้ภาษาที่สุภาพเข้าใจง่าย ทำให้ผู้สัมภาษณ์รู้สึกว่าจะเปิดเผยระหว่างการสัมภาษณ์เป็นเรื่องพิเศษเฉพาะตัวขั้นบันทึกข้อมูลและสิ้นสุดการสัมภาษณ์ ควรจัดบันทึกข้อมูลตามความเป็นจริง รีบทำบันทึกการสัมภาษณ์ให้สมบูรณ์หลังจากการสัมภาษณ์เสร็จสิ้นทันที รวบรวมข้อมูลและเอกสารต่างๆ ที่ได้จากการ

สัมภาษณ์แบบไว้กับบันทึกการสัมภาษณ์ด้วย วิธีการสัมภาษณ์มีจุดเด่นตรงที่เป็นวิธีการที่ใช้ได้กับ
 ผู้ให้ข้อมูลทุกคนไม่ว่าจะอ่านออกเขียนได้หรือไม่ เป็นวิธีที่นักวิจัยได้เผชิญหน้ากับผู้ให้สัมภาษณ์ทำ
 ให้สามารถอธิบายคำถามให้ผู้ตอบเข้าใจ ชัดเจนได้ และใช้คำถามเพิ่มเติม หรือตะล่อมถามเพื่อให้
 ได้คำตอบที่ชัดเจนได้มากขึ้นและสามารถสังเกตพฤติกรรมของผู้ตอบได้ด้วย

การจากสนาม

การจากสนามเป็นเรื่องที่นักวิจัยตัดสินใจเองว่าควรสิ้นสุดเมื่อใดและควรจะทำอย่างไรจึงจะ
 เหมาะสมสำหรับนักวิจัยเองและผู้ให้ข้อมูลซึ่งเริ่มจะเบื่อกว่าในกรณีที่ไม่มีปัญหาผิดปกติ

(นิตยา ชูโต, 2545)

5.2.3 การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

การสนทนากลุ่ม เป็นวิธีการหนึ่งในการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่มีวิวัฒนาการมาจากการนั่ง
 สนทนากลุ่มย่อย (Small Group Discussion) ของนักวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการวิจัยเพื่อให้เกิด
 ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับความคิดและพฤติกรรมของมนุษย์ ตลอดจนปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการ
 แสดงพฤติกรรมนั้นๆ ข้อมูลที่ได้จากการสนทนาจะเป็นคำตอบที่แสดงถึงเหตุผล และอารมณ์
 (Emotion) เป็นกระบวนการที่สลับซับซ้อนกับการชั่งใจ (Evaluation) และการตัดสินใจ (Decision)
 ชะนวนทอง ธนสุกาญจน์ (ม.ป.ป.) ได้กล่าวไว้ว่า “การสนทนากลุ่มเป็นการสนทนาในชั้นละเอียด
 ลึกซึ้ง โดยมีผู้ร่วมสนทนา 8 – 10 คน เป็นอย่างมาก และผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการ หัวข้อที่สนทนาจะ
 เป็นเรื่องสำคัญต่อโครงการหรือกิจกรรมที่กำลังดำเนินการอยู่ ผู้สนทนาได้รับเลือกให้เป็นตัวแทน
 ของคุณสมบัติของกลุ่มเป้าหมายของโครงการหรืองานวิจัยนั้น”

โดยสรุป การสนทนากลุ่ม หมายถึงการรวบรวมข้อมูลจากการสนทนาดังกล่าวระหว่างผู้วิจัยกับ
 ผู้ให้ข้อมูล (Key informants) เป็นกลุ่ม ซึ่งกลุ่มผู้ร่วมสนทนาจากการเลือกสรรตามหลักเกณฑ์ที่
 นักวิจัยกำหนดว่า สามารถตอบคำถามตรงประเด็นและตอบวัตถุประสงค์ที่สนใจศึกษามากที่สุด
 และจะต้องมีลักษณะต่าง ๆ ใกล้เคียงกันมากที่สุด (Homogenous) ซึ่งจะเสนอรายละเอียดดังนี้

1. องค์ประกอบในการจัดสนทนากลุ่ม

การสนทนากลุ่มมีองค์ประกอบสำคัญ ดังนี้

1.1 กำหนดแนวทางในการสนทนา ประกอบด้วย เรื่องที่จะสนทนาและแนวคำถาม
 หรือกรอบคำถาม ซึ่งแนวทางการสนทนากลุ่ม จะต้องนำคำถามที่ร่างไว้มาเรียงลำดับ หรือผูกเป็น
 เรื่องราวเพื่อนำการสนทนาให้เป็นขั้นตอน โดยจัดตามลำดับความคิดเป็นหมวดหมู่ เช่น คำถาม
 เกี่ยวกับเรื่องในอดีต สถานการณ์ในปัจจุบัน เป็นต้น

1.2 การคัดเลือกผู้เข้าร่วมกลุ่มสนทนา เป็นแนวทางในการคัดเลือกบุคคลที่เป็น
 ตัวแทนเพื่อเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม ซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่สามารถตอบคำถามในการศึกษาครั้งนี้ได้ตรง

ประเด็นและตรงตามวัตถุประสงค์ ของการศึกษามากที่สุด การคัดเลือกอาจทำแบบสอบถามย่อยๆ หรืออาจทำเป็นตารางคัดเลือกก็ได้ ขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนด

1.3 บุคคลที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย

1.3.1 พิธีกร (Moderator) เป็นผู้ถามคำถามและเป็นผู้นำการสนทนาของกลุ่มให้เป็นตามแนวทางของหัวข้อศึกษา พิธีกรต้องเป็นผู้ที่พูดและฟังภาษาถิ่นได้ มีบุคลิกภาพดี สุภาพอ่อนน้อม และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี

1.3.2 ผู้จัดบันทึกการสนทนา (Note taker) เป็นผู้คอยจดบันทึกคำสนทนาตลอดจนอาการปฏิกิริยาท่าทางของสมาชิกทุกคนที่เข้าร่วมกลุ่ม เช่น สีหน้า แววตา การพยักหน้า การส่ายหน้า การยิ้ม การหัวเราะ ก็เป็นการแสดงออกถึงคำตอบได้และเพื่อประโยชน์ในการวิเคราะห์ในภายหลัง ผู้บันทึกจะต้องพูดและฟังภาษาถิ่นได้ด้วย หน้าที่อีกอย่าง คือคอยสะกิดเตือนพิธีกร กรณีลืมถามคำถามสำคัญ

1.3.3 เจ้าหน้าที่บริการทั่วไป เป็นบุคคลที่คอยอำนวยความสะดวกให้กับผู้เข้าร่วมสนทนา คือคอยบริการน้ำดื่ม ขนม บันทึกเทป เปลี่ยนเทป ตลอดจนคอยกันคนที่ไม่ได้รับเชิญเข้ามาในวงสนทนา

1.4 อุปกรณ์ในการรวบรวมข้อมูล เป็นสิ่งที่ช่วยเก็บรวบรวมรายละเอียดต่างๆ ในวงสนทนาที่ผู้บันทึกไม่สามารถสังเกตหรือจดบันทึกได้ทัน ได้แก่ เทปบันทึกเสียง กล้องถ่ายภาพ เทปบันทึกเสียงควรมี 2 เครื่อง บันทึกข้อมูลเหลื่อมกันประมาณ 5 นาที

1.5 อุปกรณ์เสริมการสนทนา เป็นอุปกรณ์ที่ช่วยเสริมให้บรรยากาศในวงสนทนาเป็นไปอย่างราบรื่น ดูเป็นธรรมชาติไม่เครียด ได้แก่ น้ำดื่ม ขนม หรือของขบเคี้ยวเล็กๆ น้อยๆ

1.6 สถานที่จัดสนทนากลุ่ม ควรกำหนดให้แน่นอน เป็นที่มีอากาศถ่ายเทสะดวก ไม่ร้อน ไม่มีเสียงรบกวนหรือไม่มีแมลงคอยตอมหรือกัด และเป็นสถานที่ที่ผู้เข้าร่วมสนทนารู้จักดี

1.7 ของที่ระลึก มอบไว้ก่อนจากกันเพื่อเป็นสิ่งขอบคุณสมาชิกที่เสียสละเวลา มาร่วมวงสนทนาไม่ใช่ค่าจ้าง แต่มอบให้รำลึกถึงกันว่าครั้งหนึ่งเราเคยมานั่งสนทนาโดยประเด็นปัญหาด้วยกัน ข้อควรระวัง ควรให้ตามความเหมาะสม อย่าให้เป็นเงินเอนไซที่จะต้องให้ตลอด

1.8 ระยะเวลา ควรใช้เวลาในการสนทนากลุ่มนานไม่เกิน 2 ชั่วโมง 15 นาที นับแต่เริ่มคำถามแรก เพราะถ้านานกว่านี้สมาชิกจะเมื่อยล้า คำตอบที่ได้เป็นการตอบไม่ได้ตั้งใจเพียงแต่เพื่อให้เสร็จสิ้นการสนทนา

2. บทบาทหน้าที่ของการเป็นผู้นำสนทนาที่ดี

ผู้นำการสนทนาที่ดีควรมีบทบาทหน้าที่ ดังนี้

- 2.1 ต้องแนะนำตัว อธิบายถึงจุดมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ของการสนทนา และบอกให้ผู้ร่วมสนทนาทราบว่ามีการบันทึกเทปตลอดการอภิปราย
- 2.2 เกริ่นนำด้วยคำถามกระตุ้นเครื่องเพื่อสร้างบรรยากาศให้เป็นกันเอง
- 2.3 มีความเชื่อมั่น การดำเนินการสนทนาอย่าเกรงว่าจะมีข้อผิดพลาด ไม่ควรกังวลหรือเสียใจกับเรื่องที่ผ่านมาไป
- 2.4 สร้างบรรยากาศให้ผู้เข้าร่วมวงสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน
- 2.5 ต้องไม่ซักถามคนใดคนหนึ่งจนเกินไปหรือถ้าไม่จำเป็นไม่ควรซักถามรายตัว เว้นแต่ต้องการคำตอบต่อเนื่องให้ซักรายละเอียดเชิงเหตุผลออกมาให้ได้ และต้องควบคุมให้อยู่ในประเด็น
- 2.6 ต้องเป็นผู้ที่พูดเก่ง มีการเว้นจังหวะการถามที่ดี ถามซ้ำ ๆ ละเอียดและการพูดแทรกตลอดอย่างเหมาะสมเพื่อช่วยให้บรรยากาศในการสนทนากลุ่มสนุกไม่เมื่อยล้า
- 2.7 ต้องพยายามคุมเกมให้ได้ อย่าให้เกิดการข่มทางความคิดหรือชักนำให้คนอื่นเห็นคล้อยตามกับผู้พูดเก่ง (Dominate)
- 2.8 ต้องปิดการสนทนาก่อนเวลา เพื่อได้เชื่อมโยงความคิดของผู้ร่วมสนทนา เข้าด้วยกันเป็นข้อสรุป
- 2.9 ต้องประเมินตนเองหลังสิ้นสุดการสนทนา เพื่อเรียนรู้ข้อดี ข้อบกพร่องของตนเองและนำไปพัฒนาให้ดีขึ้นต่อไป

3. วัตถุประสงค์ของการสนทนากลุ่ม

การสนทนากลุ่มมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

- 3.1 เพื่อสร้างความรู้และสมมติฐานใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้น
- 3.2 เพื่อสำรวจความคิดเห็น ทศนคติ ของกลุ่มประชากรต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นที่สนใจศึกษา
- 3.3 เพื่อทดสอบแนวคิดและสร้างความเข้าใจที่ตรงกัน
- 3.4 เพื่อประเมินผลวิจัยต่าง ๆ หรือโครงการพัฒนา
- 3.5 เพื่อค้นหาคำตอบที่ยังคลุมเครือหรือไม่แน่ชัด โดยนำคำตอบจากการสนทนากลุ่มไปอธิบายเสริม
- 3.6 เพื่อประโยชน์ในการทำการศึกษานำร่อง (Pilot Study)

4. ข้อดีของการจัดสนทนากลุ่ม

การสนทนากลุ่มมีข้อดี ดังนี้

- 4.1 ได้ข้อมูลที่แท้จริงจากผู้รู้หลาย ๆ คน
- 4.2 ข้อมูลที่ได้ชัดเจนทุกแง่มุม
- 4.3 ประหยัดเวลาและงบประมาณ
- 4.4 ได้คำตอบเชิงเหตุผล

5. ข้อจำกัดของการสนทนากลุ่ม

การสนทนากลุ่มมีข้อจำกัด ดังนี้

- 5.1 หากกำหนดประเด็นไม่ชัดเจนหรือคลุมเครือ จะได้คำตอบที่ไม่สอดคล้องกับสิ่งที่อยากรู้จริง ๆ
- 5.2 ถ้าเรียบเรียงคำถามไม่ดีพอ หรือไม่มีการทดสอบคำถามก่อนนำไปใช้จริงจะทำให้การสนทนาไม่ราบรื่น คนถามก็รู้สึกเบื่อหน่ายคนร่วมกลุ่มสนทนาก็ไม่เข้าใจคำถาม ความคิดกระโดดไปกระโดดมา และไม่ทราบว่าจะถึงเรื่องอะไรกันแน่
- 5.3 การเลือกสมาชิกผู้เข้าร่วมวงสนทนา หากเป็นบุคคลที่ไม่เป็นมิตรกันมาก่อน จะทำให้วงสนทนาแตก หรือแก่งแย่งคำตอบซึ่งกันและกัน หากเป็นญาติกันก็จะได้คำตอบที่เอนเอียงเข้าข้างกัน
- 5.4 กรณีเป็นพฤติกรรมหรือความคิดเห็นหรือทัศนคติบางอย่างเรื่องไม่เป็นที่ยอมรับของชุมชนอาจไม่ได้รับการเปิดเผยในวงสนทนากลุ่ม ต้องใช้วิธีการนั่งสนทนาแบบตัวต่อตัว นอกวงสนทนากลุ่มแทนจึงจะได้คำตอบ
- 5.5 ผู้เป็นพิธีกรหากไม่พร้อมหรือไม่มีความชำนาญพอจะทำให้การสนทนาไม่ราบรื่น คุมเกมสนทนาได้ไม่นาน การถามคำถามไม่ชัดเจนทำให้ผู้ตอบเข้าใจคำถามต่างกัน แต่ละคนตอบไปคนละทิศทาง สรุปไม่ได้
- 5.6 ความเหมาะสมของพิธีกร บางครั้งต้องเพศชายหรือเพศหญิงเท่านั้น เช่น การสนทนาเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัวและการคุมกำเนิด หากเป็นเรื่องเกี่ยวกับสตรี พิธีกรก็ควรเป็นผู้หญิงจะไม่ได้เขินอาย
- 5.7 ภาษาที่ใช้ในการพูด พิธีกรควรพูดภาษาท้องถิ่นของสมาชิกในกลุ่มสนทนา หรือในพื้นที่ที่ทำการศึกษ เพราะเป็นการง่ายต่อการสื่อสาร และสร้างบรรยากาศเป็นกันเอง ดังนั้นการสนทนากลุ่มจึงเป็นวิธีที่ผู้วิจัยนำไปใช้ในการศึกษา และเพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปสนับสนุนการเขียนรายงานในเชิงคุณภาพต่อไป

5.2.4 การวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis)

การวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) หรือเรียกว่า การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) หมายถึง การสกัดเนื้อหาสาระ (Content Message) ที่ผู้เขียนสื่อความหมายทั้งทางตรงและทางอ้อมแก่ผู้อ่าน บางครั้งก็เรียกรวมกันว่า การวิเคราะห์เนื้อหา Holsti (1969 อ้างถึงใน นิศา ชูโต, 2546) ได้กล่าวไว้ว่า การวิเคราะห์เนื้อหา มีองค์ประกอบสำคัญ คือ

1. ความเป็นปรนัย (Objectivity) ความเป็นระบบ (Systematic) ระเบียบแบบแผน เป็นวิธีวิจัยวิทยา
2. เครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูลมีความเป็นปรนัย เชื่อถือได้ (Reliability) คือมีเกณฑ์ในการวิเคราะห์เมื่อผู้วิจัยนำเครื่องมือไปใช้ในสภาพแตกต่างกัน คือ ผู้ใช้ต่างคนหรือคนเดียวกันในเวลาต่างกัน ผลที่ได้จะคล้ายคลึงกัน หรือได้สิ่งเดียวกัน
3. มีการแสดงปริมาณที่เป็นตัวเลข (Quantitative) ได้ตลอดจนแสดงผลด้านคุณภาพ (Qualitative) ได้ กล่าวคือ มีความตรงตามธรรมชาติของสาระของสารได้

การวิเคราะห์เนื้อหาจากเอกสาร

เนื่องจากผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เอกสาร(Written Document) ประกอบกับการสัมภาษณ์ การสังเกต และการสนทนากลุ่ม วิธีการวิเคราะห์เอกสารมีดังนี้

1. หน่วยการวัด (Unit of Measurement, Unit of Analysis) ต้องแสดงให้เห็นถูกต้อง ชัดเจน เช่น เวลา ช่วงการตอบ หรือเป็น การตีความ ตลอดจนบริบทของการตอบ (Context Unit) ว่าเป็นอย่างไร เช่น การโต้ตอบในธรรมชาติ เป็นการลอก (Copy) หรือการตีความเพื่อดูสาระ ของเรื่องดังกล่าว
2. บ่งบอกว่าคำที่แสดงคุณลักษณะว่าหมายความว่าอย่างไร เป็นบวกหรือลบหรือเป็นกลางให้ชัดเจนเพื่อผู้ลงรหัสจะได้ลงรหัสได้อย่างถูกต้อง เป็นแนวเดียวกัน
3. ตรวจสอบวิเคราะห์เพื่อจัดประเภทข้อมูลว่าเกิดผลจริงๆ เป็นอย่างไร (Impact Analysis) ในบริบทอะไรให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย
4. ตรวจสอบกับสมมติฐานของเราว่าเป็นอย่างไร บริบทอะไร คำตอบเป็นเนื้อหาได้ใหม่ หรือเปรียบเทียบกับมาตรฐานหรือคุณค่าต่างๆ และประเภทต่างๆ ว่าเป็นอย่างไร และควรที่จะจัดประเภทข้อมูลที่บันทึกไว้ว่าขัดแย้งกับข้อมูลในการสัมภาษณ์หรือการสังเกตหรือไม่ ในบริบทอะไร เพื่อจดหลักฐานไว้
5. ควรตรวจสอบความเชื่อมั่นระหว่างผู้ลงรหัส (Coder) ตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป (Inter-consistency) หรือผู้ลงรหัสคนเดียวแต่ทั้งช่วงเวลาไว้แล้ว